

Une Jensen Aas

Draktspenner og maktens geografi

Fra folkevandringstid til merovingertid i
Trøndelag

Masteroppgave i Arkeologi

Veileder: Ingrid Ystgaard

Mai 2020

Une Jensen Aas

Draktspenner og maktens geografi

Fra folkevandringstid til merovingertid i Trøndelag

Masteroppgave i Arkeologi
Veileder: Ingrid Ystgaard
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Til Kristian
08.10.1980 – 26.11.2019

SAMMENDRAG

Denne oppgaven utforsker forholdene mellom de materielle og geografiske endringene som oppstår i draktspennematerialet fra folkevandringstid og merovingertid, dets tilknytning til elitens praksis, og hva disse endringene kan fortelle oss om samfunnsendringene i det politisk-geografiske området i Trøndelag. For å utforske disse forholdene er det utvalgte spennematerialet presentert kronologisk, hvor man ser hvilke spennetyper som oppstår og faller bort i løpet av periodene. En analyse av spennematerialets geografiske distribusjon blir så gjennomført for å finne periodenes funnkonsentrasjoner. Basert på resultatene av materialpresentasjonen og den geografiske analysen, blir det videre gjennomført en analyse av materialets endringer i et forsøk på å belyse endringer i elitens praksis. Resultatene av dette blir så diskutert i lys av hypoteser om samfunnsendringene som oppstår i overgangen fra eldre til yngre jernalder.

I undersøkelsen kommer det tydelig frem at spennematerialet i overgangen fra folkevandringstid til tidlig merovingertid var sterkt påvirket av en nedgangstid i samfunnet. Spennene fra denne perioden er mindre i størrelse, opptrer i en ny form og funnmengde har også sunket. Dette taler om at endringer i praksis har oppstått, men praksisen som spenne inngår i har ikke opphørt fullstendig, men blitt nedprioritert. Funnmaterialet opptrer også på nye steder i landskapet, og i noen områder ser man starten på maktsentralisering som blir tydeligere senere i merovingertid. Disse områdene får en oppblomstring mot slutten av merovingertid, der den fullstendige funnmengde av spenner overgår funnmengde fra folkevandringstid. Ved å inkludere våpenfunn fra de samme periodene, blir det enda tydeligere hvilke områder den øverste eliten har tilhørt. Det kan også se ut til at maktsentraliseringer i områder i merovingertid, har gått på bekostning av maktsenter kjent fra folkevandringstid. Samfunnsendringene i de aktuelle periodene har trolig blitt dominert av en kombinasjon mellom kriser og maktsentraliseringer.

ABSTRACT

This thesis explores the relationships between the material and geographical changes that occur in the ornamental brooches from the Migration and Merovingian period, its association with the elite's practice, and what these changes can tell us about the societal changes in the political-geographical area of Trøndelag. To explore these conditions, the selected material is presented chronologically, which shows which types occur and cease during the periods. An analysis of the geographical distribution of the brooch material is then carried out to find the concentrations of the periods. Based on the results of the material presentation and the geographical analysis, an analysis of the material's changes is further conducted to shed light on changes in elite practice. The results of this are then discussed in light of hypotheses about the social changes that occur in the transition from early to late Iron Age.

The study shows that the brooch material in the transition from the Migration period to the early Merovingian period was strongly influenced by a downturn in society. The brooches from this period are smaller in size, has changed shape and the amount of discoveries has decreased. This indicates that changes in practice have occurred, but the practice that the brooches is part of has not ceased completely. The finds also appear in new places in the landscape and in some areas you can see the start of centralization of power, which becomes more prominent later in the Merovingian period. These areas are flourishing towards the end of the Merovingian period, where the complete number of finds exceeds the amount from the Migration period. By including weapon finds from the same periods, it becomes even clearer which areas the supreme elite belonged to. It may also appear that centralization of power in areas in the Merovingian period has been at the expense of others. Societal changes in the periods have probably been dominated by a combination of crises and power centralizations.

FORORD

Aller først må jeg takke min veileder Ingrid Ystgaard for å ha hjulpet meg med å lage denne oppgaven, og til tider virtuelt holdt meg i hånden gjennom prosessen fra start til slutt. Det er en stor ære å være den første du har veiledet. En takk er også fortjent til Magnar Mojaren Gran, som hjalp meg med starten av arbeidet i ArcMap. Videre vil jeg takke familie og venner for fysisk-, psykisk- og økonomisk støtte gjennom denne tiden.

Hadde noen fortalt meg for sju år siden at jeg kom til å bli arkeolog, hadde jeg aldri trodd det. Arkeologi var ikke på radaren min før i slutten av siste år på videregående. Før det skulle jeg bli kameraoperatør, regissør og manusforfatter. Men skjebnen hadde andre planer for meg, og i min leting etter studier å søke på sto arkeologi nesten øverst i den alfabetiske listen. Grenden der jeg vokste opp har et gravfelt med omtrent 20 kvinnegraver fra folkevandringstid. «Der ligger dine formødre» pleide pappa å si. At det skulle være disse kvinnene, mine «formødre», som inspirerte mitt valg av karriere, slutter aldri å forundre meg.

Det er ikke et forord fra våren 2020 uten å nevne COVID19-krisen. 12. mars ble NTNU stengt, og vi ble sendt hjem fra lesesalen for aldri å returnere til hverdagen vår der. Fra den dagen og frem til oppgaven ble levert, satt jeg sammen med mine bofeller rundt spisebordet vårt og jobbet dag ut og dag inn. Jeg vil dermed gi en ekstra stor og spesiell takk til kollektivet mitt som har vært svært tolerante de siste tre månedene. Isolasjonen har vært en stor påkjenning, både psykisk og fysisk, og ikke minst har det satt sine spor i oppgaven. Derfor ønsker jeg også å hedre klassen min, meg selv inkludert, for den imponerende arbeidsinnsatsen vi har vist i «disse koronatider», og selv om veien som ligger fremfor oss for øyeblikket er kronglete og lang, vil håpet aldri være ute for oss.

Det skal også påpekes at på grunn av tilstanden verden har vært under arbeidet med denne oppgaven, har ikke all ønskelig litteratur vært spesielt lett tilgjengelig. Dermed ber jeg her om en liten tilgivelse av leseren for at noen av kildene brukt i dette arbeidet er hentet fra andre publikasjoner og arbeid, som ikke alltid har vært informasjonens opprinnelige kilde.

I tillegg vil jeg fremheve at jeg er fra Sørlandet, og selv etter fem år i Trondheim er jeg ikke lommekjent i hele fylket. Dermed vil jeg beklage om stedsnavn, navn på fjorder eller elver ikke er korrekte eller er skrevet feil. Jeg lover at jeg har gjort mitt beste.

Une Jensen Aas

28.05.2020, Trondheim

INNHALDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG	II
ABSTRACT	III
FORORD	V
FIGURLISTE.....	VIII
TABELLISTE.....	X
FORKORTELSER	X
1. INNLEDNING	1
1.1 OMRÅDE OG PERIODEINDELING.....	1
1.1.1 <i>Trøndelag</i>	1
1.1.2 <i>Folkevandringstid og merovingertid</i>	2
1.1.3 <i>Samfunnsendringshypoteser</i>	2
1.2 PROBLEMSTILLING	4
1.3 OPPGAVENS OPPBYGNING.....	5
2. TIDLIGERE FORSKNING	6
3. TEORI OG METODE	11
3.1 EN PRAKSISTEORETISK TILNÆRMING	11
3.1.1 <i>Praksisteori, draktspennen og landskapet</i>	14
3.2 METODISK FREMGANGSMÅTE	14
3.2.1 <i>Det utvalgte materialet og datering</i>	14
3.2.2 <i>Geografisk analyse og GIS</i>	16
3.2.3 <i>Materialet i tid, rom og praksis; analyse og diskusjon</i>	16
4. DRAKTSPENNER I ENDRING GJENNOM TID	18
4.1 FOLKEVANDRINGSTID	18
4.1.1 <i>Korsformete spenner</i>	18
4.1.2 <i>Bøylespenner</i>	20
4.1.3 <i>Relieffspenner</i>	21
4.1.4 <i>Likearmete spenner</i>	22
4.2 MEROVINGERTID.....	24
4.2.1 <i>Likearmete spenner</i>	24
4.2.2 <i>Koniske spenner</i>	25
4.2.3 <i>Ryggknappspenner</i>	26
4.2.4 <i>Ovale skålspenner</i>	28
4.3 UTELATTE SPENNETYPER	30
4.3.1 <i>Hektespenne</i>	31
4.3.2 <i>Ringspenne</i>	31
4.3.3 <i>S-formet spenne</i>	31
4.3.4 <i>Fugleformet spenne</i>	32
4.3.5 <i>Egen form</i>	33
5. DRAKTSPENNER I LANDSKAPET	34
5.1 FOLKEVANDRINGSTID	37
5.1.1 <i>Funnkonsentrasjon F1 – Uttrøndelag</i>	38
5.1.2 <i>Funnkonsentrasjon F2 – Innherred</i>	39
5.1.3 <i>Funnkonsentrasjon F3 – Ytre Namdalen</i>	40
5.2 MEROVINGERTID.....	42

5.2.1	<i>Funnkonsentrasjon M1 – Uttrøndelag</i>	43
5.2.2	<i>Funnkonsentrasjon M2 – Innherred</i>	45
5.2.3	<i>Funnkonsentrasjon M3 – Fosenhalvøya</i>	47
5.2.4	<i>Funnkonsentrasjon M4 – Overhalla</i>	49
5.3	OPPSUMMERING	51
6.	SMYKKER OG ELITENS PRAKSIS I FOLKEVANDRINGSTID OG MEROVINGERTID	53
6.1	FRA BORTFALL AV KORSFORMETE- OG RELIEFFSPENNER, TIL INTRODUKSJON AV KONISKE SPENNER	53
6.1.1	<i>F1 - Uttrøndelag</i>	55
6.1.1	<i>F2 - Innherred</i>	57
6.1.2	<i>F3 - Ytre Namdalen</i>	60
6.2	DEN OVALE SKÅLSPENNEN BLIR INTRODUSERT	62
6.2.1	<i>M1 - Uttrøndelag</i>	63
6.2.2	<i>M2 – Innherred</i>	65
6.2.3	<i>M3 - Fosenhalvøya</i>	67
6.2.4	<i>M4 - Overhalla</i>	69
6.3	OPPSUMMERING	70
7.	ENDRINGER I SAMFUNN OG PRAKSIS	72
7.1	FUNNKONSENTRASJONENE	72
7.2	TRØNDELAG	75
7.3	OPPSUMMERING	77
8.	KONKLUSJON OG AVSLUTNING	78
8.1	KONKLUSJON	78
8.2	AVSLUTNING	80
	LITTERATUR	81
	ØVRIGE KILDER	85
	APPENDIKS I: MATERIALKATALOG	86
	APPEDIKS II: AUSTRÅTSPENNEN	112
	APPENDIKS III: KOMMUNESAMMENSLÅING, TRØNDELAG 2020	114

FIGURLISTE

FIGUR 1.1	OVERSIKTSKART AV TRØNDELAG FYLKE	1
FIGUR 3.1	PRAKSISELEMENTER I PROTO-PRAKSIS, PRAKSIS OG POST-PRAKSIS	12
FIGUR 3.2	OVERSIKT OVER KRONOLOGIEN BRUKT I OPPGAVEN	16
FIGUR 4.1	KORSFORMET SPENNE, T14668A. FOTO: VM	19
FIGUR 4.2	KORSFORMET SPENNE, (F.V.) T15490, T5460. FOTO: VM	20
FIGUR 4.3	BØYLESPENNE, F.V. T14201, T27713. FOTO: VM	21
FIGUR 4.4	RELIEFFSPENNE T3642. FOTO: VM	22
FIGUR 4.5	RELIEFFSPENNE T2809. FOTO: VM	22
FIGUR 4.6	LIKEARMET SPENNE (JENSSEN, 1998, s. 32)	23
FIGUR 4.7	LIKEARMETE SPENNER KLASSE I (JENSSEN, 1998, s. 36)	23
FIGUR 4.8	LIKEARMETE SPENNER KLASSE I (JENSSEN, 1998, s. 38)	24
FIGUR 4.9	KONISKE SPENNER, (F.V.) T18758A, T26641. FOTO: VM	26
FIGUR 4.10	RYGGKNAAPPSPENNE. T7714, FOTO: VM	27
FIGUR 4.11	AMULETT FRA ASKA, HAGEBYHÖGA I ÖSTERGÖTLAND (ETTER GLØRSTAD & RØSTAD, 2015, s. 199)	27
FIGUR 4.12	GULLGUBBER MED RYGGKNAAPPSPENNER	28

FIGUR 4.13 F.V. T26639, T21520_142 - KRYPDYRSPENNER, FOTO: VM.....	29
FIGUR 4.14 T2374, TYPE R.640. FOTO: VM	30
FIGUR 4.15 T1945, TYPE R.643. FOTO: VM	30
FIGUR 4.16 HEKTESPENNER. F.V. T19624AB, FOTO: VM. C4821, FOTO: KHM	31
FIGUR 4.17 RINGSPENNER. F.V. T2288, T18817. FOTO: VM	31
FIGUR 4.18 S-FORMET SPENNE. F.V. T9827, T17228. FOTO: VM	32
FIGUR 4.19 S-FORMET SPENNE. (T.V.) T27703. FOTO: VM.....	32
FIGUR 4.20 FUGLEFORMET SPENNE (T.H.) T27628. FOTO: VM.....	32
FIGUR 4.21 EGEN FORM. T6576. FOTO VM.....	33
FIGUR 5.1 FUNNMENGDER FRA FOLKEVANDRINGSTID.....	35
FIGUR 5.2 FUNNMENGDER FRA MEROVINGERTID	36
FIGUR 5.3 FOLKEVANDRINGSTIDENS FUNNKONSENTRASJONER	37
FIGUR 5.4 FUNNKONSENTRASJON F1; SPENNETYPER OG FUNNMENGDE	38
FIGUR 5.5 (F.T.) T9822 HOL-SPENNEN, C4816 DALEMSPENNEN	39
FIGUR 5.6 FUNNKONSENTRASJON F2; SPENNETYPER OG FUNNMENGDE	40
FIGUR 5.7 FUNNKONSENTRASJON F3; SPENNETYPER OG FUNNMENGDE	41
FIGUR 5.8 MEROVINGERTIDENS FUNNKONSENTRASJONER	43
FIGUR 5.9 (F.V) T41 FRA MELHUS I MELHUS KOMMUNE OG T6574 FRA MELHUS I OVERHALLA KOMMUNE	44
FIGUR 5.10 FUNNKONSENTRASJON M1; SPENNETYPER OG FUNNMENGDE	45
FIGUR 5.11 FUNNKONSENTRASJON M2; SPENNETYPER OG FUNNMENGDE	46
FIGUR 5.12 FUNNKONSENTRASJON M3; SPENNETYPER OG FUNNMENGDE	48
FIGUR 5.13 FUNNKONSENTRASJON M4; SPENNETYPER OG FUNNMENGDE	50
FIGUR 6.1 FUNNKONSENTRASJON F1; FUNNMENGDE OG SPENNETYPE	55
FIGUR 6.2 FUNNKONSENTRASJON M1; FUNNMENGDE OG SPENNETYPE MEROVINGERTID FASE 1.....	55
FIGUR 6.3 FUNNKONSENTRASJON F2; FUNNMENGDE OG SPENNETYPE	57
FIGUR 6.4 FUNNKONSENTRASJON M2; FUNNMENGDE OG SPENNETYPE MEROVINGERTID FASE 1.....	58
FIGUR 6.5 FUNNKONSENTRASJON F3, FUNNMENGDE FOLKEVANDRINGSTID OG MEROVINGERTID.....	60
FIGUR 6.6 FUNNKONSENTRASJON F3, SPENNETYPER FOLKEVANDRINGSTID	61
FIGUR 6.7 FUNNKONSENTRASJON F3, SPENNETYPER FASE 2 OG 3 MEROVINGERTID.....	61
FIGUR 6.8 FUNNKONSENTRASJON M1, (T.V.) FASE 1, (T.H.) FASE 2 OG 3, FUNNMENGDE	63
FIGUR 6.9 FUNNKONSENTRASJON M1, (T.V.) FASE 1, (T.H.) FASE 2 OG 3, SPENNETYPE.....	63
FIGUR 6.10 FUNNKONSENTRASJON M2, (T.V.) FASE 1, (T.H.) FASE 2 OG 3, FUNNMENGDE.....	65
FIGUR 6.11 FUNNKONSENTRASJON M2, (T.V.) FASE 1, (T.H.) FASE 2 OG 3, SPENNETYPE.....	66
FIGUR 6.12 FUNNKONSENTRASJON M3, (T.V.) FASE 1, (T.H.) FASE 2 OG 3, FUNNMENGDE.....	67
FIGUR 6.13 FUNNKONSENTRASJON M3, (T.V.) FASE 1, (T.H.) FASE 2 OG 3, SPENNETYPE.....	68
FIGUR 6.14 FUNNKONSENTRASJON M4, (T.V.) FASE 1, (T.H.) FASE 2 OG 3, FUNNMENGDE.....	69
FIGUR 6.15 FUNNKONSENTRASJON M4, (T.V.) FASE 1, (T.H.) FASE 2 OG 3, SPENNETYPE.....	69
FIGUR 7.1 UTBREDELSE AV VÅPENFUNN FRA FOLKEVANDRINGSTID I MIDT-NORGE	73
FIGUR 7.2 UTBREDELSE AV VÅPENFUNN FRA MEROVINGERTID I MIDT-NORGE	73
FIGUR 7.3 KDE-ANALYSE AV FUNN FRA YNGRE JERNALDER (MEROVINGER- OG VIKINGTID) I TRØNDELAG.....	76

TABELLISTE

TABELL 4.1 ANTALL SPENNER, FOLKEVANDRINGSTID	18
TABELL 4.2 ANTALL SPENNER, MEROVINGERTID	24
TABELL 5.1 FUNNTABELL, UTTRØNDELAG, FOLKEVANDRINGSTID	38
TABELL 5.2 FUNNTABELL, INNHERRED, FOLKEVANDRINGSTID	39
TABELL 5.3 FUNNTABELL, YTRE NAMDALEN, FOLKEVANDRINGSTID	41
TABELL 5.4 FUNNTABELL, UTTRØNDELAG, MEROVINGERTID	44
TABELL 5.5 FUNNTABELL, INNHERRED, MEROVINGERTID.....	46
TABELL 5.6 FUNNTABELL, FOSENHALVØYA, MEROVINGERTID.....	48
TABELL 5.7 FUNNTABELL, OVERHALLA, MEROVINGERTID	50
TABELL 5.8 OPPSUMMERT FUNNLISTE FOR ALLE FUNNKONSENTRASJONENE.....	52

FORKORTELSER

NTNU	Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
VM	NTNU Vitenskapsmuseet
KHM	Kulturhistorisk museum, Oslo
FVT	Folkevandringstid
MVT	Merovingertid

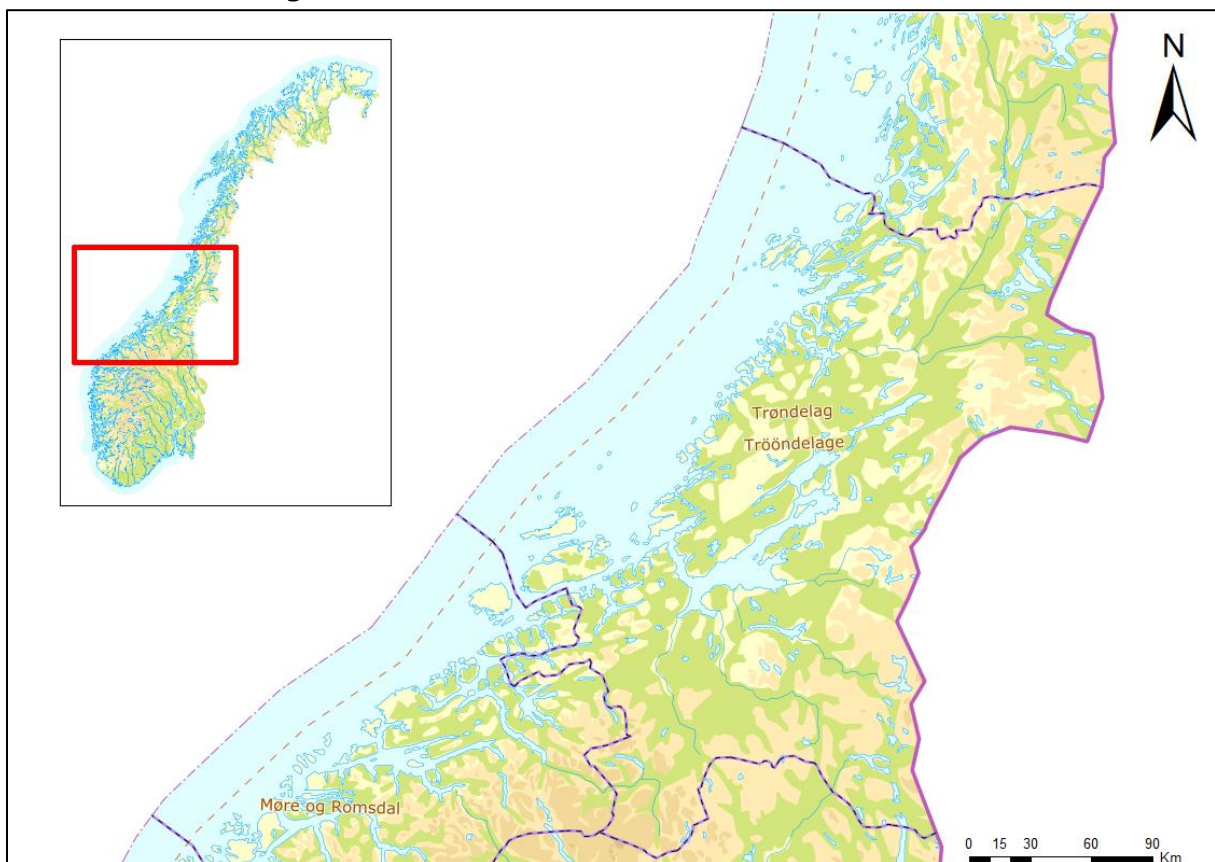
1. INNLEDNING

Smykkematerialet som et konsept oppstod ikke av en nødvendighet for overlevelse, men heller av en nødvendighet for å uttrykke seg selv, sin status, etnisitet, allianse og politiske- og/eller religiøse rang. Gjennom tid ser vi endringer i smykkematerialet og drakttradisjoner. Disse endringene oppstår som et resultat av endringer i samfunnet. I perioden som markerer overgangen mellom eldre og yngre jernalder ser man tydelige tegn på samfunnsendringer i den materielle kulturen. Tidligere jernfremstillingsteknologi opphører, og en ny tradisjon oppstår. Hele gårdsbruk blir lagt øde, mens andre finner en ny storhetstid. Det oppstår også store endringer i draktspennematerialet. Det har lenge vært tradisjon for å arbeide med å datere draktsmykker innenfor det arkeologiske fagfeltet i Skandinavia. Samtidig er det relativt få som har arbeidet med å plasser smykkene inn i en politisk-geografisk sammenheng. Sett at draktspenner har tilhørt elitens praksiser, kan dette materialet potensielt være egnet til en studie av endringene som oppstår i elitens praksis, og dermed også endringene i det regionale, geopolitiske maktlandskapet, i folkevandringstid og merovingertid.

Videre i denne innledningen vil jeg presentere området undersøkelsen vil foregå i, samt begrunne mitt valg av historiske perioder. Deretter vil jeg presenterer tre hypoteser om samfunnsendringer, som vil spille en viktig rolle for diskusjonen av resultatene fra analysen, før jeg så vil presentere problemstillingene for oppgaven.

1.1 OMRÅDE OG PERIODEINNDELING

1.1.1 Trøndelag

Figur 1.1 Oversiktskart av Trøndelag fylke

Området som er valgt for denne oppgaven er Trøndelag fylke. Opprinnelig var planen å ta for meg hele Vitenskapsmuseets ansvarsområder, men etter en gjennomgang av spennematerialet for dette området, ble det tydelig at det var fra Trøndelag de fleste funnene var blitt gjort. Jeg tok dermed valget å kun holde meg til Trøndelag.

Trøndelag som fylke er rikt på kulturminner og historie, helt fra tidlig steinalder frem til historisk tid, noe som også har vært grunnlaget for valget av dette området. Som man vil se senere i oppgaven, er det funnet en stor mengde draktspenner fra de aktuelle periodene her, blant annet Norges mest praktfulle relieffspenne, Dalemspenner.

Trøndelag er blant de utpekte politisk-geografiske områdene fra den skandinaviske jernalderen. *Widstih* og *Beowulfkvadet* er to angelsaksiske dikt nedskrevet under middelalderen, som begge handler om folkevandringstid. I diktene blir skandinaviske folk omtalt, og blant dem er *þrowendas* som etymologisk skal tilsvare det norrøne *þrøendr* og moderne *trønder* (Røstad, 2015, s. 63). Dette bekrefter Trøndelags lange historie som et viktig politisk-økonomisk område. Røstad skriver at det i begynnelsen av folkevandringstid ikke ser ut til at småkongedømmet(ene) i Trøndelag lar seg spore gjennom en utbredelse av regionale smykketyper. Men ser vi til senere i perioden begynner en oppblomstring av regionale smykketyper, og ved introduksjonen av relieffspenner av den nordlige takfotgruppen og den botniske gruppen – spenner fra begge disse gruppene er funnet i Dalemkvinnens grav – trer småkongedømmet i Trøndelag frem gjennom draktspennens utbredelse (Røstad, 2015, s. 55, 64). Med denne studien ønsker jeg også å undersøke den politisk-geografiske utviklingen fra folkevandringstid til merovingertid på et regionalt nivå, Trøndelag er dermed et passende undersøkelsesområde for en studie liksom denne.

1.1.2 Folkevandringstid og merovingertid

Periodene valgt ut til denne oppgaven er folkevandringstid (ca. 400-550 AD) og merovingertid (ca. 550-800 AD). Grunnlaget for dette valget er at folkevandringstid er den siste perioden i eldre jernalder og merovingertid er den første perioden i yngre jernalder. For en mer nøyaktig analyse av endringene som skjer mellom eldre og yngre jernalder, kunne flere perioder også blitt inkludert, men da ville arbeidet med materialet trolig bli for omfattende i forhold til tidsperspektivet for oppgaven. Endringer i den sosiopolitiske organisasjonen i perioden går frem av mange kilder, og det er slike endringer jeg er ute etter å finne, uttrykt i smykkenes geografiske fordeling på regionalt nivå. Disse to periodene er også kjent for sine praktfulle draktspenner, noe som gjør dem til et naturlig valg for en slik materiell undersøkelse som dette.

1.1.3 Samfunnsendringshypoteser

Mellom 500 og 700 e.Kr. endret bosetningsstrukturen seg radikalt. Flere og flere forlatte bosetninger er blitt oppdaget, inkludert i de sentrale åkerlandsmerkene der de tidligere var ukjente. Det er en generell enighet blant skandinaviske arkeologer om at bosetningsmønsteret gikk gjennom store endring i overgangen til merovingertiden, årsakene er imidlertid omstridt. Det er ikke helt forstått hva som har forårsaket denne storskala forlatelsen, men flere hypoteser er blitt foreslått. Frode Iversen legger frem tre hypoteser i sin artikkel *Big bang, lordship or inheritance?* (2013). Hypotesene som blir lagt frem er «krisehypotesen» eller et *big bang*, som Iversen kaller det. Denne hypotesen tar utgangspunkt i én katastrofal hendelse som startet en global krise. Den katastrofale hendelsen det er snakk om her er en rekke vulkanutbrudd, hvor det første utbruddet tok sted i 536 AD. Disse vulkanutbruddene førte til kaldere sommer, og trolig et temperaturfall på 4 til 5 grader på den nordlige halvkule av Skandinavia. Denne perioden

er i dag kjent som «The Late Antique Little Ice Age», og varte frem til 660 AD (Büntgen et al, 2016, s. 1). I tillegg oppsto det et pandemisk utbrudd av pest i Sør-Europa i 541-542 AD, som blusset opp flere ganger frem til omtrent 750 AD. Resultatene av dette var en befolkningskrise og store ødeleggelser av liminalområder av jordbruksarealer i nord. Påvirkningen var særlig stor i bosetninger i kaldere klimasoner, som Skandinavia. Bo Gräslund, som har skrevet mye om dette, knytter forlatelse av gårder i jernalderen til denne krisen, men gir ingen grundig analyse av når disse bosetningene ble forlatt eller hvordan de forholder seg til det omkringliggende jordbrukslandskapet (Gräslund, 2007, se også Gräslund & Price, 2012). De tilgjengelige bevisene indikerer ikke en langvarig klimakrise (Iversen, 2013, s. 341-343).

Den andre hypotesen er «herredømmehypotesen» eller «maktsentraliseringshypotesen». Denne hypotesen begynte å få støtte på 1990-tallet, og er basert på en prosessorientert modell som knytter landskaps- og bosettingsorganisasjon til utviklingen av småkongeriker og eliter som holder større eiendommer. Spørsmålet her blir da om disse forlatte bosetningene er knyttet til fremveksten av nye eliter som omorganiserte landskapet. Eliter har kommet og gått gjennom historien. Undersøkelser om bosetningsoppsett rundt Gamla Uppsala har vist en betydelig endring rundt 600 AD. Lignende endringer er også observert i Östergötland nær Linköping og på lokaliteter i Småland, Sør-Sverige. Mens gårdsplassene ble flyttet, ble jordbruksområdene kontinuerlig brukt. Disse funnene underbygger en modell som innebærer at små gårdsbruk ble forlatt for etableringer av større konsentrerte bosetninger. Rike gravfunn er også blitt tatt med som indikatorer på en maktkonsentrasjon og fremvekst av nye eliter i løpet av den norske merovingertid (Iversen, 2013, s. 343). Terje Gansum (1995), som har undersøkt de store gravhaugene i tidligere Vestfold fylke, fant at selv om det er omtrent like mange store gravhauger datert til før 600 AD som etter, er de tidligste mer spredt i landskapet. De senere haugene er generelt større og ofte konsentrert rundt arkeologisk dokumenterte maktsentrum, som Borre, Sem og Gokstad, og indikerer en kjernedannende effekt i yngre jernalder.

Den tredje, og mindre diskuterte hypotesen er «arvehypotesen». Den understreker endringer i arvelige rettigheter fra primogenitur til delbar arv, altså fra at alt gikk til den førstefødte sønnen, til at arven ble delt mellom flere barn. I et system med delbar arv ville store eiendommer sakt bli delt mellom flere etterkommere, mens primogenitur ville ha effekten av å holde store eiendommer samlet ved elitenes kontroll (Iversen, 2013, s. 343). Primogenitur er derimot ikke kjent i såkalte provinsielle lover, registrert på 1100-tallet og fremover. Hovedprinsippet var delbar arv med et gradvis system med definerte klasser av arvinger. Som hovedregel ble land arvet likt mellom sønner, løsøre ble delt likt mellom døtre. Ifølge Gulatingloven på Vestlandet kunne døtre også arve perifert jordbruksland i utkanten av eiendommen. Gårdsdeling er et element av arv som kan observeres i landskapet. Der gårder for eksempel er delt inn i nord, sør, øst, vest, eller kanskje øvre og nedre, forteller oss om tidlig gårdsdeling.

Arvehypotesen kan og kobles til maktsentraliseringshypotesen. Kongens tilhengere kan også ha fått større betydning med fremveksten av nye småkongeriker. Krigere som ikke eide land selv, kan ha oppnådd bedre forhold gjennom sin ekspanderende militære og politiske rolle. Spørsmålet om gårdsbruk og husene deres ble forlatt som en konsekvens av inndelingen av felt og etableringen av nye gårdsplasser, gjenstår fortsatt uten svar. Dette problemet representerer to motstridende forklaringer. På den ene siden står vi overfor muligheten for en nedgang i befolkningstall i en krisetid. På den andre siden er det også tegn til befolkningsøkning og intensivering av arealbruk, inkludert gårdsdeling

(Iversen, 2013, s. 344). Endringer i arveregler kan også tolkes som en strategi for å motvirke en krise ved å dele opp eldre eiendommer i mindre produksjonsheter. Mangelen på arbeidere kan ha ført til problemer med å opprettholde produksjonsnivået. Iversen (2016), skriver at mer enn 70% av de større bosetningene som ble forlatt i løpet av folkevandringstiden, ligger på grensene til historiske gårder fra senere tid, og støtter denne teorien (Iversen, 2016, s. 41).

En annen artikkel som også bør nevnes her er Geir Grønnesbys artikkel *Jernalderens bosetning i Trøndelag*, fra boka *Dalemfunnet* (2015). I en sammenligning av Egge og Torgårdsletta, forslår Grønnesby en tolkning om at en økende grad av stabilitet i romertid – folkevandringstid er uttrykk for en økende økonomisk avhengighet av agrar produksjon på bekostning av beite. Den økende avhengigheten av agrar produksjon promoterer behovet for å bli værende på samme sted. Det er også flere som argumenterer for at introduksjonen av eiendomsrett til jord har forårsaket økningen i stabilitet. Man finner faste åkre og kulturlagsoppbygging på gårdstun som strekke tilbake til yngre jernalder, dette kommer sannsynligvis fra eiendomsretten til land, og videre overføring av dette via arv. Det er kjent at slik eiendomsrett til land var et dominerende legalt prinsipp i middelalderen, og trolig i vikingtid også. Bosetningsmønstrene fra romertid/folkevandringstid viser derimot en viss mobilitet, som da opphører i yngre jernalder. Det har trolig eksistert eiendomsrett til land i disse periodene, men det kan ha vært underlagt andre rettigheter som for eksempel tilgang til vann, beite, samt allianser eller konflikter med andre grupper (Grønnesby, 2015).

Endringer som disse tre hypotesene presenterer, har trolig hatt stor påvirkning på jernaldermennesket og deres praksiser. Nedgangstider og kriser har trolig medført at tidligere tradisjoner og praksiser har opphørt på grunn av bortfallet av aktørene nødvendig for å gjennomføre dem. Maktsentralisering kan ha økt presset for å utvikle nye tradisjoner og praksiser for at eliten kunne vise sin plass i landskapet. Og endringer i arveregler, da spesielt arv av løsøre, kan ha ført til nye spredninger i landskapet samt nye mer regionale versjoner av eksisterende praksiser.

1.2 PROBLEMSTILLING

Som tittelen tilsier, handler denne oppgave om draktspenner og deres tilknytning til maktens geografi. Jeg har her valgt å dele problemstillingen min inn i fem ledd:

Ved å undersøke og presentere spennematerialet som representerer begge periodene, ønsker jeg å vise endringene som materialet selv gjennomgår både i og mellom folkevandringstid og merovingertid. Dermed blir første ledd av problemstillingen slik:

1. Hvilke spennetyper kommer til, og hvilke faller fra i løpet av periodene?

Videre ønsker jeg å undersøke spennematerialets geografiske distribusjon og endringene som oppstår i det, i de aktuelle periodene. Dermed lyder andre ledd av problemstillingen slik:

2. Hvordan endre draktspennenes geografiske distribusjon seg gjennom folkevandringstid og merovingertid?

Deretter ønsker jeg å bruke resultatene fra punkt 1 og punkt 2 til å analysere endringene i spennetyperne til å svare på følgende ledd av problemstillingen:

3. Kan en analyse av de ulike spennetyperenes oppkomst, bortfall og distribusjon i landskapet bidra til å belyse endringer i eliters praksis i folkevandringstid og merovingertid?

Videre ønsker jeg å se om disse endringene kan forklares. Her har jeg valgt Iversens tre hypoteser om samfunnsendringer, som ble presentert i forrige delkapittel. Dermed blir det fjerde leddet i problemstillingen slik:

4. Kan nye hypoteser om endringer i eliters praksis i folkevandringstid og merovingertid belyse Iversens tre hypoteser om krefter bak samfunnsendringer ved overgangen mellom eldre og yngre jernalder: Krise, maktsentralisering og nye arveregler?

Til slutt ønsker jeg å se på om denne undersøkelsen kan gi ny forståelse av utviklingen i området som skjer gjennom folkevandringstid og merovingertid. Dermed lyder det femte leddet i problemstillingen slik:

5. Kan denne undersøkelsen utdype og bringe større dybde til forståelsen av områdets utvikling over tid?

1.3 OPPGAVENS OPPBYGNING

I det neste kapitlet, kapittel 2, vil jeg presentere tidligere forskning innenfor det temaet, før jeg legger frem den teoretiske tilnærmingen og den metodiske fremgangsmåten i kapittel 3. I kapittel 4 kommer en gjennomgang av materialet valgt ut til denne oppgaven, samt en liten oppsummering av materialet som ble valgt bort. I kapittel 5 blir funnkonsentrasjonene for folkevandringstid og merovingertid presentert, og videre i kapittel 6 blir disse funnkonsentrasjonene analysert og diskutert noe nærmere ved å se på endringer i elitens praksis. Der etter, i kapittel 7, vil se på resultatene fra kapittel 6 i lys av Iversens hypoteser om samfunnsendringer. I kapittel 8 blir oppgavens konklusjon presenter.

2. TIDLIGERE FORSKNING

I følgende kapittel vil jeg fremlegge tidligere forskning av hovedsakelig smykkematerialet. Grunnen til at tidligere forskning av samfunnsendringer ikke blir presentert her på lik måte som materialet, er grunnet presentasjonen av Iversens tre hypoteser om samfunnsendringer (2013) i det førgående kapitelet.

De norske folkevandrings- og merovingertidens draktspenner ble først illustrert og presentert av Oluf Rygh i hans verk *Norske Oldsager* (1884). Dette verket ble grunnlaget for flere typebestemmelser, og artefaktene presentert i dette verket blir i dag kjent som type R. (figurnummer). Selv om *Norske Oldsager* opprinnelig var en presentasjon av de norske oldsakene, spiller dette arbeidet en stor og uerstattelig rolle i arbeid med å typebestemme og datere materialet liksom draktspenner og smykker.

Den såkalte typologiens far Oscar Montelius' arbeid med den nordiske jernalderen kronologi hadde stor betydning for den arkeologiske forskningen på slutten av det 19. århundre, samt begynnelsen av det 20. århundre. Han tok hovedsakelig for seg kronologien til ulike smykketyper, og vektla spesielt ulikedraktspenner (Montelius, 1895, 1898; Jenssen, 1998).

Haakon Schetelig publiserte i 1906 sin doktoravhandling *The Cruciform Brooches of Norway*, som omhandlet Norges korsformete draktspenner fra folkevandringstid. Bare fire år senere publiserte Schetelig artikkelen *Smaa spænder fra folkevandringstiden* (1910), som tok for seg blant annet bøylespenner, korsformete spenner, likearmete spenner og mange flere. Dette er det eneste norske verket som tar for seg jernalderens små spenner til denne grad. Disse to verken Schetelig publiserte for over 100 år siden kan fremdeles regnes som nøkkerverk i draktspennesammenhengen.

Eva Nissen Meyer (Fett) er en sentral skikkelse innen forskning på folkevandringstidens spennemateriale med utgivelser som *Relieffspenner i Norden* publisert i 1934, *Relief-Fibeln von nordischen Typus in Mitteleuropa* publisert i 1941 og *Relieffspenne fra Nordfjord* publisert i 1974. Meyer var blant de forskerne som viste at det finnes grunnlag for å foreta undergrupperinger og klassifiseringer av skandinaviske spenner, og hennes behandling av relieffspenner i norsk sammenheng i *Relieffspenner i Norden* (1934) har fått stor betydning for oppfattelsen av spennetyper. I denne publikasjonen tok Meyer for seg relieffspenner med rektangulære hodeplater og rombisk fotplate, og så på hvordan stilen innen metallkunst ble eksperimentert med (Meyer, 1934; Smådahl, 2005; Røstad, 2016).

Siv Kristoffersen er også en kvinnelig norsk arkeolog som er sentral innenfor folkevandringstidsspenneforskning, med publikasjoner som blant annet *Sverd og spenne: Dyreornamentikk og sosial kontekst* fra 2000, *Kvinnedrakten fra Rogaland i folkevandringstid: Draktutstyr* fra 2006, og *A Scandinavian Relief Brooch: Artistic Vision and Practical Method Combined* skrevet sammen med Unn Pedersen i 2018. I den førstnevnte publikasjonen, forsøker Kristoffersen å nærme seg «... ornamentikken gjennom en oppfatning om at materiell kultur er et aktivt element i menneskers adferd, den påvirker og påvirkes av denne adferden.» Kristoffersen påpeker også at ornamentikken ikke har en gitt betydning, men får mening gjennom de ulike sammenhenger den fungerer i, og at ornamentikken samtidig er med på å forme omgivelsene (Kristoffersen, 2000, s. 11-12). Den teoretiske rammen Kristoffersen presenterer i starten av publikasjonen, ornamentikk og gjenstander i sosiale prosesser, gjenspeiles i denne oppgaven. Kristoffersens artikkel *Migration Period chronology in*

Norway fra 1999, er også brukt som grunnlag for folkevandringstidskronologien i denne oppgaven.

I 1912 skrev Schetelig *Vestlandske Graver fra Jernalderen*. På denne tiden ble det som i dag er kjent som merovingertiden fremdeles ansett som en del av folkevandringstid. Schetelig påpekte at flere funn fra den siste delen av folkevandringstiden skilte seg fra tidligere typer (Schetelig, 1912, s. 163-164), og i *Nye jernalderfund paa Vestlandet* fra 1917, påpekte han en markant endring i våpenutrustningen i mannsgraver fra 500-tallet. Denne nye stilen opptrer omtrent samtidig som en lignende utrustning i det frankiske området under Merovinger-slektens herredømme (Schetelig, 1917, s. 64). Dermed ble merovingertiden skilt ut fra folkevandringstid, og gitt sitt eget navn. Guttorm Gjessing bygget videre på Scheteligs arbeid med sin doktorgradsavhandling *Studier i norsk merovingertid: kronologi og oldsakformer* fra 1934. Som tittelen tilsier, laget Gjessing en omfattende kronologi og typologi for alle periodens gjenstandstyper.

I sin doktorgradsavhandling *Form og stil i Sydskandinaviens yngre germanske jernalder* fra 1966, fremstilte Mogens Ørsnes en kronologi for den sørskandinaviske merovingertiden, som fremdeles brukes den dag i dag. Selv om det har blitt utført indre justeringer på Ørsnes typologi og dateringen av fasene, har hans hovedfaseinndelinger forblitt mer eller mindre intakt, og hans rammeverk har vist seg «å tåle vann» (Ørsnes, 1966; Røstad, 2016, s. 51). Ørsnes' kronologi er en av to brukt til datering av draktspennematerialet fra merovingertiden, i denne oppgaven. Den andre kronologien brukt i denne oppgaven er Synnøve Vinsryggs avhandling *Merovingartid i Nord-Noreg* publisert i 1979. Vinsryggs avhandling brukte Gjessings doktorgradsavhandling som grunnlag for materialegjennomgangen, og dermed en videre bygging på arbeidet som Schetelig startet i 1917. Grunnlaget for Vinsryggs avhandling var en større utgravning av et gravfelt fra merovingertiden, som hun tok del i. Gravfeltet ble funnet på Ytre Kvarøy, i Lurøy kommune, i Nordland, og hadde en spesielt rik funnkontekst med 11 til 13 umerkede graver fra merovingertiden (Vinsrygg, 1979, s. 63; Baardsen, 2014, s. 9). Vinsryggs kartlegging av funnkontekst med sammenstilling av spenner og perler fra merovingertiden som hun har hovedfokus på i sin avhandling, ga et nytt og bredere perspektiv på merovingertidens spennemateriale, ikke bare i Nord-Norge, men også for dette materialet generelt i Norge. I avhandlingen har Vinsrygg også klart å lage en egen kronologi for de norske merovingertidsspennene, altså koniske spenner, krypdyrspanner og ovale skålspenner. Denne kronologien er den andre av de to brukt i denne oppgaven (se kapittel 3).

Hans Gudesen publiserte i 1980 avhandlingen *Merovingertiden i Øst-Norge: Kronologi, kulturmønstre og tradisjonsforløp*. I avhandlingen gjennomgår Gudesen den Øst-norske merovingertidens materiale, kulturområdene, gravskikken, utbredelsen av ulike oldsakestyper, kontakten med verden utad, det sosiale og teorier om nedgang. Gudesen setter sammen sin egen faseinndeling for merovingertiden, som gjøres på grunnlag av endringer i våpen- og smykketyper. Kronologien sammensatt av Gudesen er ikke tatt i bruk i denne oppgaven, da verk som Ørsnes' og Vinsryggs har draktspennene som et mer sentralt element.

Atle Jenssens hovedoppgave fra 1998, *Likearmede spenner; Overgangen mellom eldre og yngre jernalder i Norge, en kronologisk analyse*, omhandler kronologien og den geografiske utbredelsen av likearmede spenner i overgangen fra folkevandringstid til merovingertid i Norge. De likearmede spennene funnet i Norge har i liten grad blitt beskrevet tidligere, noe som førte til at Jenssen måtte utføre en egen klassifisering av

dem. Jenssens klassifisering hadde utgangspunkt i tidligere inndelinger av spennene, men fant at visse likheter i form og dekor gjorde det mulig for ham å dele materialet inn i ytterlige typer og undertyper. Jenssens arbeid med de likearmete spennene er blitt et av de litterære verkene som er blitt grunnleggende for arbeidet med draktspenner i de aktuelle periodene.

Torkel Johansens hovedfagsoppgave *Jern og grav: Maktpolitiske kontekster i Trøndelags eldre jernalder* fra 2003, omhandler samfunnsorganisasjon, utviklingen av sosiale hierarkier og jernproduksjonens rolle i etableringen av nye maktstrukturer i Trøndelag. I sitt arbeid med denne oppgaven, satte Johansen sammen en utrolig omfattende materialkatalog. Denne katalogen tar for seg 348 funnlokaliteter, og har vært et viktig samlingspunkt for dateringer av eldre jernalder funn.

Røstads artikkel fra boken *Dalemfunnet* (2015), omhandler tilknytningen mellom smykkematerialets utbredelsesmønster og politiske og økonomiske regioner i folkevandringstiden, viser at draktspennene forteller noe vesentlig om hvordan individer og folkegrupper ble oppfattet og ønsket å bli sett. Røstad skriver at grunnlaget for dette er oppblomstringen av autentiske lokale og regionale varianter av spenetyper. Videre i artikkelen kartlegger Røstad draktsmykker og regioner på Dalem-kvinnens tid. Dalemkvinnen selv ble gravlagt med både hekte og relieffspenner av typer som kan kategoriseres som lokale, og disse plasserer funnet i den siste fasen av folkevandringstiden. Hektene er av en type som finnes utbredt innen et større område av den sørlige halvdel av Skandinavia, men relieffspennetyper finnes utbredt i Midt-Norge og Midt-Sverige. Disse to gruppene av spenner binder sammen et større område som strekker seg fra Trøndelag til Bottenvika (Røstad, 2015, s. 55-58) Utbredelsen av ulike spennetyper overlapper og danner kjerneområder, seks av dem skiller seg ut gjennom deres utbredelser av egne relieffspenne- og heketetyper i siste del av folkevandringstiden (Røstad, 2015, s. 60). Røstad påpeker også at dette spredningsmønsteret av smykketyper tyder på at fantes en kompleks artikulering av gruppeidentiteter gjennom smykkebruken. Altså mener Røstad at smykkene og smykkekombinasjoner er en del av en flerdimensjonal draktartikulering (Røstad, 2015, s. 61). Med andre ord en del av de samme poengene hun løfter frem i sin doktorgradsavhandling.

I en artikkel skrevet av Røstad i boken *Charismatic Objects: From Roman Times to the Middle Ages* (2018), tar hun for seg de store dekorative draktspennene som overlevde det fundamentale skiftet i materiell kultur i overgangen fra folkevandringstid til merovingertid. Røstad diskuterer om hvorfor denne draktspennetradisjonen har overlevd, og utforsker hvordan den har utviklet seg gjennom en periode på flere hundre år. Hun påpeker at selv om det er lite som tyder på kontinuitet i bruk av smykker og drakter i overgangen mellom periodene, er det flere likhetstrekk mellom blant annet folkevandringstidens relieffspenne og merovingertidens ryggknappspenne. Dette er et tegn på at den førgående tradisjonen ikke er fullstendig brutt. Et av argumentene Røstad tar opp i artikkelen om hvordan draktspennetradisjonen overlevde overgangen fra folkevandringstid til merovingertid, har med dyrkingen av gudinnen Frøya. Frøya var den viktigste gudinnen i den norrøne religionen, og navnet hennes betyr herskerinne og husfrue, noe som forsterker tilknytningen til kvinnene i jernalderens elite. Det er blitt argumentert at draktspennetradisjonen i denne perioden er knyttet til Frøyas smykke Brisingamen. Røstad mener dette kan tolkes som at kvinnene som bar disse store draktspenne var prestinner/volver av Frøya (Røstad, 2018, s. 73-92).

I samarbeid med Zanette T. Glørstad, skrev Røstad artikkelen *Mot en ny tid? Merovingertidens ryggknappspenner som uttrykk for endring og erindring* (2015). I artikkelen ser Glørstad og Røstad nærmere på de sosiale og tradisjonsbærende aspektene ved ryggknappspennene funnet i Norge gjennom å undersøke konteksten, alderen og nedleggelsestidspunktet på materialet. De mener at ved å åpne for å se på spennene som et uttrykk for hvordan tradisjonsforståelse og minner er blitt formidlet og bevart gjennom materiell kultur kan åpne en ny mulighet til å forstå ryggknappspennens betydning i norsk merovingertid og vikingtid (Glørstad & Røstad, 2015, s. 182).

Masteroppgaven fra 2014; *Nordnorske koniske spenner fra merovingertid – analyse av utbredelse*, skrevet av Kirsti Baardsen, tar for seg spredningen av den koniske spennen i Norge. Spennen er tidligere blitt kalt «nordfjeldsk spenne», men Baardsen har valgt å kalle spennen nordnorsk konisk spenne fra merovingertid, da spennen ser ut til å komme fra en kilde i Nordland, hvor den så sprer seg utover landet. Minst 71 koniske spenner er funnet i Norge, mens det kun er funnet én i Danmark, 14 i Sverige og 8 i Finland, ifølge Baardsen. Oppgaven tar sikte på å belyse hvorfor, og mulige forklaringer på hvordan, den nordnorske koniske spennen er blitt spredt utover i Skandinavia i første del av merovingertid (2014, s. 2-3).

Det er tydelig her at finnes en lengre tradisjon der man har jobbet godt med å datere smykkematerialet fra jernalderen (Schetelig, Meyer/Fett, Kristoffersen, Gjessing, Ørsnes, Vinsrygg, Gudesen og Jenssen). Det er derimot relativt færre som har jobbet med å sette smykkene inn i en politisk-geografisk sammenheng, men her er Ingunn Marit Røstad det hederlige unntaket. Røstads doktorgradsavhandling *Smykkenes språk: Smykker og identitetsforhandlinger i Skandinavia ca. 400-650/700 e.Kr.* fra 2016, er spesielt relevant, og undersøker draktsmykkenes rolle i sosial samhandling gjennom å studere hvilke endringer som skjer når det gjelder bruk av draktsmykker gjennom folkevandringstiden og begynnelsen av merovingertid, og hvordan smykkene deltar i eller bidrar til og samtidig blir påvirket av samfunnsendringer i det aktuelle tidsrommet. Røstad gjør en detaljert undersøkelse av utvalgte skandinaviske smykketyper; da hovedsakelig korsformete spenner, relieffspenner og hektespenner fra folkevandringstid, og koniske spenner fra merovingertid. Gjennom denne undersøkelsen forsøker hun å vise hvordan dette arkeologiske kildematerialet kan åpne for en ny forståelse av etniske og/eller kulturelle forhold i Skandinavia i folkevandringstid og merovingertid. Røstad påpeker at smykkematerialet gjenfinnes hovedsakelig i de aktuelle periodenes kvinnegraver, og er i langt større grad enn våpen og for eksempel keramikk, preget av variasjon mellom ulike regioner (Røstad, 2016, s. 4). Røstad argumenterer også for at smykkenes kronologiske og geografiske spredningsmønster antyder en prosess der standardisering av smykketyper inngår som ledd i en *systematisk kommunikasjon* av kulturelle og/eller etniske forskjeller, og at gjennom denne standardiseringen blir det skapt et symbolsk språk og et sosialt felt hvor drakten brukes til å manifestere flerdimensjonale identiteter (Røstad, 2016, s. 409). Min studie tar for seg et av Røstads politisk-geografiske områder; Trøndelag, og blir dermed en utdypning av hvordan dynamikken endres der fra folkevandringstid til merovingertid.

Som nevnt i starten av dette kapittelet, har jeg valgt å fokusere den tidligere forskningen på selve smykkematerialet, fremfor hovedfokus på forskning av samfunnsendringer på grunn av mitt valg til å bruke Iversens hypoteser (2013) til denne oppgaven. Jeg velger likevel å ta med Bjørn Myhres artikkel *Chieftains' graves and chieftdom territories in South Norway in the Migration Period* fra 1987, da den er svært sentral for all forskning på samfunnsorganisasjon i Norge. Modellen Myhre presenterer i artikkelen går ut fra et

organisert styre i Norges yngre romertid og folkevandringstid innenfor områder der maktsenteret utøvde kontroll over det underlagte området. I artikkelen presenterer Myhre sin hypotese om at en nøye studie av fordelingen av de mest møblerte gravene, sammenlignet med geografiske og topografiske data, kan gi informasjon om plasseringen av politiske sentre, deres økonomiske base og om områdene de kan ha hatt kontroll over. Disse foreslåtte maktsentrene og deres mulige territorier sammenlignes deretter med plasseringen av politiske sentre og deres administrative regioner kjent fra tidlig historisk tid. Myhre argumenterer at størrelsen på territoriet som et maktsenter kontrollerte må ha vært viktig for tilgangen til nødvendige forsyninger for en stor befolkning og for å opprettholde en militær styrk, så en forklaring kan ganske enkelt være at det ikke var ressurser nok til mer sentraliserte samfunn imellom maktsentrene. Myhre påpeker også at historikere ser ut til å være enige i at fylkesorganisasjonen i Trøndelag trolig oppsto allerede på 600-tallet, men at det er viktigere å ta hensyn til hypotesen om at en tidligere type organisasjon eksisterte før fylkesorganisasjonen, basert på stammedistrikter som kan ha vært mindre enn de senere fylkene (Myhre, 1987).

3. TEORI OG METODE

3.1 EN PRAKSISTEORETISK TILNÆRMING

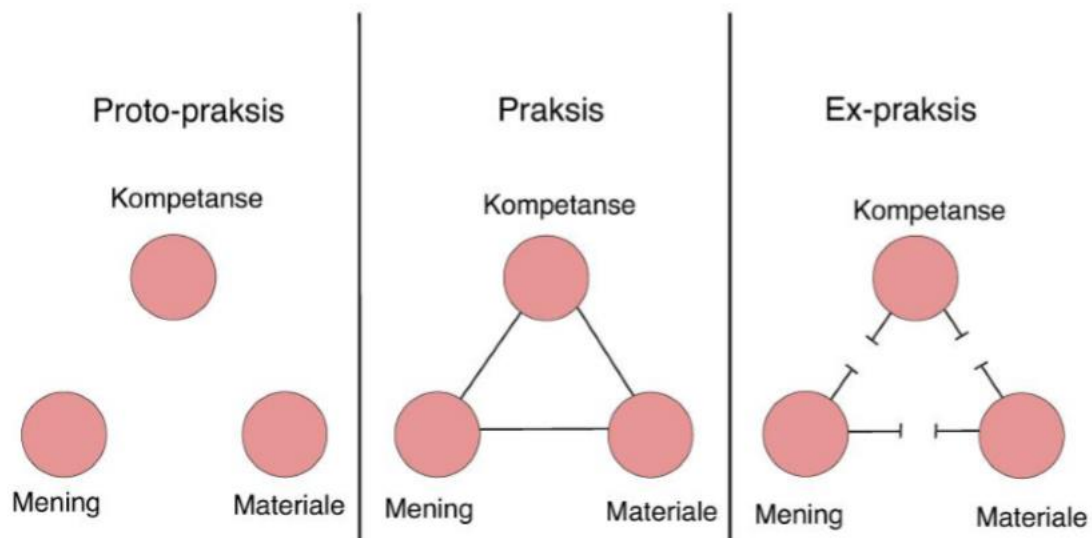
Et samfunn består ikke bare av intensjonelt handlende menneskelige aktører, av politiske systemer eller ideologier, men også av transportsystemer, kassaapparat, telefonlinjer, medisiner, bøker, vindmølleparker, biler, kloakksystem, tollstasjoner, etc. Uten dem ville samfunn – som relasjonelle og hybride kollektiv – være umulige. (Olsen, 2006, s. 15).

I denne oppgaven vil jeg forsøke å få et innblikk i hvordan aktørene, som i dette tilfellet er draktspenner fra folkevandringstid og merovingertid, samt menneskene som tok del i denne praksisen, beveger seg mellom ulike nettverk, og inngår i ulike nettverkskonfigurasjoner. Til dette har jeg valgt å ta i bruk praksisteori slik den er utformet av Elizabeth Shove, Mike Pantzar og Matt Watson i *The Dynamics of Social Practice. Everyday Life and How It Changes* (2012), samt Geir Grønnesbys doktorgradsavhandling fra 2019: «...en plutselig og sterk omveltning»? *Eldre jernalder og overgangen til yngre jernalder i Trøndelag. Praksis og overregionale nettverk*. Grønnesby bruker i sin oppgave Shove et al. sin versjon av praksisteori, og jeg kommer til å bruke Grønnesbys oppgave som et veiledende element til hvordan praksisteori brukes innenfor det arkeologiske fagfelt, samt bruke hans norske oversettelser av begrepene brukt av Shove et al. Å tolke og få en forståelse av et forhistorisk samfunn ut ifra det arkeologiske materialet, krever en forståelse for hvordan mennesker forholder seg til sine materialer og omgivelser, for å sitere Grønnesby (2019):

«Siden overgangen fra eldre til yngre jernalder var en periode hvor både mennesker og ting synes å ha vært i bevegelse over store områder, er dette en tilnæringsmåte som kan si noe om hvordan aktantene (eller praksiselementene) beveget seg i nettverkene, og om hvordan relasjonen mellom mobile aktanter og ikke-mobile aktanter (landskapet) virket.» (s. 29)

Versjonen av praksisteori som Shove et al. har utformet, er knyttet opp mot aktør-nettverksteori, der de ser på hvordan det materielle også kan være en av aktørene, sammen med mennesker og samfunnsstrukturer, som er en del av det som det «sosiale» er laget av. Elementene som bygger opp praksis er *materialer* – som inkluderer ting, teknologier, konkrete fysiske enheter og ting som gjenstander er laget av; *kompetanser* – som inkluderer ferdigheter, kunnskap og teknikk; og *betydninger/meninger* som inkluderer symbolske betydninger, ideer og ambisjoner. Shove et al. argumenterer for at praksis oppstår, vedvarer, endres og forsvinner når forbindelser mellom elementer av disse tre typene blir opprettet, opprettholdt eller ødelagt. Denne enkle formuleringen er nyttig ved at den gir oss et middel til å konseptualisere stabilitet og endring, og gjør det på en måte som gjør at man kan gjenkjenne den rekursive sammenhengen mellom praksis-som-handling og praksis-som-enhet. Praksiser kan sees som handlinger eller som en enhet som kan snakkes om, eller være en ressurs i seg selv, altså praksisen har en eksistens uten selve handlingen (Shove et al., 2012, s. 6, 14; Grønnesby, 2019, s. 27). En draktspenne, for eksempel, har deltatt i en rekke sosiale praksiser; fra å være en del av en drakt med politisk og/eller religiøs mening, til en aktør i en begravelse, til å bli museumsgjenstand og forskningsmateriale. I dette eksemplet har den materielle delen av praksisen, altså draktspennen, forblitt den samme, mens de andre elementene, kompetansen og meningene som er tilknyttet er endre, noe som har skapt en rekke nye praksiser. Giddens (1984) skriver: «The day to day activity of social actors draws upon and reproduces structural features of wider social systems» (s. 24). Uttalelser av denne

typen er helt plausible, men når de vektlegger samfunnsmessig reproduksjon, og ved å bli innrammet på et så generelt nivå, etterlater de mange spørsmål. Av disse har det viktigste å gjøre med nøyaktig hvordan praksis dukker opp, utvikler seg og forsvinner.

Figur 3.1 Praksiselementer i proto-praksis, praksis og post-praksis (Fig. 2.1 Grønnesby 2019; etter fig. 2.1 Shove et al. 2012)

Praksis er definert av gjensidig avhengige forhold mellom materialer, kompetanser og meninger. Denne bevisst rasjonaliserte tilnærmingen har mange fordeler, men som alle andre slike beretninger antar den at elementer, uansett hvordan de kan være definert, på en eller annen måte er «der ute» i verden, og venter på å bli koblet sammen. Hvis vi går sammen med ideen om at praksis eksisterer når elementer er integrert, må vi gjenkjenne to relaterte muligheter: Den ene er at relevante elementer eksisterer, men uten å være koblet sammen (proto-praksis); det andre er at praksis går i oppløsning når lenker ikke lenger opprettholdes. Hvis spesifikke konfigurasjoner skal forbli effektive, må forbindelser mellom de definerende elementer fornyes gang på gang. Dette antyder at stabilitet og rutinisering ikke er sluttpunkter på en lineær prosess med normalisering. Snarere bør de forstås som pågående prestasjoner der lignende elementer gjentatte ganger er koblet sammen på lignende måter. Praksiser er avhengig av en spesifikk kombinasjon av elementene, praksiser utvikles når disse «ingrediensene» endres, og slike endringer er delvis en konsekvens av det integrerende arbeidet som er involvert. Nye praksiser innebærer nye kombinasjoner av nye eller eksisterende elementer. I tillegg er også slike integrasjoner i seg selv transformative: materialet, meningen og kompetansen er ikke bare avhengig av hverandre, de formes også gjensidig. Vi lever side om side med de materielle sporene fra tidligere praksiser, og graden av foreldelse og omfordeling er en del av dynamikken i praksis. Vi vet det materielle kan overleve lenge etter praksisen den var en del av har opphørt, men praksiselementene kompetanse og mening har også en viss overlevelsessevne. Når koblinger blir brutt og former for praksis utvikler seg, forsvinner materialer, meninger og former for kompetanse på karakteristisk forskjellige måter: de forsvinner med lite eller ingen spor, forblir i dvale eller tar på seg et nytt leieforhold i og som en del av en annen praksis. Arie Rip (1998) skriver: «Kunnskapsprodukter blir levert inn i et kunnskapsreservoar båret av det man kan kalle et epistemisk samfunn, og kunnskapsbrukere henter sine egne nye kombinasjoner fra reservoaret». Koblinger lages og brytes ikke bare mellom elementene som utgjør en enkelt praksis, men også mellom de flere praksisene som lignende elementer er en del

av. Dette antyder et langt mer forseggjort bilde der forskjellige elementer sirkulerer i og mellom mange forskjellige praksiser, og utgjør en form for bindevev som holder komplekse sosiale ordninger på plass, og potensielt trekker dem fra hverandre. I den grad dette er tilfelle, er tilknytning og løsrivelse av mening og betydning med på å sende krusninger over kulturlandskapet som helhet (Shove et al., 2012, s. 24-35).

This distinction between elements – which can and do travel – and practices, viewed as necessarily localized, necessarily situated instances of integration (which do not travel) is useful in making sense of the roles consumers, producers and governments play in the reproduction and diffusion of different ways of life (Shove & Pantzar, 2005, s. 62).

Institusjoner som er involvert i å utvikle eller sirkulere elementene som praksis er laget av, sjelden kontrollerer måten de kombineres på. Enkelt sagt, praksiser som fungerer, gjør det fordi de materielle elementer og de med mening og kompetanse er koblet sammen og transformert gjennom gjøringsprosessen. Som strukturerte og lokaliserte ordninger er praksis alltid i ferd med å dannes, reformere og deformere. Derimot er elementer relativt stabile og er som sådan i stand til å sirkulere mellom steder og holde ut over tid. Vi er dermed omgitt av elementer som har overlevd praksisen som de en gang var en viktig del av (Shove & Pantzar, 2006; Shove et al., 2012, s 39-44).

Beliggenhet, transport og tilgang er typisk viktig for diffusjon av materielle elementer, mens former for kompetanse og mening sirkulerer på karakteristisk forskjellige måter. Det materielle elementet defineres som objekter, eller den fysiske materielle verden, dermed kan også landskapet ansees som et potensielt element i praksis (Grønnesby, 2019, s. 27). Om mennesker utfører en praksis der landskapet er en del av de materielle elementene, og de da forflytter seg i landskapet, vil en ny praksis oppstå. Selv om det nye landskapet de har forflyttet seg til er likt det forrige, har det likevel skjedd en endring i elementene som praksisen er satt sammen av, og praksisen vil da ikke være den samme. Elementer av kunnskap blir typisk modifisert, konfigurert og tilpasset når de beveger seg fra en situasjon eller person til en annen og når de sirkulerer mellom praksiser.

Akkurat som den utviklende økologien i Storbritannias skoger kan spores tilbake til villskogen i mesolittisk periode, så kan aner til samtidens praksis også spores gjennom vanene fra tidligere generasjoner og konsekvensene disse har hatt for ansamlinger av materielle og andre ressurser. Praksis som overlever i mer enn en generasjon trenger å tiltrekke seg nye enheter av transportører for å erstatte de som opphører eller dør. Der flere mutasjoner ledsages av kontinuiteter i andre komponenter, lever en praksis videre. Men, når endringer i organisasjonen er store eller engros, eller praksisens prosjekter og oppgaver rett og slett ikke lengre blir utført, utløper tidligere praksiser (Schatzki, 2002, s. 244). Shove et al. skriver: «... the arrival of new elements may lead to, and may in fact depend on, the demise of others» (2012, s. 58). I løpt av en dag dedikerer enkeltpersoner tid og oppmerksomhet til et enormt utvalg av praksis som de er opptatte av. Noen av disse er på vei inn, andre på vei ut. Noen er stabile, mens andre muterer raskt. Når de går ut i hverdagen, er folk uvitende engasjer i å reprodusere og innføre flere varierte sykluser av forandringer, samtidig som de former praksisene og igjen formes av dem. Ikke alle praksiser er likestilte, i stedet dreier livet seg om en håndfull «dominerende prosjekter», som danner faste etablerte strukturer eller nettverk for praksiser innen nettverkene. Her prioriterer deltagerne i nettverkene sin tid og sine

ressurser inn i visse kombinasjoner av praksis (Shove et al., 2012, s. 77-78; Grønnesby, 2019, s. 275).

3.1.1 Praksisteori, draktspennen og landskapet

Nå som den teoretiske tilnærmingen er presentert, vil jeg videre her gjøre klart for hvordan praksisteori er relevant for mitt materiale. Draktspennen i seg selv er ikke en praksis, men heller en del av en større mer omfattende praksis som involverer bruken av draktspenner som et symbol eller uttrykk for bærerens stilling i samfunnet, enten det er politisk, religiøst eller begge deler. Det faktum at man kan se en tydelig endring i draktspennenes design, samt endring i deres plassering på drakten, taler om en endring i praksis. Fra bortfallet av korsformete og relieffspenner, samt introduksjonen av den koniske spennen, og den senere introduksjonen av den ovale skålspenne viser til nye kombinasjoner av nye og eksisterende elementer. Da bruk av relieffspennen går over til ryggknappspennen kan vi også observere hvordan elementer fra merovingertiden kan spores tilbake til folkevandringstid, og hvilke konsekvenser dette har hatt for draktspennepraksisens utvikling.

Som nevnt tidligere i kapitlet, defineres det materielle elementet innen praksisteori som objekter eller den fysiske materielle verden. Dette betyr at landskapet også kan være et element i en praksis. Ved å analysere den geografiske distribusjonen av draktspennene i folkevandringstid og merovingertid, kan man finne en dypere forståelse og ny informasjon om endring av praksis i periodene. Ser vi til Iversens (2013) tre hypoteser om endringene i samfunnet – krise, maktkonsentrasjon og endring i arveregler – kan vi finne flere forståelsesrammer på endringene i draktspennepraksisen i de aktuelle periodene. Krisehypotesen kan forklare hvorfor noen spennetyper opphører da aktørene med kompetansen til å fremstille dem kan ha dødd ut, materialene brukt til å fremstille spennene kan også ha blitt mindre tilgjengelige, og aktørene som bar på draktspennens betydning kan også ha opphørt. Maktsentraliseringshypotesen kan forklare introduksjonen av nye spennetyper, eller nye versjoner av spennetyper, gjennom større tilgang på råmaterialer, etterspørsel av ny eller bredere kompetanse, og spennenes sentralisering i landskapet. Denne hypotesen kan også forklare spennefunn på gårder som opphører i senere tid, da beboelsen trolig har forflyttet seg til maktsenteret. En økning i maktsentralisering kan ha økt ønsket om gruppeidentitet gjennom draktspennebruk, noe som igjen fører til en økning i produksjon og bruk av regionale spennetyper. Arvehypotesen kan forklare funn av rike draktspenner utenfor tilsynelatende maktsentrum. Hypotesen baseres på arv blir delt likt mellom etterkommere, noe som kan ha ført til etableringen av store gårder innenfor det samme området, men som styrte over sine individuelle områder. Disse hypotesene som Iversen legger frem, er basert på observeringer av endringer i landskapet, og kan hver for seg eller sammen forklare disse endringene.

3.2 METODISK FREMGANGSMÅTE

3.2.1 Det utvalgte materialet og datering

Det utvalgte materialet for denne oppgaven er draktspenner fra folkevandringstid og merovingertid. Draktspenner har spilt en viktig rolle innenfor den politiske og religiøse sfære i jernalderen, da de ble brukt til å fremstille over- og underregionale identiteter, samt vise til allianse mellom småkongeriker og høvdingedømer. Sammenlignet med andre viktige funnkategorier fra denne perioden, som for eksempel sverd eller annet våpen, har draktspennene en liten praktisk funksjon. De er selvsagt blitt brukt til å holde klær sammen eller på plass, men en del av spennene er relativt store, noen upraktisk

store, og rikt dekorert. Dette tilsier at spennene har tatt del i en større praksis hos samfunnets øvre sjikt, altså eliten. Et av de mest interessante aspektene ved dette materialet, og en av hovedgrunnene til at jeg valgte det til denne oppgaven, er nettopp det at draktsmykkene ikke var et av de viktigste grunnelementene for overlevelse i jernalder, men heller et resultat av en stadig utviklende samfunnsstruktur. Et element i den sosiale praksisen som ikke bare fremstilte et skille mellom de meg og de uten makt, men fortalte også hvor spennebæreren hørte til, og hvem de delte allianser med. Jernalderens draktspenner er virkelig et praktmateriale. Det andre interessante med materialet i denne oppgaven, er hvor mye det utvikler seg og endres over tid. Disse endringene er trolig et resultat av samfunnsendringene som oppstår i den aktuelle perioden.

Alt av materialet brukt i denne oppgaven er hentet ut ifra NTNU og UiOs gjenstandsdatabase i Musit. Under sammensettingen av materialkatalogen innså jeg at ikke alle dateringene i gjenstandsdatabasen var spesifikke nok, da noen spenner kun var datert til eldre eller yngre jernalder. Dette førte til at en mer nøyaktig gjennomgang av materialet ble nødvendig. Hver enkelt spenne brukt i denne oppgaven er blitt gjennomgått og datert til periode, samt fase i perioden der det var mulig. Selv om materialet er blitt grundig gjennomgått av undertegnede, samt andre ansatte ved instituttet, er det muligheter for at menneskelige feil kan oppstå i katalogiseringen av materialet. Noe av materialet som blir brukt i denne oppgaven ble funnet og katalogisert for generasjoner siden, og har siden da blitt digitalisert flere ganger. Det må også påpekes at jeg tidligere aldri har produsert en materialekatalog eller datert materiale. Derfor er det også rom for menneskelige feil i materialets fasedateringer. Mine dateringer er hovedsakelig basert på andres dateringer av spennetyper og/eller materialet selv. Dette valget tok jeg ettersom selve datering av materialet ikke er hovedfokuset for oppgaven, og et mer intensivt arbeid med datering ville tatt tid og fokus vekk fra analysen.

Under gjennomgang av materialet og produksjonen av materialkatalogen, ble det tydelig at ikke alle spennene kunne dateres til en spesifikk fase i periodene, men kun perioden i seg selv. Dette var hovedsakelig på grunnlag av at spennene var for fragmenterte til å kunne dateres riktig, eller at spennetyper i seg selv opptrer gjennom hele perioden. Jeg har i tillegg valgt å holde meg til fire spennetyper per periode; korsformet, bøyle, relieff og likearmet fra folkevandringstid, og konisk, likearmet, ryggknapp, og tidlige ovale fra merovingertid. Bakgrunnen for dette er at disse spennetyperne er de mest representative spennene for de aktuelle periodene, samt for å unngå at arbeidsmaterialet ble for omfattende. Spennetyper likearmete spenner oppstår mot slutten av folkevandringstid og brukes ut første fase av merovingertiden, og er derfor en spennetyperrepresentant for begge de aktuelle periodene. Disse spennetyperne ble også valgt ut på grunnlag av at de representerer de aktuelle periodene best. Spennetyperne som er blitt utelatt fra denne oppgaven, blir også presentert i neste kapittel.

Til datering av folkevandringstidsmaterialet, brukte jeg Siv Kristoffersens kronologi fra 1999. Denne kronologien deler perioden hovedsakelig inn i to faser, D1 og D2, men den deler også D2 inn i to faser; D2a og D2b (Fig. 3.2). Litteraturen brukt til datering og gjennomgang av materialet fra folkevandringstid består av Ingunn M. Røstads doktoravhandling *Smykkenes språk* (2016), og artikkel *Draktspenner i folkevandringstid: Smykker, folk og småkongedømmer* (2015), Torkel Johansens hovedfagsoppgave *Jern og grav* (2003), Atle Jenssens hovedfagsoppgave *Likearmede spenner* (1998) og Haakon

Sheteligs doktoravhandling *The Cruciform Brooches of Norway* (1906), samt Sheteligs bok *Smaa spænder fra folkevandringstiden* (1910).

Kronologien brukt i dateringen av merovingertidsmaterialet er noe mer innviklet, da jeg valgte å bruke to. Kronologiene tatt i bruk var Mogens Ørsnes' kronologi fra 1966, som deler merovingertiden inn i tre faser; fase 1, fase 2 og fase 3. I tillegg brukte jeg Synnøve Vinsryggs kronologi fra 1979, som deler perioden i to faser; fase 1 og fase 2, der fase 2 videre deles inn i fase 2A og fase 2B. Grunnen til at jeg har tatt i bruk to kronologier i arbeidet med merovingertidsmaterialet er blant annet at litteraturen brukt til denne dateringen har brukt begge eller en av dem. Den beste løsningen for meg ble da å bruke begge, slik at arbeidet ikke skulle bli for omfattende. Litteraturen brukt til datering og gjennomgang av materialet fra merovingertid består av Ingunn M. Røstads doktoravhandling *Smykkenes språk* (2016), Zanette T. Glørstad og Ingunn M. Røstads artikkel *Mot en ny tid? Merovingertidens ryggknappspenner som uttrykk for endring og erindring* (2015), Atle Jenssens hovedfagsoppgave *Likearmede spenner* (1998) og Synnøve Vinsryggs bok/avhandling *Merovingertid i Nord-Noreg* (1979).

	400	450	475	500	550	575	600	650	675	700	750	775	800
Straume (1987)	D1		D2										
Kristoffersen (1999)	D1		D2a	D2b									
Ørsnes (1966)					Fase 1		Fase 2		Fase 3				
Vinsrygg (1979)					Fase 1			Fase 2A	Fase 2B				

Figur 3.2 Oversikt over kronologien brukt i oppgaven. Straume (1987) er også inkludert her, da den er en slags grunnlegger for Kristoffersen (1999).

3.2.2 Geografisk analyse og GIS

Til arbeidet med materialet i et GIS-verktøy, eksporterte jeg funnlistene fra gjenstandsdatabasene inn i Excel. Disse funnlistene inneholder blant annet funnenes museumsnummer, form, periode og koordinater. Noen av funnenes koordinater er det eksakte funnstedet, mens andre har kun feltets koordinater. Dette er trolig grunnet i en utvikling i teknologien og et økt bruk av GPS i felt, i tillegg til at noen av funnene er løsfunn fra metallsøking. Det kom også frem at noen av funnene på listen manglet koordinater, som jeg da hentet inn fra Askeladden. Videre satte jeg også sammen en funnliste med oversikt over hvert enkelt felt. Denne listen inneholdt antall funn per felt, samt feltets koordinater og datering. Etter at funnlistene var ferdig finpusset, ble de importert inn i ArcMap 10.7. Her ble de gjort om til datasett.

Fra funnlisten med alle funnene, ble det produsert spredningskart som viser alle spennene fra begge periodene. Videre var det også mulig å produsere spredningskart av spennene ut ifra hvilken fase de hører til, og hvilken form de har. Funnlisten med antall funn per felt ble brukt til å produsere spredningskart som viser hvilke områder i Trøndelag det er funnet flest spenner, og hvilken periode eller hvilken fase i periodene de dateres til. Med disse kartdataene på plass, vil det videre arbeidet bestå av å analysere resultatene fra denne GIS-analysen.

Alle kartene brukt i denne oppgaven er produsert av undertegnede, med mindre annet er påpekt i figurteksten under kartene.

3.2.3 Materialet i tid, rom og praksis; analyse og diskusjon

Den videre analysen i oppgaven tar for seg resultatene fra materialgjennomgangen og den geografiske analysen, der resultatene blir sammenføyet ved hjelp av en

praksisteoretisk vinkling. I denne analysen har jeg sett på spennetypenes oppkomst, bortfall og distribusjon i landskapet. Ved bruk av praksisteori som et grunnlag her håper jeg på å kunne belyse endringer i elitens praksis, og presentere nye hypoteser basert på resultatene.

Etter denne analysen, blir alle resultatene, altså resultatene fra materialgjennomgangen, GIS-analysen og analysen av spennetypenes tilknytning til endringer i elitens praksis, blir så diskutert opp mot Iversens tre hypoteser om samfunnsendringer (2013). Diskusjonen vil omhandle de nye hypotesene om endringer i elitens praksis, og om disse hypotesene kan belyse Iversens hypoteser.

4. DRAKTSPENNER I ENDRING GJENNOM TID

Gjenstandsmaterialet til denne oppgaven består av draktspenner av ulike typer, funnet i Trøndelag, og datert til folkevandringstid eller merovingertid. Spennene er hovedsakelig funnet i graver og på boplasser, mens den gjenværende delen er løsfunn. Det er til sammen 98 funn, med 141 spennefunn fra begge periodene, bestående av 52 gravfunn, 41 løsfunn og sju uten funnkategori eller uten funnopplysninger. Noen av spennene er løsfunn, enten funnet ved metallsøking eller innlevert til museet av privatpersoner. Løsfunnspennene mangler selvsagt sin opprinnelige kontekst, men spiller likevel en viktig rolle for oppgaven. Disse draktspennen kan ha tilhørt graver som nå er ødelagte, eller kan ha vært en del av et depot. Som påpekt i kapittel 3, er underskrevenden ingen spesialist på datering eller kategorisering av arkeologisk materiale, det kan dermed ha oppstått menneskelige feil under arbeidet med materialkatalogen, som videre kan påvirke dette kapitlet. Med dette vil jeg også tilføre at selve periodedateringene skal være korrekte, og at det er mer fasedatering som kan være delvis ukorrekt. Som nevnt tidligere har jeg valgt å kun forholde meg til sju spennetyper, altså fire typer per periode da de likearmete spennene er i bruk i både folkevandringstid og merovingertid.

I dette kapitlet vil jeg gå gjennom antallet funn per periode, samt informasjon om spennetyperne jeg har valgt til å representere periodene. Dette kapitlet viser materialet som brukes i undersøkelsen. Videre i neste kapittel kommer en gjennomgang av periodenes funnkonsentrasjoner og et litt dypere innblikk i spennenes plasseringer i landskapet.

4.1 FOLKEVANDRINGSTID

Fra folkevandringstid har vi 50 daterte spenner av de fire typene som blir brukt i denne oppgaven, hvorav 45 fremdeles befinner seg i Vitenskapsmuseums samling. De siste fem befinner seg på Kulturhistoriskmuseum i Oslo. Én av spennene (T18853) er datert til C3-D av T. Johansen (2003), som er overgangen fra eldre romertid til folkevandringstid. Jeg har likevel valgt å ta denne med i analysen da det er en korsformet spenne.

Spennetype	Antall
Korsformete spenner	22
Bøylespenner	8
Relieffspenner	10
Likearmete spenner	10

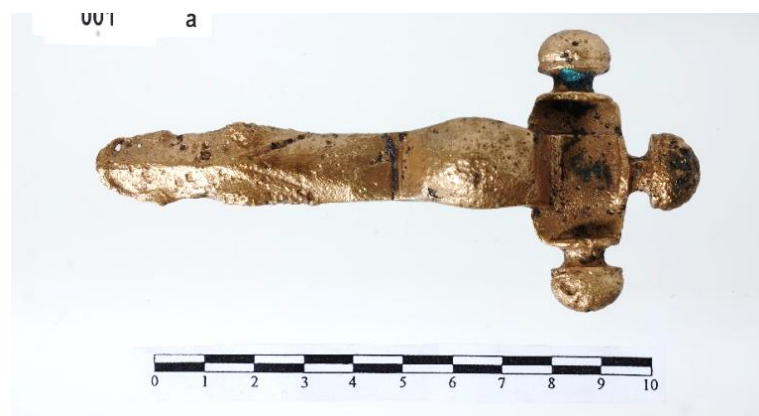
Tabell 4.1 Antall spenner, folkevandringstid

4.1.1 Korsformete spenner

Korsformete spenner støpt i bronse er vanligst, og spennen er også den vanligste draktspennen i folkevandringstiden (Solberg, 2014, s. 139). Det er funnet 932 eksemplarer av korsformete spenner i Skandinavia, 679 av disse er funnet i Norge (Røstad, 2016). Derfor ansees den korsformete spennen som den vanligste spennetyper fra folkevandringstiden. Den øvre delen av spennen består av en firkantet flat plate, festet til bøylene på den ene siden, og hver av de tre andre sidene er festet til støpte knotter. Denne korslignende dele av spennen, som har gitt sitt navn til typen, blir kontinuerlig bevart gjennom de mange forskjellige utviklingsstadiene, og gir også bevis på at alle de forskjellige formene må stamme fra en felles opprinnelse. Spennen forekommer i alle størrelser, fra meget store prakteksemplarer til ganske små og simple. Forskjellen mellom de store og de små spennene er at de store bærer formens

typologiske utvikling, men de små eksemplarene ofte bevarer enklere og mer primitive former. Som eksempel på denne forskjellen viser Schetelig (1906) til et gravfunn fra Hedemarken. Funnet inneholder to store spennere og en liten. De to store spennene er karakteristiske eksemplarer av typens mellomste utviklingsstadium på Østlandet; hos begge spennene er alle de tre knappene støpt i ett med platen, platen er bred, og dyrehodet på enden av spennene er fult utviklet. Den lille spennen derimot går tilbake til det aller første trinnet i formens utvikling; sideknappene har vært festet på spiralaksen, platen er av samme bredde som bøylene og smalner oppover for å tilsvare basen til endeknoppen, bøylene er flat og båndformet, mens foten er smal og uten dyrehode. De små spenne som tilhører senere, i de mer sammensatte stadier i formens utvikling, er også forenklet ved utelatelse av detaljer som finnes hos de større spennene. Til slutt er også de små spennene av denne typen gjenstand for hybride kombinasjoner med enkeltheter lånt fra andre typer (Schetelig, 1906; 1910). Bruksmessig var nok spennen normalt festet ved skuldrene, trolig for å holde sammen stoffet i en peploskjole. Det er også gjort funn der den korsformede spennen opptrer som en såkalt «tredjespenne», der den er plassert sentralt på bryst- eller halsregionen. I noen mer alternative sammenhenger er spennen og funnet brukt som beltespenne eller feste for beltevedheng. Korsformede spennere regnes som den viktigste ledetypen for folkevandringstiden i Vest-Skandinavia. Den korsformede spennen er i bruk i de to første fasene av folkevandringstiden i Skandinavia. Det diskuteres om en beslektet type spenne skal oppfattes som tidlige varianter av korsformede spennere. Disse spennetyperne er den såkalte nydamfibel og spennene av typen «protoformer» som dateres til yngre romertid, altså fase C3, og er i bruk til overgangen til folkevandringstid (Kristoffersen, 2000, s. 60-61; Røstad, 2016, s. 99). Fra starten av folkevandringstid utskilles det regionale grupper av den korsformede spennetyperne, og regionale variasjoner blir tydeligere i løpet av perioden. Det er også et skille mellom nord og sør i Skandinavia; der spennene fra Danmark ligger nærmest de kontinentale spennene, mens de korsformede spennene fra den skandinaviske halvøy ellers danner egne formtyper. De regionale typene av korsformede spennere i Norge er å finne i Nord-, Vest- og Sør-Norge i starten av folkevandringstid, men disse typene er spredt over relativt store områder, og er vanskelige å knytte til spesifikke kongedømmer innenfor regionen. Dette kommer heller mer tydelig frem rundt den siste fasen i perioden, da flere undertyper av spennene nå kan plasseres innenfor utvalgte territorier (Røstad, 2016, s. 99-101). Noe annet som også er viktig å påpeke med den korsformede spennetyperne, er at den er blitt funnet i mannsgraver, eller det som er tolket som mannsgraver. Dette tilsier at menn også bar denne typen draktspenne, og er trolig en av grunnene til at antallet korsformede spennere funnet i Trøndelag er så stort som det er.

Figur 4.1 Korsformet spenne, T14668a. Foto: VM.

Figur 4.2 Korsformet spenne, (f.v.) T15490, T5460. Foto: VM.

4.1.2 Bøylespenner

Bøylespenneren er laget av enten bronse eller sølv, og skal ha hatt en ren praktisk funksjon som et viktig supplement til kvinnedrakten (Sjøvold, 1962, s. 155; Solberg, 2014). Denne spennetyperen omfatter en gruppe små bøylespenner, de som Sjetelig (1910) i sin tid kalte «smaa bøylespænder» eller «smaa bronsespænder», og har i Vitenskapsmuseets katalog blitt kalt for bøylespenne, bøyleformet spenne, bøyleformet fibula, og enkel bøylespenne. Typen er variert i utformingen, men har hode- og fotplate. Disse platene er ofte av ulike former, for eksempel at hodeplaten er rektangulær og fotplaten er halvrund. De små bøylespennene har størst utbredelse i siste del av folkevandringstiden, noe som blir bekreftet av materialet fra Trøndelag. Av bøylespennene funnet i Trøndelag, er alle som kan fasedateres til D2, D2a eller D2b. Betegnelsen brukes generelt, og et stort antall varianter regnes til denne. Spennen er lite behandlet innenfor det norske materialet, og tidsstillingen for de ulike variantene er uklar. Denne spennetyperen er også tolket som forløpere til den likearmete spennen som utlevde resten av folkevandringstidens spennetyper. Bøylespenneren er blitt diskutert av en rekke arkeologer, men ingen har så langt undersøkt et fullstendig samlet materiale. Røstad skriver at hun anser disse små spennene som en viktig type, og at man kan regne med at de kan ha en verdi som en potensiell identitetsmarkør (Røstad, 2016, s. 272). Denne spennetyperen er den minste blant alle åtte i denne oppgaven, og fungerer litt som en overkategori for spennene som havner innenfor bøylespennekategorien, selv om de igjen kan kategoriseres til en mer spesifikk bøylespenneunderkategori. Ved å inkludere spennetyperen i undersøkelsen er de med på å bidra til å gi et mer utfyllende bilde av situasjonen i den norske og mer nøyaktig, den trønderske folkevandringstiden.

Figur 4.3 Bøylespenne, F.v. T14201, T27713. Foto: VM

4.1.3 Relieffspenner

Relieffspennen er kjent som folkevandringstidens praktsmykke. Spennen er en type stor bøylespenne, rikt dekorert med relieffornamentikk bestående av geometriske mønster, spiral- og/eller dyrestildecor og båndfletninger. Noen er også dekorert med innlegg av glass og smykkesteiner. Relieffspennen har normalt en rektangulær, kvadratisk eller halvsirkelformet hodeplate, bøyle og rombisk fotplate. Materialet brukt til å lage spennen er enten sølv eller bronse, og den er som regel forgylt på forsiden (Røstad 2016, s. 145; Solberg, 2014, s. 140). Dalemspennen er et godt eksempel på dette; Pedersen skriver at Dalemspennens bakside kan forteller mye om arbeidet som har vært med på å skape praktspennen, samt forteller det om hvor høy status bæreren av en slik praktspenne må ha hatt. Dalemspennen ser ut til å være laget av gull, mens baksiden avslører at den egentlig er laget av sløv. Dalemspennen fremstår som én spenne, men består av fem deler. Disse fem delene er synlige på baksiden, men er dette ikke synlig fra forsiden (Pedersen, 2015, s. 37). Pedersen går inn på hvordan det er tydelig at Dalemspennen, og relieffspenner generelt, tilhørte personer fra samfunnet øvre sjikt, samt at kunsthåndverkerne som laget disse spennene spilte en viktig rolle for samfunnets elite. Relieffspennens lengde varierer, men flertallet måler fra 7 til 15 cm. De store relieffspennetypene har vært båret ved halsen eller på brystet, og er som regel funnet høyere opp mot halsen på den døde, ved gravfunn, enn de mindre spennene (Kristoffersen, 2006, s. 15-16). Relieffspennen er å finne i Skandinavia, i England og på det kontinentale fastlandet. De norske eksemplarene er unikt utsmykket, og viser høye nivåer av teknisk og kunstnerisk ferdighet (Pedersen & Kristoffersen, 2018, s. 219-220). Dalemspennen, som dateres til siste fase av folkevandringstiden, er den største av de norske relieffspennene. Dens lengde er på 24 cm og veier mer enn 330 gram. Denne spennen tilhører den nordlige takfotgruppen, mens de små relieffspennene fra den samme graven er av den botniske gruppen. Den nordlige takfotgruppen og den botniske gruppen binder sammen et større område av den skandinaviske halvøy. Dette området strekker seg fra Trøndelag til den botniske viken, med en kjerne i Trøndelag og Norrland. I de andre områdene i Skandinavia er det andre grupper som dominerer; rogalandsgruppen og den simple bronsegruppen i Sørvest-Norge, sognegruppen på Vestlandet, likearmete relieffspenner i Mälärregionen, og den gotlandske gruppen på Gotland (Røstad, 2015, s. 55-59, 66).

Figur 4.4 Relieffspenne T3642. Foto: VM.

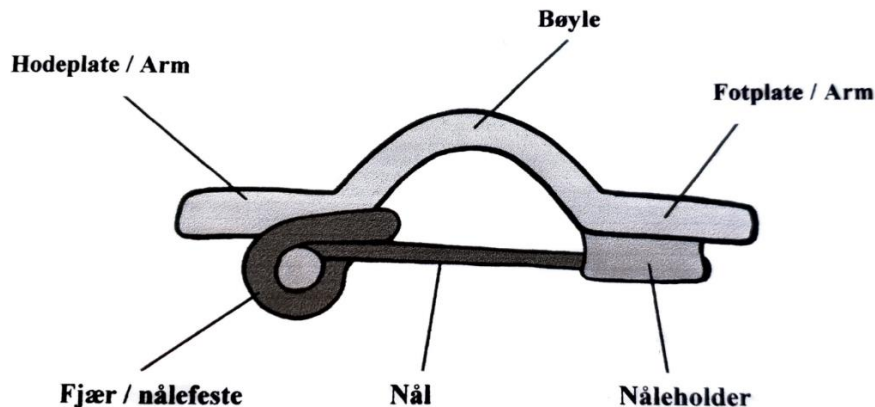
Figur 4.5 Relieffspenne T2809. Foto: VM.

Rike draktspenner som relieffspenner ble ikke båret av hvem som helst, men den øverste eliten, kvinner med høy makt innen politikk og/eller det religiøse. Det er derfor blitt argumentert for at draktspenner som relieffspennen, sammen med drakten, fungerte som et middel for å kommunisere forskjellige gruppeidentiteter. Det passe med relieffspennenes regionale gruppeinndeling, nevnt tidligere. Det er også blitt argumentert for at relieffspennen, samt ryggknappspennen (se senere i kapitlet), kan ha representert gudinnen Frøyas smykke *Brisingamen*, og at kvinnene som bar disse draktspennene var Frøyas prestinner. Smykkets navn betyr glødende eller flammende ornament båret om nakken, noe som passer relieffspennens utseende der forsiden var forgyldt med gull og rikelig ornamentert (Røstad 2018, s. 89-93).

4.1.4 Likearmete spenner

Likearmete spenner er ganske små i størrelsen, ca. 3 – 5 cm lange, og de aller fleste er laget av bronse, med nål av jern. Den blir generelt definert som en spenne som består av en bøyle og to armer, eller endeplater, hvor begge armene, eller endeplatene, er tilnærmet identiske og spennen er dermed symmetrisk om midtaksen sett fra siden.

Formen varierer ikke mye, og en ytterligere utvikling av denne typen forekommer ikke i Norge. Den likearmete spennen oppstår i siste fase av folkevandringstiden, og lever videre ut i første fase av merovingertiden (Shetelig, 1910; Jenssen, 1998).

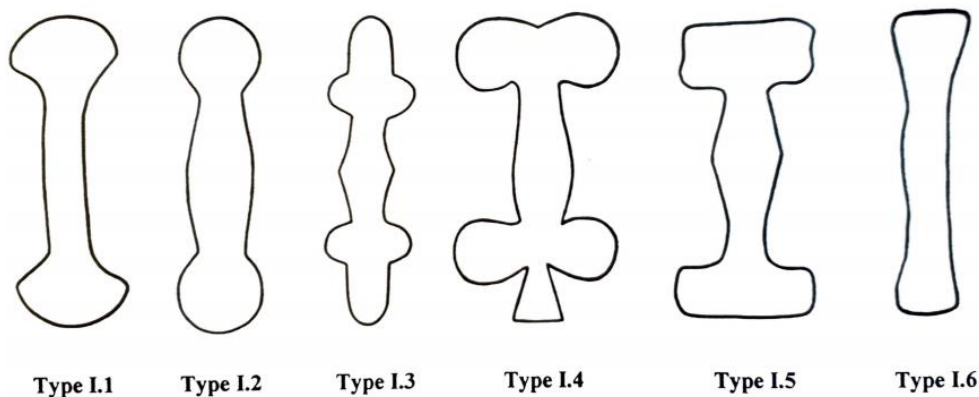

Figur 4.6 Likearmet spenne (Jenssen, 1998, s. 32)

I Oscar Montelius' diskusjon og behandling av kronologien for folkevandringstiden i Norden, trakk han inn de likearmete spennene. Ifølge Montelius var det at bøylespenner over tid utviklet seg fra å være asymmetriske til å bli symmetriske, eller likearmete, en naturlig konsekvens av den typologiske utviklingsrekken (Montelius, 1898).

Den likearmete spennen som spennetype er ikke blitt forsket på i samme grad som andre typer i denne oppgaven. Et av de viktigste arbeidene med denne spennetyper, som er brukt til dateringer i denne oppgaven, er Atle Jenssens hovedfagsoppgave fra 1998. Jenssen deler spennene inn i to klasser, og videre inn i typer og undertyper. Et av hovedforskjellene som skiller de to klassene er at klasse I-spenner har endeplater, mens klasse II-spenner ikke har endeplater. En endeplate blir definert i Jenssens arbeid som *dens tykkelse er lik eller mindre enn halvparten av endeplatens bredde, og at endeplatens bredde er større enn bredden av spennens bøyle*. «Endeplatene» på klasse II-spenner kaller Jenssen for «armer». Klasse I-spenner er delt inn i seks typer:

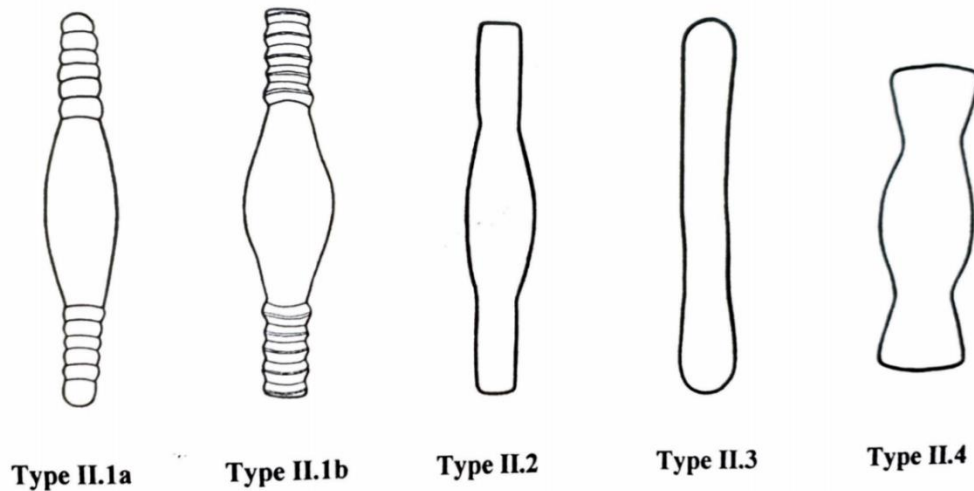
- Type I.1 – Likearmete spenner med halvmåne-, eller spadeformete endeplater
- Type I.2 – Likearmete spenner med sirkulære endeplater
- Type I.3 – Likearmete spenner med treflikede endeplater
- Type I.4 – Likearmete spenner med fugle-/dyreformede endeplater
- Type I.5 – Likearmete spenner med rektangulære endeplater
- Type I.6 – Likearmete spenner med triangulære endeplater

Figur 4.7 Likearmete spenner klasse I (Jenssen, 1998, s. 36)

Videre er klasse II-spenner delt inn i fire typer, der den første typen igjen er delt i to:

- *Type II.1 – Likearmete spenner med profilerte armer*
  - *Variant II.1a – Likearmete spenner med profilerte armer, og med glatte tverrvulster*
  - *Variant II.1b – Likearmete spenner med profilerte armer, men der hver tverrvulst har en langsgående nedskjæring*
- *Type II.2 – Likearmete spenner uten profilerte armer*
- *Type II.3 – Likearmete spenner dannet av et smalt bånd*
- *Type II.4 – Likearmete spenner av øst-/sørskandinavisk type*

Figur 4.8 Likearmete spenner klasse I (Jenssen, 1998, s. 38)

Etter gjennomgang av Trøndelagsmaterialet, ser det ut til å være Jenssens type II.1a som opptrer oftest i Trøndelag i folkevandringstid.

4.2 MEROVINGERTID

Fra merovingertid er det funnet 91 spenner av typen brukt i denne oppgaven, i Trøndelag. 90 av disse befinner seg fremdeles i NTNUs Vitenskapsmuseets samlinger, mens én er på Kulturhistorisk Museum i Oslo.

Spennetype	Antall
Likearmete spenner	9
Koniske spenner	18
Ryggknappspenner	12
Ovale skålspenner	52

Tabell 4.2 Antall spenner, merovingertid

4.2.1 Likearmete spenner

Den likearmete spennetyperen er, som nevnt tidligere, å finne både i slutten av folkevandringstid og i starten av merovingertid. Da det er flere funn av denne spennetyperen i folkevandringstid i Norge, er det omtrent like mange fra hver periode i Trøndelag. Det er i hovedsak Jenssens type II.4 som representerer merovingertidens likearmete spenner. Denne typen deler likhetstrekk med type II.1 og type II.2 både i form og dekor, mens forskjellen ligger i proporsjonene. Denne likearmete spennetyperen er også dekorert med stempeldekor i mye større grad enn de andre klasse II-spennene. Stempeldekoren på disse spennene er også vanligvis rektangulære eller triangulære,

mens hos de andre likearmete spennetyper er det konsentriske sirkler og halvsirkler som er mer vanlig (Jenssen, 1998).

Gravfunnet fra Oppdal prestegård (T18758) inneholder to koniske spenner, to fragmenter av en likearmet spenne, og to ovale skålspenner. Dette gravfunnet dateres til fase 3 i merovingertiden på bakgrunn av de ovale skålspennene. Noe som gjøre gravens innhold ekstra interessant da likearmete spenner hører hjemme i overgangen mellom folkevandringstid og merovingertid, og de koniske spennene hører hjemme i fase 1 i merovingertid. Etter som det er kjent at ryggknappspenner fra merovingertid er funnet i vikingtidsgraver, der spennen viser tegn til bruk over en lengre periode, er det ikke utenkelig at de koniske spennene og den likearmete spennen fra Oppdal prestegård kan ha gått i arv.

4.2.2 *Koniske spenner*

Den koniske spennen er en liten, ca. 2 – 5,5 cm i diameter, og rund spenne ofte laget av bronse, men også kobberlegering, som opptrer i merovingertidens første fase. Den er dekorert med enkel stempeldekor eller stil II-dyr i båndfletning, og opptrer vanligvis i par. Spenne ble festet én på hver skulder for å holde drakten på plass. Vanligvis har spennen en ramme i toppen med en såkalt «knapp» av innlagt hvitt fyll laget av bein eller emalje. Den koniske spennen er trolig forløperen til de ovale skålspennene (se under) som først opptrer i merovingertidens andre fase, og som blir gradvis mer utsmykket og komplisert sammensatt ut vikingtiden. Spennen er med på å markere en drastisk endring i stiluttrykk fra den foregående perioden, og er også med på å markere periodens samfunnsendringer synlig i den materielle kulturen. Spennene som oppstår i første fase av merovingertiden, er så vesentlig forskjellige fra de førgående folkevandringstidsspennene, at ideen som ligger til grunnlag for de to spennehorisontene må ha vært fundamentalt ulike. De runde spenneformene som oppstår i merovingertiden, deler ingen likheter med spennene fra perioden før (Solberg, 2014; Røstad, 2016). I eldre litteratur har ikke alltid den koniske spennen blitt tolket som en selvstendig spenne, men heller som beslag eller som «knapp»-delen av en ryggknappspenne (Petersen, 1905, s. 200). Den koniske spennen er også tidligere blitt tilskrevet et senere stadium i utviklingsrekken til øst- eller sørskandinavisk sirkulære skivefibler. Men både den sørskandinaviske skivefibelen og den koniske spennen ser ut til å mer eller mindre oppstå samtidig i skandinavisk kontekst, og dermed er det usikkert om skivefibrer kan tolkes som forløper til den koniske spennen. Gjessing (1934) presenterte den koniske spennen som en særegen og helhetlig spennegruppe først. Han delte da spennene inn i to grupper basert på dekor; nordenfjeldsk type og østnorsk type. Den nordenfjeldske typen var ornamentert med inngraverte konsentriske sirkler og stempler, mens den østnorske typen var ornamentert med dyrestildekor. Vinsrygg (1979) innførte betegnelsen «spenner med geometrisk dekor», mens Gudesen (1980) innførte «geometrisk dekor» og «dyredekor». Vinsrygg og Gudesens betegnelser er noe mer riktig og mer brukt i dag, da Gjessings geografiske benevnelser er noe misvisende. Det ser ut til at den koniske spennen har hatt en produksjonsperiode på om lag 100 år, der dyredekor-typen har hatt en kortere periode i omløp enn den geometriskdekorerte typen (Baardsen, 2014).

Figur 4.9 Koniske spenner, (f.v.) T18758a, T26641. Foto: VM

I den norske arkeologiens tidlige dager var den koniske spennen relativt sjelden, og som nevnt tidligere her, også ikke ansett som en selvstendig spennetype. I dag blir den stadig mindre sjelden, ikke på grunn av utgravninger, men på grunn av en økt interesse for metallsøking. Det har tidligere blitt diskutert teorier om at den koniske spennen oppstod i Nord-Norge og spredde seg videre derfra. På grunn av et økt antall funn av koniske spenner ved metallsøking de siste årene, kan det se ut til at denne teorien ikke passer med funnbildet vi har i dag, kontra ti år siden. En veldig stor andel av de koniske spennene funnet i Trøndelag, er funnet ved metallsøking av ente privatpersoner eller under arkeologiske undersøkelser. Dette fenomenet er dessverre så nytt at det ikke er blitt publisert mye om det riktig enda.

4.2.3 Ryggknappspenner

Ryggknappspennen kan ansees å være for merovingertiden det som relieffspennen er for folkevandringstiden, og den er en av de mest spektakulære smykketyperne vi kjenner til fra jernalderen. Den benyttes gjennom hele merovingertiden, og gjennomgår en markant utvikling i løpet av perioden. De tidligste typene var ofte ikke større enn 4 – 5 cm, men gjennom 600- og 700-tallet øker størrelsen betraktelig. De yngre spennene var opp mot 30 cm lange og 10 – 15 cm høye (se fig. 5-9). På grunn av denne store størrelsen på spennen i siste del av perioden, har den antagelig ikke vært til daglig bruk, men heller blitt brukt under politisk og/eller religiøse arrangement og hendelser. Ryggknappspennen har en rektangulær hodeplate, en bøyle i midten, og en triangulær fotplate på den andre enden. Spennens navn kommer fra en rundt skive eller en «knapp» som er pånaglet på spennens bøyle, eller rygg; der av ryggknappspenne. Spennen er også dekorert med røde halvedelstener som er festet i cloisonné-teknikk. Ryggknappspennen deler likhetstrekk med den danske spennetyperen prydfibler, som igjen deler likhetstrekk med relieffspennen. Ryggknappspennen ble båret horisontalt, med hodeplaten pekende mot høyre sett forfra. Det er også blitt observert hull på noen spenners bøyle eller plate, da alltid på den samme siden, og på et par av disse spennene er det også funnet ringer i hullene. Det kan tolkes som at de to parallelle hullene er laget for oppheng av et perlekjede. Det er også funnet gullgubber med avbildninger av kvinner som bærer det

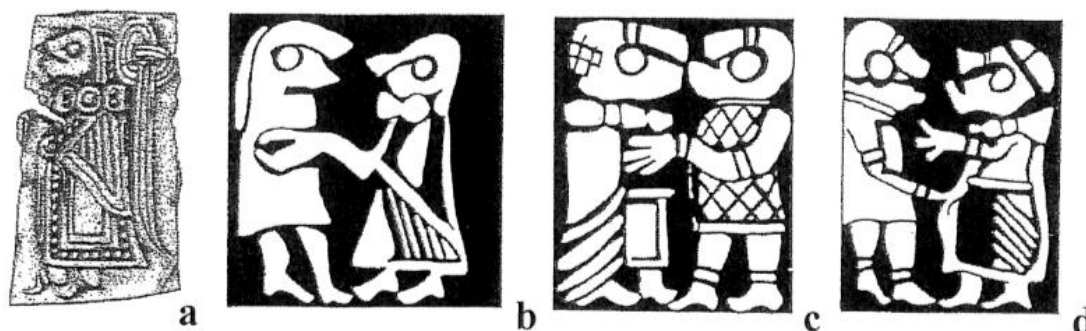
som kan tolkes som en ryggknappspenne, som bekrefter denne plasseringen og vinklingen på spennen. Den samme plasseringen av ryggknappspennen som på gullgubbene, er også å finne på en amulett fra Aska, Hagebyhöga i Östergötland. På amuletten kan man se det som tydelig er en gravid kvinne med hendene rund magen og med en ryggknappspenne ved halsen. Dekorasjonen under ryggknappspennen på amuletten, ser ut til å etterligne et stort perlekjede.

Figur 4.10 Ryggknappspenne. T7714, foto: VM

Figur 4.11 Amulett fra Aska, Hagebyhöga i Östergötland (Etter Glørstad & Røstad, 2015, s. 199).

Figur 4.12 Gullgubber med ryggknappspenner.
Etter Mannering 2006: Pl. 1.13, GU1 (a), Pl. 1.24, SL2 (b), SL9 (c) og SL5 (d).

I Norge er det til nå kun funnet 53 ryggknappspenner (Glørstad & Røstad, 2015). Av disse 53 er det kun fire spenner fra overgangsperioden mellom folkevandringstid og merovingertid, såkalte prototyper. I den første fasen av merovingertid er bruken av ryggknappspenner begrenset, ut ifra antall funn dømme, men bruken øker utover i perioden. Av de 53 ryggknappspennene som er funnet i Norge, er 42 fra sikre gravfunn, der av er det 23 som man kan anslå når begravelsen fant sted. Sammenligningen av stilistiske datering for spennen med de 23 daterbare gravene, viser det seg at minst seks av kvinnene har vært begravd med spenner som har vært omtrent hundre år eller eldre ved begravelsen. Man kan trolig anta at disse spenne har vært viktige som arvesmykker for kvinner gjennom både merovingertid og vikingtid. Disse spenne har en helt egen livshistorie som forteller om generasjoner med velstående kvinner og slekter opptatt av å beholde og videreføre materielle kultur fra tiden før dem (Glørstad & Røstad, 2015, s. 186, 191, 202).

Det er også funnet tegn på at kvinner er blitt gravlagte med ryggknappspenner som alt var ødelagte, altså at de ikke bare har forvitret over århundre i jorden. På en del av disse spennene kan det se ut til at en ødelagt ryggknappspenne, eller en del av en ryggknappspenne er blitt gjort om til en egen ny spenne, noe som tyder på spennens viktige rolle i samfunnet over en lengre periode (Glørstad & Røstad, 2015, s. 192).

Liksom med relieffspennen er kan også ryggknappspennen tolkes som å representere gudinnen Frøyas beryktede smykke *Brisingamen*. Den største forskjellen her mellom relieffspennen og ryggknappspennen, er ryggknappspennens røde halvedelstener som den er dekorert med. Relieffspennen ble også dekorert med stener og glass, som for eksempel Dalemspenner, men ryggknappspennen var noe mer rikt dekorert med røde stener som tydelig kom frem i kontrasten til den forgylte forsiden av draktspennene. Ordet «brising» kan oversettes til «glo» eller «glødende ild», som komplimenterer teorien om ryggknappspennens tilknytning til gudinnen (Røstad, 2018, s. 89-93).

4.2.4 Ovale skålspenner

Merovingertidens ovale skålspenner kan deles inn i to; de som opptrer i midten av perioden, og de som opptrer mot slutten av perioden. De ovale skålspenner fra midten av perioden var ofte dekorert med et firebent dyr sett ovenfra og kalles krypdyrspenner (Solberg, 2014, s. 193). Krypdyrspenner er vanligvis laget av bronse, og bærer tegn på forgylling. De er også relativt små, sammenlignet med de senere ovale skålspenner, og strekker seg stort sett ikke lengre enn ca. 5 – 7 cm i lengden. Krypdyrspennen blir ifølge Ørsnes (1966, s. 151-157, 227) introdusert i løpet av fase 2 i Norge, men blir ikke utbedt før i fase 3, der den blir etterfulgt av den sene ovalspennefase, som varer frem til overgangen av vikingtiden. Spennene har dyr med hode, skuldre, lår, bein, endeparti og

ribbeins felt som er utskilt ved rygglinjen langs dyrets lengdeakse. Lår- og skuldrepartiet inntar en dominerende stilling blant kroppsdelene. Vinsrygg (1979) deler krypdyrspennene fra sitt arbeid med merovingertidspenner, inn i tre varianter. Variant I har pæreformet lår med en indre markering av samme form. Skuldrene har en svinget pæreform med en bølgelinje som indre markering. Ryggpartiet er dannet av parallelle streker som går fra hodet til bakpartiet, og skiller dermed frem- og baklemmene fra hverandre. Denne typen utforming er det kun denne varianten som har. Bakpartiet er dannet av kryssende linjer, og hodeformen er relativt rund med en innbuktning ved pannen. Variant II er karakterisert av punktsirkler som danner sentrum for lår- og skuldreparti, dette temaet er gjengående også i utformingen av øynene. Spennene har også et relativt tydelig ribbeinsområde som går i en slags bue og avsluttes ved overgangen til baklemmene. Denne varianten er basert på tre eksemplarer. Variant III er den mest tallrike varianten i Vinsryggs arbeid. Disse spennene deler en del likheter med variasjon II, men ser ut til å være litt større og rikere dekorert. Det viktigste karaktertrekket til denne varianten er en ny flyt i linjeføringen som følge av et sikrere forhold til bånddekoren. Et dominerende trekk er de mer eller mindre klart utformete åttetallssløyfene som med eller uten mellomledd binder sammen lår og skuldre parvis. Fram- og baklemmene er som regel bundet sammen seg imellom vet at linjespillet fra disse går over i ryggsoylen (Vinsrygg, 1979, s. 34-39). Av de ovale skålspennene funnet i Trøndelag, er seks av dem krypdyrspenner.

Figur 4.13 f.v. T26639, T21520_142 - Krypdyrspenner, foto: VM

Den ovale skålspennen som opptrer i siste del av merovingertiden har både mer komplisert dekorasjon, samt simple dekorasjoner. Type R.640 (T2374) og type R.643 (T1945) ansees som ledertyper for den siste fasen i merovingertiden (se fig. 4.14 og fig. 4.15), og det ser ut til at disse spennene var i bruk samtidig i denne fasen. R.640 er uornamentert, altså helt uten ornamentikk, mens R.643 har en utviklet og mer komplisert dyreornamentikk med like trekk som krypdyrspennen (Røstad, 2016, s. 54-55). R.643-spennen er ikke med i denne analysen, da dens funnsted er ukjent. Den nyskapningen fra siste del av merovingertiden som spennen R.643 er, blir ansett av Gjessing (1934) som et resultat av at man begynte å dekorere R.640 spennen. Det er ikke uvanlig å finne R.640 og R.643 i samme grav, og R.640 opptrer oftest sammen med andre spenner av oval form. Spennene er også større enn krypdyrspennene som kom

før. Av funnene fra Trøndelag er type R.640 kun funnet på egenhånd, sammen med andre spenner av samme type og/eller R.643, men type R.643 er blitt funnet sammen med ryggknappspenner. Vinsrygg (1979) påpeker i sitt arbeid at disse ovale skålspennene som opptrer i siste fase av merovingertiden, har en enda sterkere individuell utforming enn krypdyrspennene, at lek med båndslingninger hat tatt overhånd og at dyreavbildningen er blitt vanskeligere å skille ut. Disse spennene er også de dirkete forløperne til vikingtidens skålspenner, og viser til den økte rikdommen og velferden i datidens samfunn.

Figur 4.14 T2374, type R.640. Foto: VM

Figur 4.15 T1945, type R.643. Foto: VM

4.3 UTELATTE SPENNETYPER

Som tidligere nevnt er det spennetyper fra begge periodene som er blitt valgt bort i denne oppgaven for å hindre at arbeidet med materialet ikke blir for omfattende. Jeg ønsker likevel å nevne de utelatte spennetyper i dette delkapitlet som en slags «honourable mentions». Noen av disse spenne er blitt valgt bort på bakgrunn av at deres form er unik, og det kun er funnet én av denne spennen, eller fordi spennetyper ikke er utbredt i Trøndelag. Men hovedgrunnen til at disse spennetyper ble valgt bort er jeg ønsket fokuset i denne oppgaven til å ligge på praktspennene, fremfor de mindre mer hverdagslige spennene. Det er ingenting som peker på at bærer av disse spennetyper ikke var en del av datidens elite, men draktspenner som relieffspenner og ryggknappspenner viser til de aller øverste i eliten. Draktspennetyper som ble valgt til denne oppgaven, er også de som representerer periodene best

4.3.1 Hektespenne

En av spennetyper fra folkevandringstid som jeg valgte å ikke ta med er hektespennen. Hektespennen ble tatt i bruk allerede i yngre romersk jernalder i Sør-Skandinavia, men hovedparten av hektespennefunnene er fra folkevandringstid. Denne spennen fungerte omtrent som en mansjettknapp, brukt til å holde ermet sammen, men det er også funnet hektespenner brukt til buksebeinet ved kneet eller ankelen, som beltespenne, og i bluse/skjorte- eller jakkelinningen. Det er funnet en del hektespenner i Norge, og de er ofte brukt i arbeid med draktspenner og smykker fra jernalderen (Røstad, 2016).

Figur 4.16 Hektespenner. F.v. T19624ab, foto: VM. C4821, foto: KHM

4.3.2 Ringspenne

Ringspennetypen ble først tatt i bruk i den romerske jernalderen, og videre brukt ut i folkevandringstid. Spennen er en bronsering med tverrifler og kuleformete utvidelser på ringen. Disse er tolket som å ha vært brukt som beltespenner eller bare en enkel klesspenne (Rundkvist, 1996).

Figur 4.17 Ringspenner. F.v. T2288, T18817. Foto: VM

4.3.3 S-formet spenne

En annen spennetype fra folkevandringstid som er blitt valgt bort under arbeidet med materialet, er de S-formede spennene. Disse spennene er blitt valgt bort helt enkelt på bakgrunn av at det kun er funnet tre eksemplarer av dem i Trøndelag. Dette i seg selv er ganske interessant, og som mange andre av spennene som er utelatt, fortjener sin egen analyse. To av disse spennene som er funnet i Trøndelag (T9827), er også funnet i

samme gravfunn på Hol i Inderøy. Den single av disse spennene (T17228) ble funnet på Røine i Ørland kommune, og deler likhetstrekk med de to spennene fra Hol.

Figur 4.18 S-formet spenne. F.v. T9827, T17228. Foto: VM

Det er også en S-formet spenne funnet i Trøndelag, som er datert til merovingertid (T27703). Denne spennen er fragmentert, og er et løsfunn funnet under metallsøking på Auran Indre i Stjørdal. Gudesen skriver blant annet at det er ingen tvil om at de S-formede spennene er tidlige i merovingertiden, og at de neppe har vært i bruk lengre enn til ca. 600/650 e.v.t. (Gudesen, 1980, s. 60-61). Da jeg har valgt å velge bort denne spennetyper, har jeg videre ikke satt meg inn i hvorfor spennen opptrer i begge periodene.

Figur 4.19 S-formet spenne. (t.v.) T27703. Foto: VM

Figur 4.20 Fugleformet spenne (t.h.) T27628. Foto: VM

4.3.4 Fugleformet spenne

Det er kun funnet en spenne av denne typen i Trøndelag (T27628). Spennen dateres til merovingertiden og er spiss i den øvre enden og avrundet i den nedre. Den er av liknende type som Ørsnes 1966, fig. 49-53. Den øvre halvdel er dekorert med punktsirkler, men det er uklart hvor ornamentert den har vært fra midten og nedover på grunn av slitasje og korrosjon. Det er bevart rester av begge nålefester på baksiden. Ørsnes gjør rede for at den fugleformete spennen er en sørskandinavisk form, og de fåtallige eksemplarene funnet i Norge (og i Sverige), skal betraktes som danske importstykker (Ørsnes, 1966, s. 105; Gudesen, 1980, s. 61).

4.3.5 Egen form

En av mine personlige favoritter blant draktspennene i Vitenskapsmuseets samlinger, er blant de spennene som ble utelatt i denne oppgaven. Spennen (T6576) er tolket som å ha «egen form», altså det er en unik spennetype, som etter min egen kunnskap ikke er funnet likens i Trøndelag. Den er fra et merovingertids gravfunn fra Melhus i Overhalla, og er funnet sammen med en ryggknappspenne og en oval skålspenne (T6574, T6575). Den unike spennen består av to bruddstykker av bronse som ser ut til å høre sammen. I spennens opphøyde, runde parti er det innført en rød sten, og på baksiden er det jernrust, sannsynligvis etter en nål, samt fastrustedede rester av loddent skinn. Denne spennen er utrolig interessant da jeg personlig ikke har sett likens tidligere.

Figur 4.21 Egen form. T6576. Foto VM

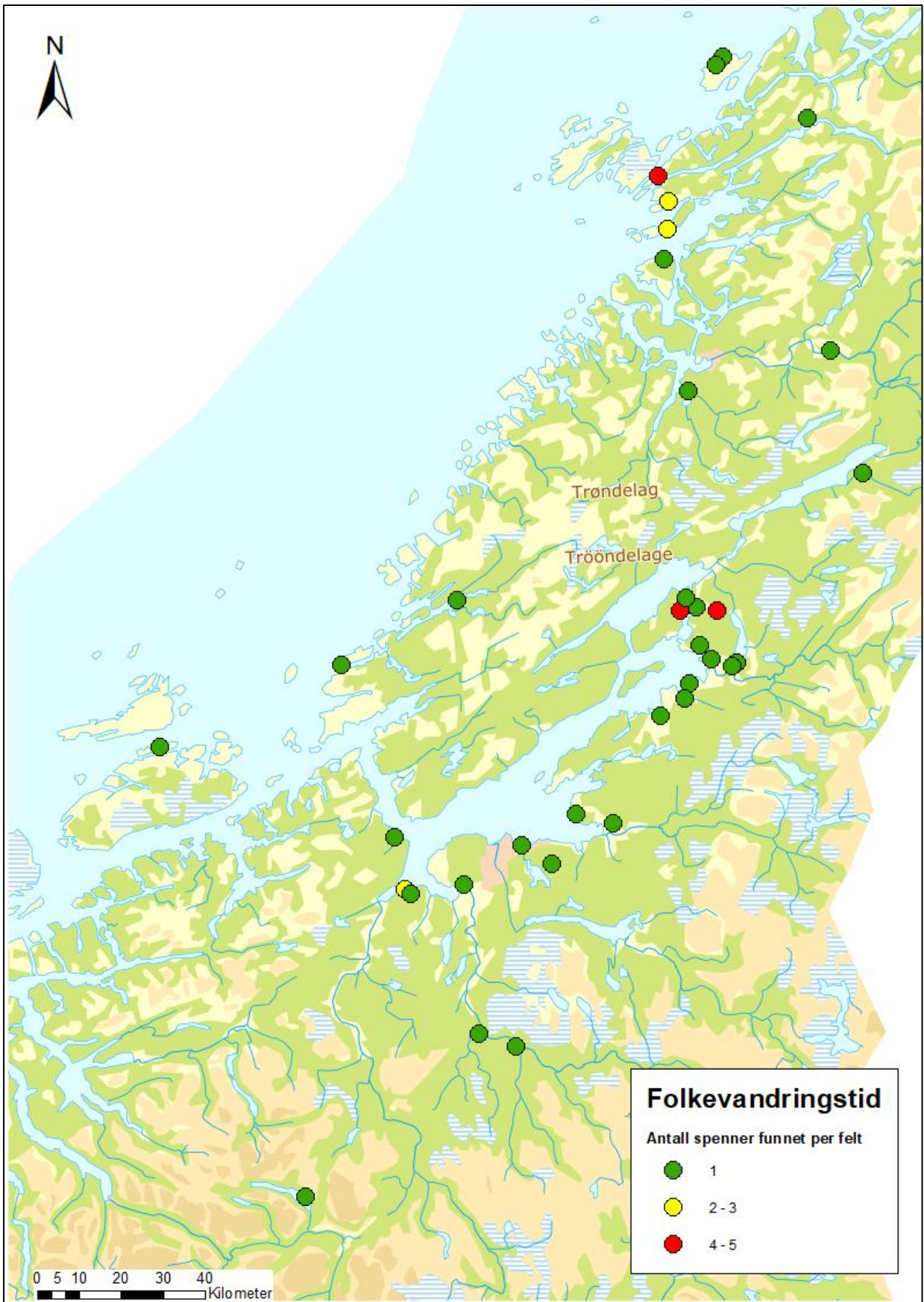
5. DRAKTSPENNER I LANDSKAPET

I dette kapitlet har jeg tatt for meg en funnspredningsanalyse av spredningskartene jeg har produsert for oppgaven, og formålet med kapitlet er å kartlegge spredningen av de ulike spennetyperne over tid. Kapitlet er delt inn i to, der jeg først analyserer og finner funnkonsentrasjoner i folkevandringstid, for så å gjøre det samme med funnene fra merovingertid. Jeg har valgt å se på funnkonsentrasjoner fra periodene, fremfor kun å se på det helhetlige bilde, da en analyse av disse konsentrasjonene kan gi grunnlag for å diskutere og kommentere Iversens hypotese om sentralisering i merovingertid. Gjennom en analyse liksom denne vil det også bli mulig å undersøke om draktspennematerialet faktisk egner seg til å belyse alle spørsmålene. Min fremgangsmåte for bestemmelse av funnkonsentrasjoner er hovedsakelig basert på mengden funn i et område der ferdsel til land eller til vann har vært lett tilgjengelig. Som man vil se senere i dette kapitlet, er noen av funnkonsentrasjonene fra folkevandringstid ikke representert i merovingertid, og motsatt. Dette valget har jeg tatt på grunnlag av funnmengde. Funnmengden fra merovingertid er mye større enn i folkevandringstid, dermed ble det naturlig for meg å velge bort noen av funnkonsentrasjoner i de aktuelle periodene.

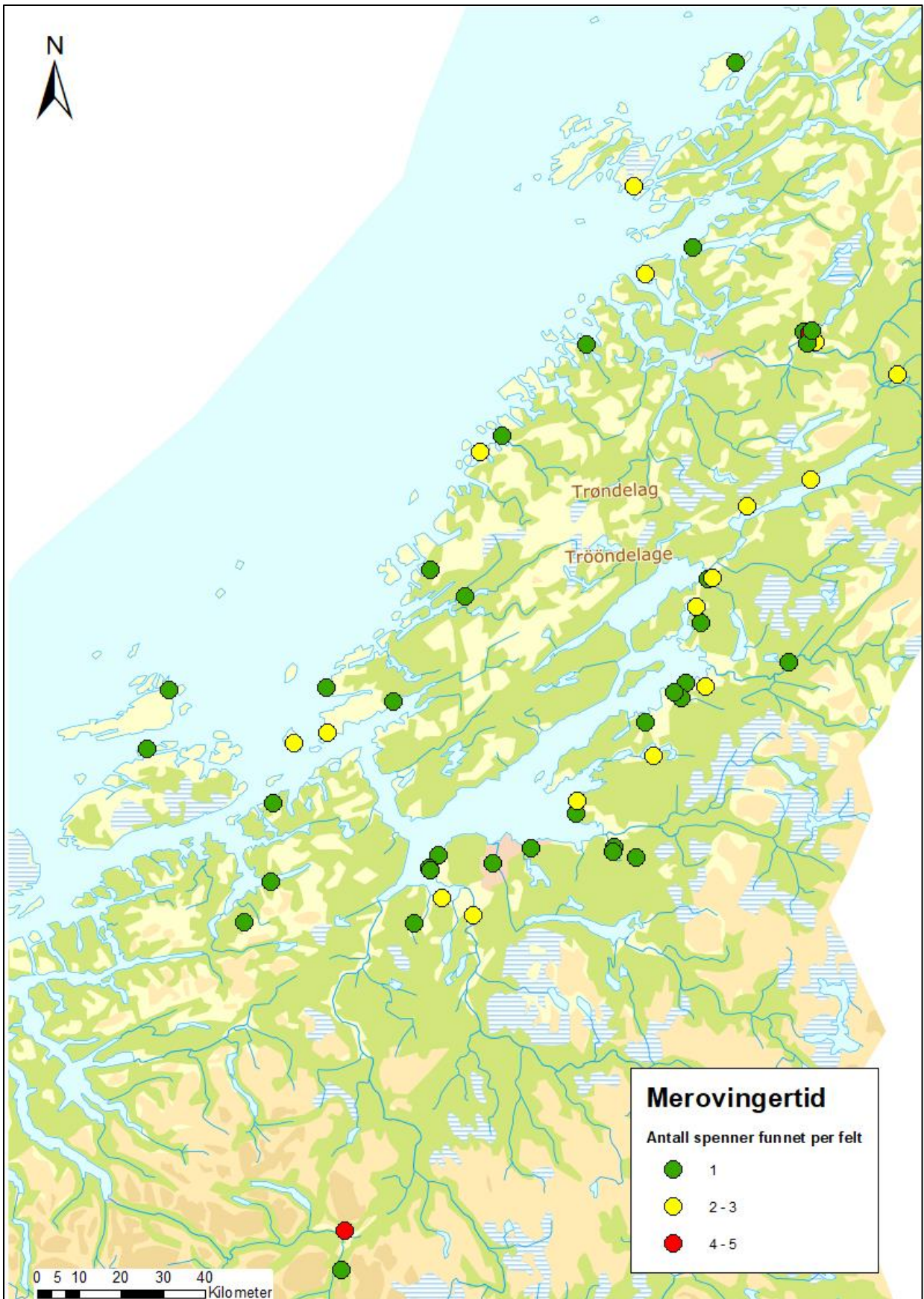
Noen av kommunene nevnt i denne oppgaven eksisterer ikke lengre, da det relativt nylig har vært en stor kommunesammenslåing i Trøndelag. Men på bakgrunn av at kommunene ikke har blitt oppdatert i museets gjenstandsdatabase, har jeg valgt å bruke de tidligere kommunene (se appendiks III).

Sett at en del av funnene ikke har koordinater som er fra det faktiske funnstedet, men heller feltets koordinater, vil de punktene på spredningskartet som er fra samme felt overlappe hverandre. Jeg har derfor valgt å ta med et spredningskart over antall funn per felt i tillegg til spredningskartene som viser spennetyper. Noen av feltenes koordinater er også bare koordinatene til gården de er funnet på, ikke selve feltet.

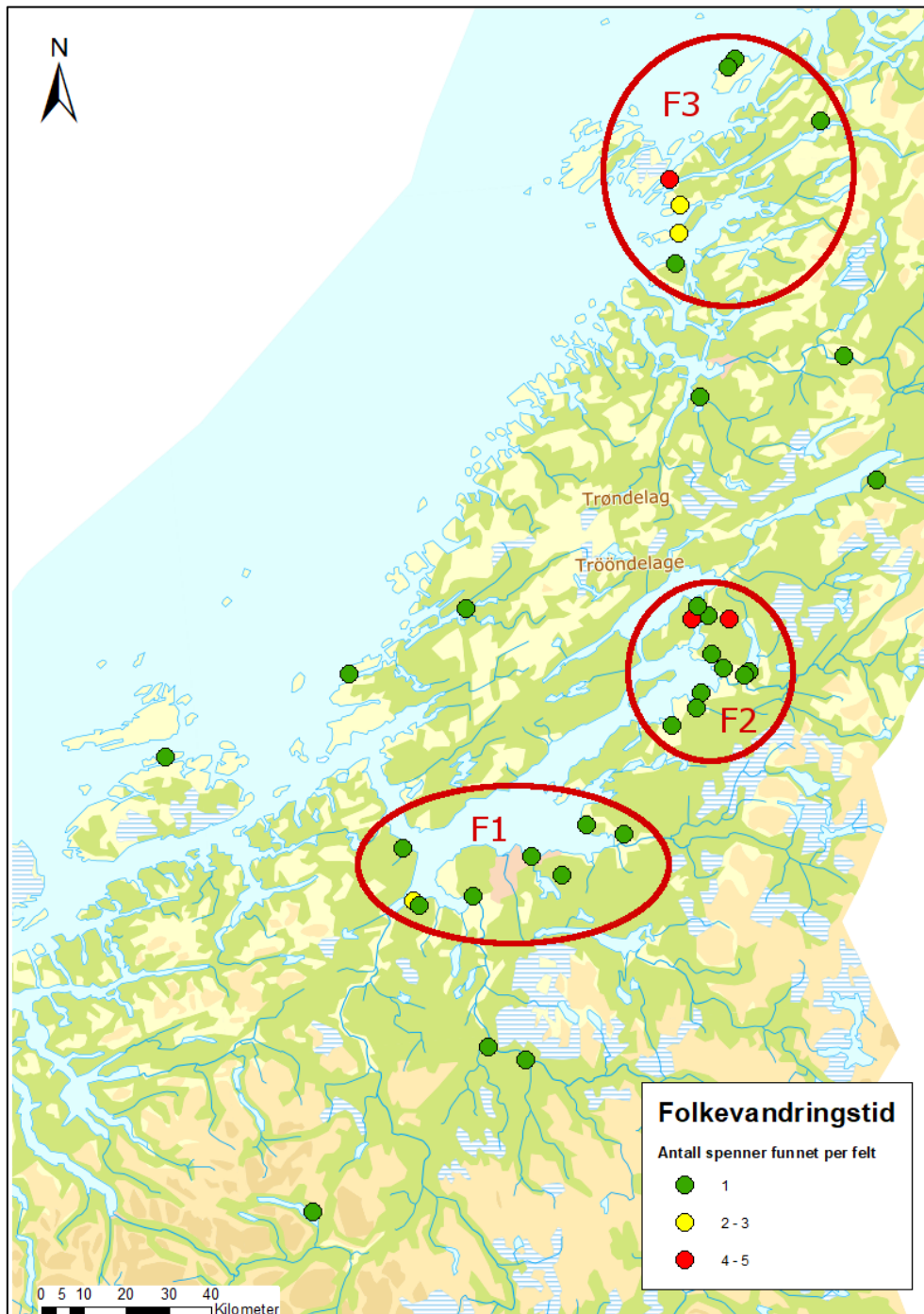
Figur 5.1 Funnmengder fra folkevandringstid

Figur 5.2 Funnmengder fra merovingertid

5.1 FOLKEVANDRINGSTID

I følgende delkapittel skal jeg se på de funnkonsentrasjonene funnet fra folkevandringstiden i Trøndelag. Det er her funnet tre konsentrasjoner; Utrøndelag, Innherred og Ytre Namdal. Alle tre konsentrasjonene befinner seg i områder enten knyttet direkte eller indirekte til sjøen eller fjorden. Det skal også påpekes at det er gjort funn utenfor de valgte funnkonsentrasjonene. De fleste ligger uten tvil strategisk til; langs Dolmsundet på Hitra, på Valseidet på Bjugn, i Gauldalen, ved Snåsavatnet, Namsenvassdraget og Namdalseidet. Alle funnene utenfor funnkonsentrasjonene ligger utpreget strategisk til med hensyn til ferdsel i landskapet. Altså er det lett å utlede at kontroll med ferdsel må ha vært svært sentralt for eliten.

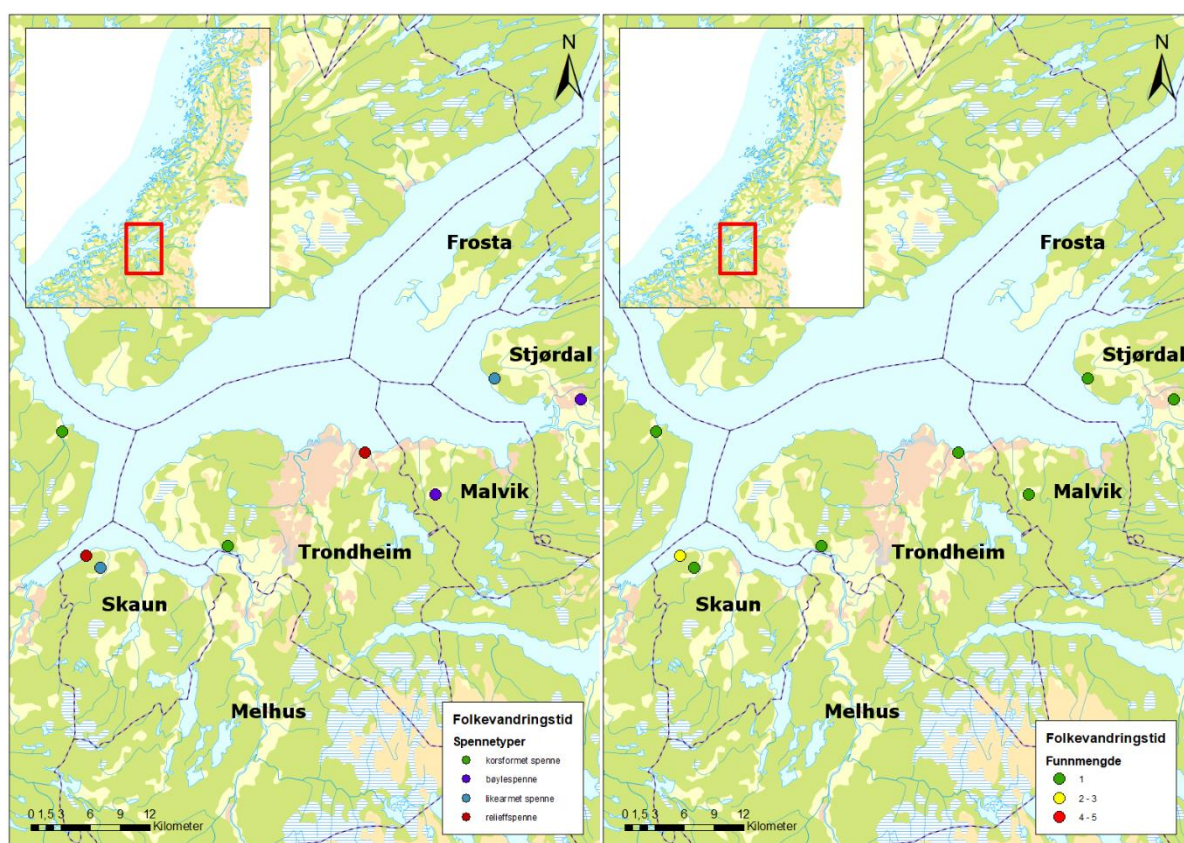
Figur 5.3 Folkevandringstidens funnkonsentrasjoner

5.1.1 Funnkonsentrasjon F1 – Uttrøndelag

Den første funnkonsentrasjonen er ikke den største dem, og karakteriseres som en spredt funnkonsentrasjon. Jeg mener likevel at dette er en funnkonsentrasjon ut fra sammenhengene langs fjorden, ut ifra den sen senere fylkesinndelingen, og som en kontrast til konsentrasjonene på Innherred. Denne konsentrasjonen består av ni spenner funnet i Agdenes (nå nye Orkland kommune), Malvik, Skaun, Stjørdal og Trondheim. Dermed har denne funnkonsentrasjonen fått navnet «Uttrøndelag». Det er funnet to korsformede spenner, tre bøylespenner, to likearmete spenner og to relieffspenner i dette området.

Museumsnr.	Spennetype	Gård	Kommune
T27651	korsformet spenne	Ingdalen øvre	Agdenes
T28137	bøylespenne	Buaas ytre	Malvik
T27554	likearmet spenne	Helbekken Søndre	Skaun
T27088	bøylespenne	Storsandan	Skaun
T27088	relieffspenne	Storsandan	Skaun
T27713	bøylespenne	Husby østre	Stjørdal
T26925	likearmet spenne	Auran vestre	Stjørdal
T26646	korsformet spenne	Lauglo	Trondheim
T3642	relieffspenne	Amalienborg	Trondheim

Tabell 5.1 Funntabell, Uttrøndelag, folkevandringstid

Figur 5.4 Funnkonsentrasjon F1; Spennetyper og funnmengde

Det er funnet en korsformet spenne i Agdenes, og en bøylespenne i Malvik. Begge disse spennefunnene er løsfunn fra metallsøk. Den korsformede spennen fra Ingdalen øvre er datert til siste fase av perioden, altså fase D2. Uten kontekst er det vanskelig å datere

spennen til nøyaktig hvilken del av fase D2 den hører til. Spennen fra Buaas er også uten kontekst, og spennen i seg selv er noe fragmentert, dermed kan den kun dateres til folkevandringstid. I Skaun er det funnet en likearmet spenne, en bøylespenne og en relieffspenne. Bøylespennen og relieffspennen er fra samme funn. Disse spennene kan ha vært en del av et gravfunn, men sett at de er funnet ved metalløk, er det vanskelig å gjøre en beslutning på kontekst. Storsandafunnet dateres til fase D2, potensielt D2a, og Helbekkenfunnet dateres til D2b. I Stjørdal er det funnet en bøylespenne og en likearmet spenne, og i Trondheim er det funnet en korsformet spenne og en relieffspenne. Spennen funnet på Husby østre er kun mulig å datere til folkevandringstid da den er noe unik i form, men spennen fra Auran vestre dateres til fase D2b, da den er av Jenssens type II.1a. Relieffspennen funnet på Amalienborg i Trondheim kommune tilhører Nissen-Meyers «nordlige planfotgruppe», og dateres dermed til siste fase i perioden. Spennen funnet på Laugol dateres også til siste fase av folkevandringstiden, da ikke nøyaktig hvilken del av fasen. At alle funnene i denne funnkonsentrasjonen er løsfunn, hovedsakelig fra metalløk, er i seg selv et interessant faktum. Det er derimot et lite minus i denne sammenheng, da alle spennefunnene mangler riktig kontekst.

5.1.2 Funnkonsentrasjon F2 – Innherred

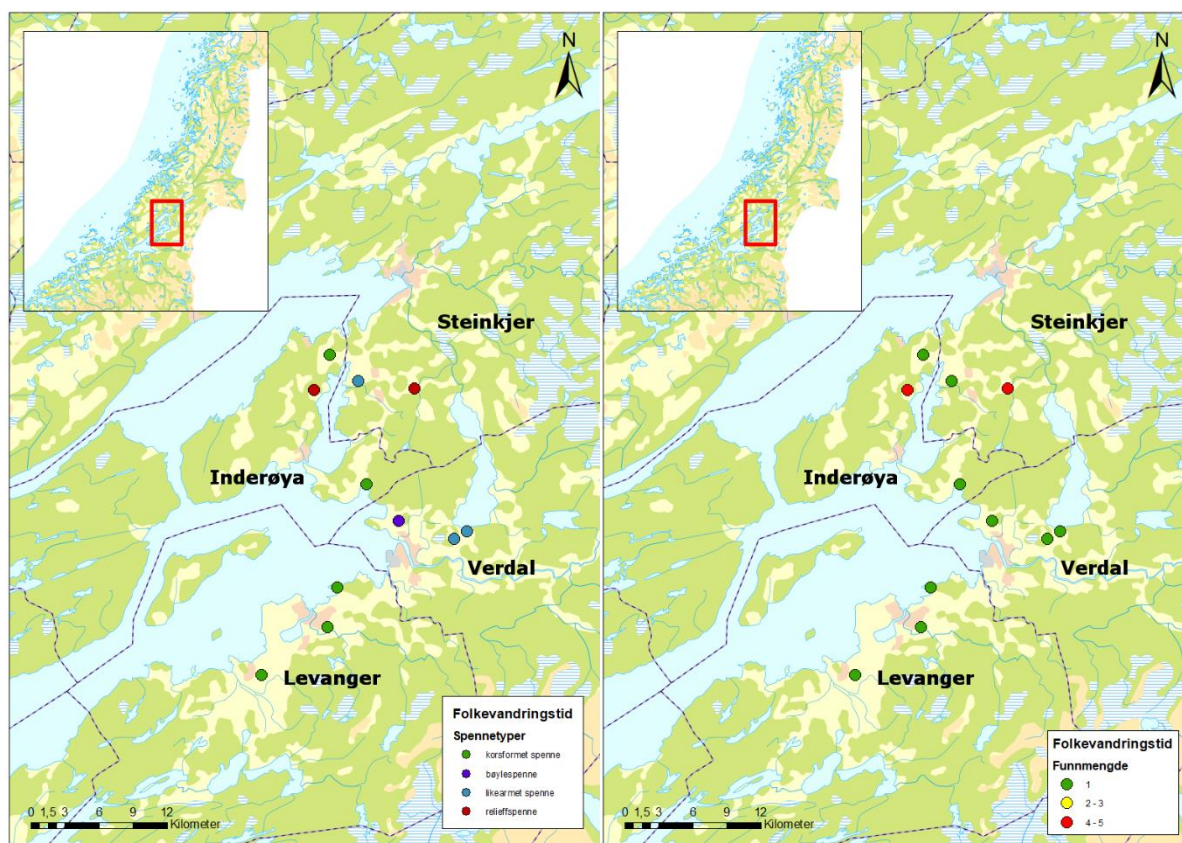
Den andre funnkonsentrasjonen fra folkevandringstid finner man litt lengre nord i Trondheimsfjorden. Denne funnkonsentrasjonen består av 20 spenner funnet i Levanger, Verdal, Steinkjer og Inderøy kommune. Jeg har derfor valgt å kalle funnkonsentrasjonen «Innherred». Alle kommunene i denne funnkonsentrasjonen er rike på kulturminner fra så lang tilbake som steinalderen og helt frem til historisk tid. Av spennetyper er det her funnet to bøylespenner, seks likearmete spenner, fem relieffspenner og sju korsformete spenner.

Museumsnr.	Spennetype	Gård	Kommune
T10172	korsformet spenne	Hol	Inderøy
T26345	korsformet spenne	Flakkenberg	Inderøy
T27968	korsformet spenne	Salberg nedre	Inderøy
T9822	relieffspenne	Hol	Inderøy
T9823	likearmet spenne	Hol	Inderøy
T9824	korsformet spenne	Hol	Inderøy
T9825	likearmet spenne	Hol	Inderøy
T9825	likearmet spenne	Hol	Inderøy
T12917	korsformet spenne	Storborg øvre	Levanger
T19176	korsformet spenne	Gjeite	Levanger
T27666	korsformet spenne	Sandberg	Levanger
C4816	Relieffspenne	DALEM	Steinkjer
C4817	Relieffspenne	DALEM	Steinkjer
C4818	Relieffspenne	DALEM	Steinkjer
C4819	bøylespenne	DALEM	Steinkjer
C4820	Relieffspenne	DALEM	Steinkjer
T27645	likearmet spenne	Mære	Steinkjer
T2287	bøylespenne	Holme	Verdal
T579	likearmet spenne	Hallem søndre	Verdal
T669	likearmet spenne	Hallem nedre	Verdal

Tabell 5.2 Funntabell, Innherred, folkevandringstid

Figur 5.5 (f.t.) T9822 Hol-spenner, C4816 Dalemspenner

Figur 5.6 Funnkonsentrasjon F2; Spennetyper og funnmengde

Det er funnet fire korsformete spenner, tre relieff spenner og en likearmet spenne i Inderøy kommune. Spennene funnet på Hol kommer fra to gravfunn, mens spennene fra Flakkenberg og Salberg nedre er løsfunn funnet ved metallsøking. Det rikeste funnet, i denne sammenheng, er kvinnegraven fra Hol (T9822-T9842). I denne graven ble det funnet én relieffspenne av sølv (fig 5.5), én korsformet spenne bronse og tre likearmete spenner, en av sølv og to av bronse. Denne graven er datert til første fase i folkevandringstid, eller fase D1. I Levanger er det funnet tre korsformete spenner. Spennene funnet på Storborg øvre og på Gjeite er fra gravfunn, mens spennen fra Sandberg er et løsfunn funnet ved metallsøk, men kan ha hørt til en grav som er blitt ødelagt. I Steinkjer er det funnet fire relieffspenner, en bøylespenne og en likearmet spenne, fordelt på to funn; fem spenner fra Dalem og en fra Mære. Det største funnet i Innherred er Dalemfunnet. Dalemfunnet er en kvinnegrav som er kjent her Norge for å være et av de rikeste funnene fra folkevandringstid, mye på grunn av *Dalemsspennen* (C4816, fig. 5.5). Graven på Dalem dateres til siste fase i folkevandringstid, altså fase D2b. Spennen funnet på Mære er et løsfunn, antagelig fra et metallsøk. I Verdal er det funnet tre bøylespenner. Spennen funnet på Hallem søndre er fra et gravfunn, men spennen funnet på Hallem nedre er et løsfunn funnet under pløying. Spennen funnet på Holme er også fra et gravfunn.

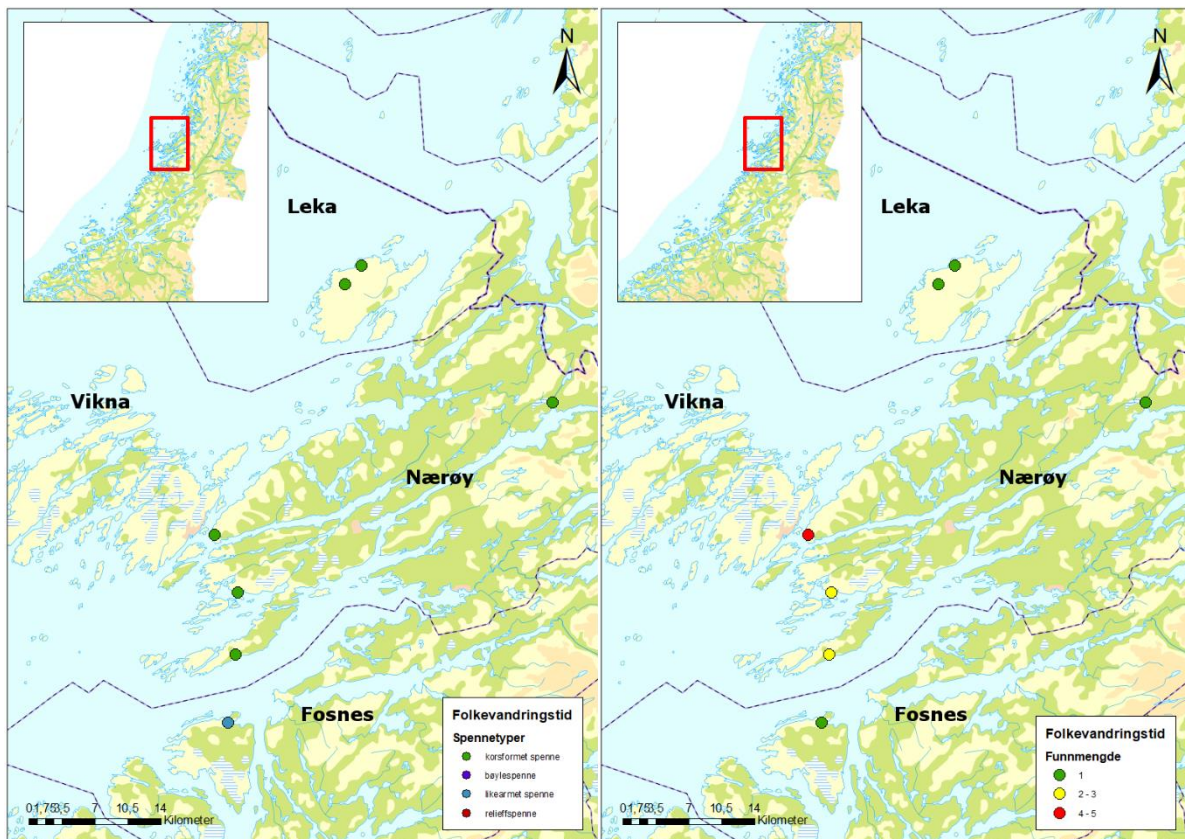
5.1.3 Funnkonsentrasjon F3 – Ytre Namdalen

Den tredje funnkonsentrasjonen finner man relativt langt nord og ut mot kysten i fylket. Denne funnkonsentrasjonen består av tolv spenner funnet i Fosnes (nå nye Namsos kommune), Leka og Nærøy (nå nye Nærøysund kommune). Det er funnet ni korsformete spenner, en likearmet spenne og to bøylerspenner. Her er plasseringen spennene er utpreget strategisk med tanke på ferdsel til vanns og til lands- både Fosnes på Jøa,

Steine, Varøya og Ottersøya, og Leirvk inn mot Foldereid med forbindelse nordover til Bindal og Nordland.

Museumsnr.	Form	Gård	Kommune
T26503	likearmet spenne	Fosnes	Fosnes (nye Namsos)
T1227	korsformet spenne	Steine	Leka
T12243	korsformet spenne	Kvaløen	Leka
T14201	bøylespenne	Varøen	Nærøy (nye Nærøysund)
T14201	korsformet spenne	Varøen	Nærøy (nye Nærøysund)
T27770	korsformet spenne	Ottersøy	Nærøy (nye Nærøysund)
T27770	korsformet spenne	Ottersøy	Nærøy (nye Nærøysund)
T27770	korsformet spenne	Ottersøy	Nærøy (nye Nærøysund)
T27770	korsformet spenne	Ottersøy	Nærøy (nye Nærøysund)
T14668	korsformet spenne	LEIRVIK	Nærøy (nye Nærøysund)
T12570	bøylespenne	Steine	Nærøy (nye Nærøysund)
T13164	korsformet spenne	Steine	Nærøy (nye Nærøysund)

Tabell 5.3 Funntabell, Ytre Namdalen, folkevandringstid

Figur 5.7 Funnkonsentrasjon F3; Spennetyper og funnmengde

Den likearmete spennen funnet på Fosnes er et løsfunn fra metallsøking. Spennen er sterkt fragmentert, men ser ut til å tilhøre Jenssens type I.1, som dateres til fase D2b. I

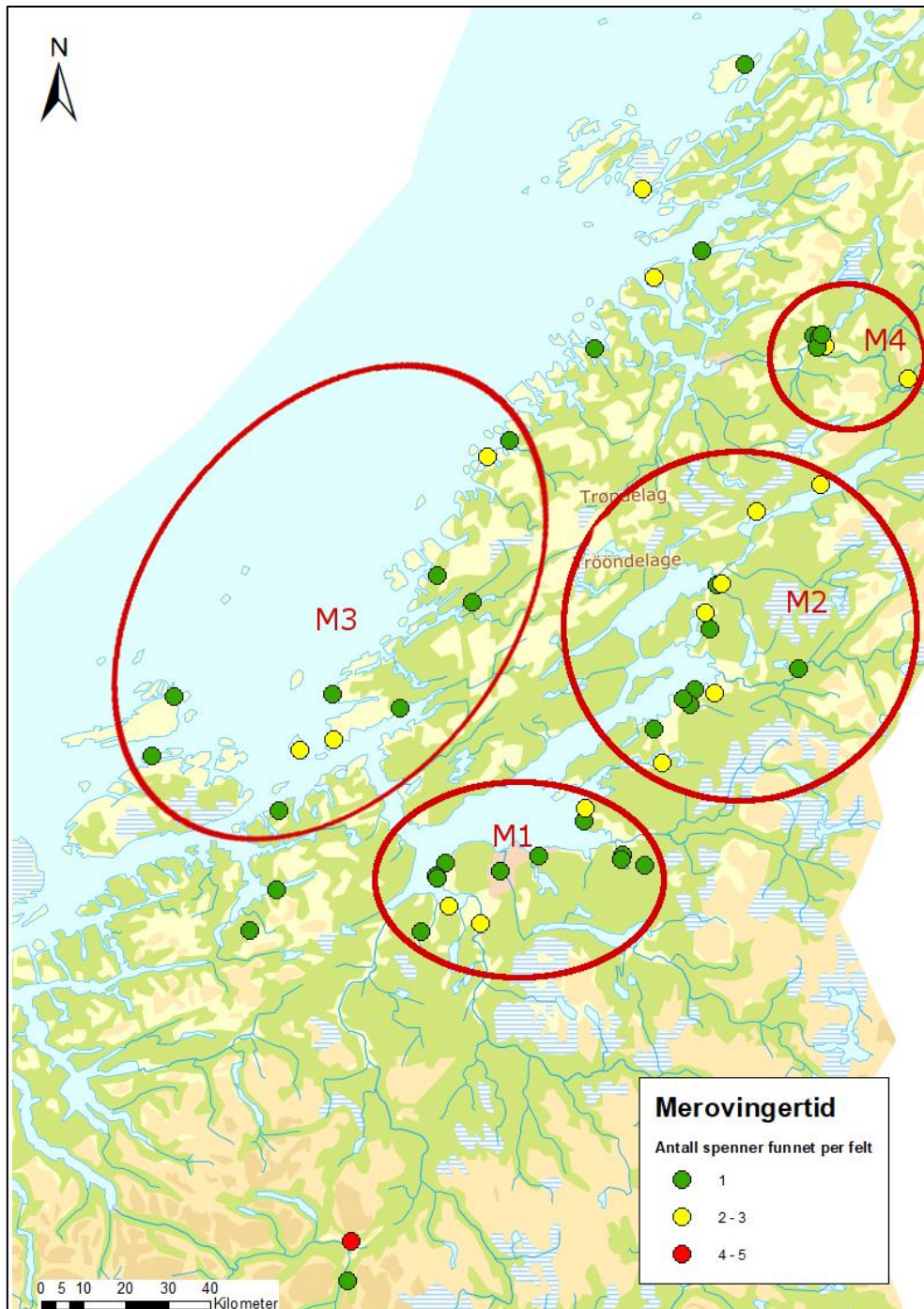
Leka er det funnet to korsformete spenner. Spennen fra Steine mangler funnopplysninger, og er derfor kun datert til D1/D2 av Johansen (2003), mens spennen fra Kvaløen er fra et gravfunn, og dateres til tidlig i siste fase i perioden. Spennen funnet i Nærøy er to bøylespenner og sju korsformete spenner; en bøylespenne og korsformet spenne på Varøen, fire korsformete på Otterøy, en korsformet på Leirvik, og en bøyle og en korsformet på Steine. Det største funnet i Ytre Namdalen er det fra Ottersøy, med fire korsformete spenner. Alle spennene er av kobberlegering, og alle spennene er sterkt korrodert, ikke overraskende da dette gravfunnet er fra en gravrøys. Spennene er også fragmenterte, og kan se ut til å ha vært en eller to spenner i sin tid (Krag & Sauvage, 2018). Gravrøysen funnene ble gjort i er datert til folkevandringstid. På grunn av at spennen er fragmentert, blir en mer nøyaktig datering vanskelig. Alle funnene fra Nærøy er funnet i gravkontekst. Den korsformede spennen og bøylespennen funnet på Steine i Nærøy kommune, er datert til de to siste fasene i folkevandringstid, altså fase D2. Den korsformete spennen og bøylespennen funnet på Varøen i Nærøy, er også datert til fase D2. Det samme gjelder den korsformete spennen funnet på Leirvik.

Det er tydelig en karakteristisk sammenheng mellom funnene og dere plassering i landskapet. Ferdsel ser ut til å være et sentralt poeng, noe som også gjelder funnene utenfor konsentrasjonene. Funnene i konsentrasjonene ligger også utpreget strategisk til i landskapet når det kommer til ferdsel og fysisk kommunikasjon, da særlig ferdsel med vanntransport. God dyrkingsjord og landbruksoverskudd har trolig også spilt en stor rolle, da områder med overflod av ressurser naturlig også vil være de med rikest smykkemateriale.

5.2 MEROVINGERTID

I dette delkapitlet skal jeg se på funnkonsentrasjonene fra merovingertiden. Fra denne perioden er det fire funnkonsentrasjoner: Uttrøndelag og Innherred, liksom i folkevandringstid, i tillegg til Fosenhalvøya og Overhalla. Som nevnt i starten av dette kapitlet er ikke Ytre Namdal inkludert som en funnkonsentrasjon i denne perioden, selv om det er tegn til kontinuitet her. Dette er på grunn av at mengden funn der er minimal sammenlignet med de fire andre konsentrasjonene fra denne perioden. Selv om Ytre Namdal ikke blir inkludert her, blir likevel området funn gjennom begge periodene analysert i neste kapittel. Liksom i folkevandringstid skal det også her påpekes at det er gjort funn utenfor funnkonsentrasjonene. Blant disse funnene er gravfunnet fra Oppdal prestegård på Vang i Oppdal (T18758). Det er dette funnet som blir nevnt i presentasjonen av de likearmete spennene fra merovingertiden (se kap. 4.2.1). Denne gravhaugen ble utgravd i 1966, og haugen selv var unormalt lav. Spennene funnet i graven er to koniske spenner, en likearmet spenne og to ovale skålspenner, i tillegg til en del annet materiale.

Figur 5.8 Merovingertidens funnkonsentrasjoner

5.2.1 Funnkonsentrasjon M1 – Uttrøndelag

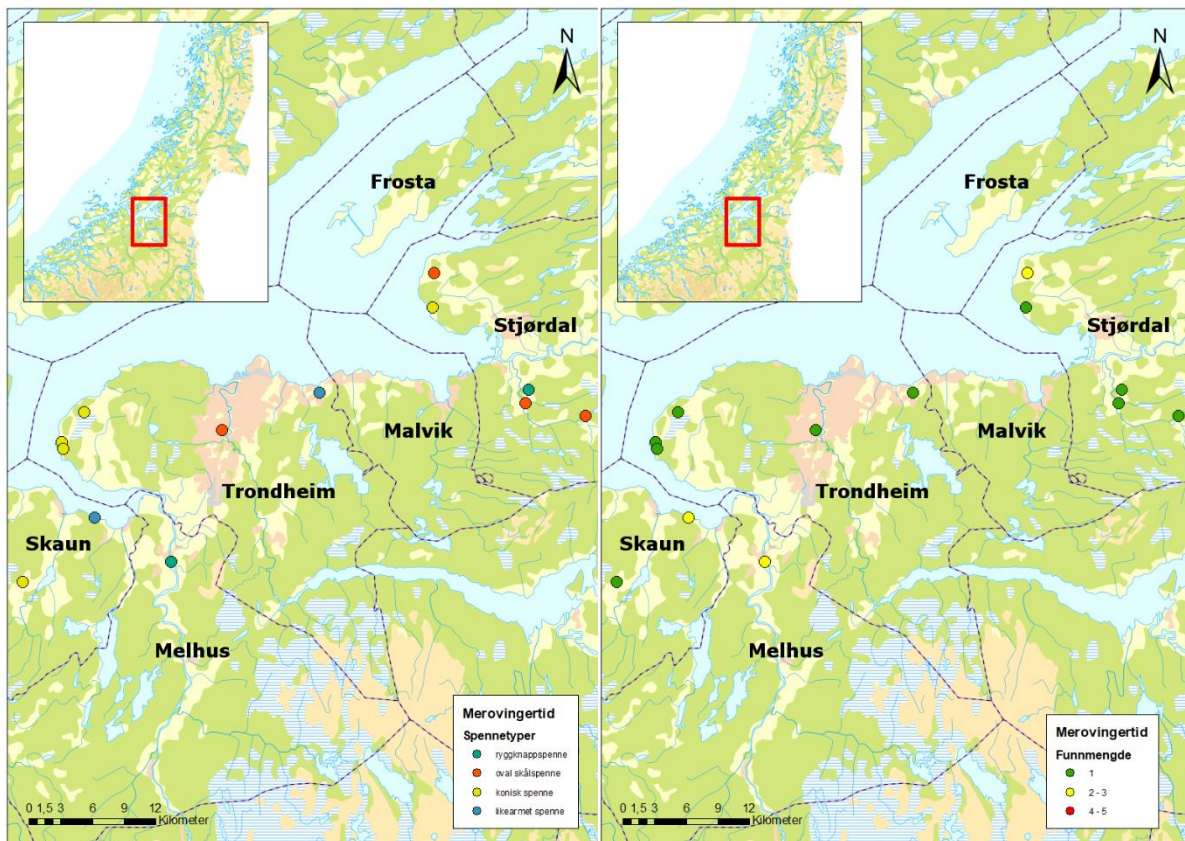
Liksom i folkevandringstid, opptrer det også en funnkonsentrasjon i Uttrøndelag i merovingertid. Denne funnkonsentrasjonen består av 18 spennefunn fra Melhus, Skaun, Stjørdal og Trondheim. Det er til sammen funnet fem koniske spenner, tre likearmete spenner, fire ryggknappspenner og seks ovale skålspenner.

Museumsnr.	Spennetype	Gård	Kommune
T40	ryggknappspenne	Melhus	Melhus
T41	ryggknappspenne	Melhus	Melhus
T42	ryggknappspenne	Melhus	Melhus
T26465	likearmet spenne	Olstad	Skaun
T26465	likearmet spenne	Olstad	Skaun
T26834	konisk spenne	Jystad	Skaun
T26639	oval skålspenne	Veset lille	Stjørdal
T27137	konisk spenne	Auran vestre	Stjørdal
T3451	oval skålspenne	Bringberget	Stjørdal
T3452	oval skålspenne	Bringberget	Stjørdal
T3847	oval skålspenne	Dyva nordre	Stjørdal
T6055	ryggknappspenne	Dyva nordre	Stjørdal
T8621	oval skålspenne	Dyva mellom	Stjørdal
T16433	oval skålspenne	Halset nordre	Trondheim
T26641	konisk spenne	Hove	Trondheim
T26642	konisk spenne	Hoem	Trondheim
T26656	konisk spenne	Haugan søndre	Trondheim
T27582	likearmet spenne	Være øvre	Trondheim

Tabell 5.4 Funntabell, Utrøndelag, merovingertid

Figur 5.9 (f.v) T41 fra Melhus i Melhus kommune og T6574 fra Melhus i Overhalla kommune. Foto: VM

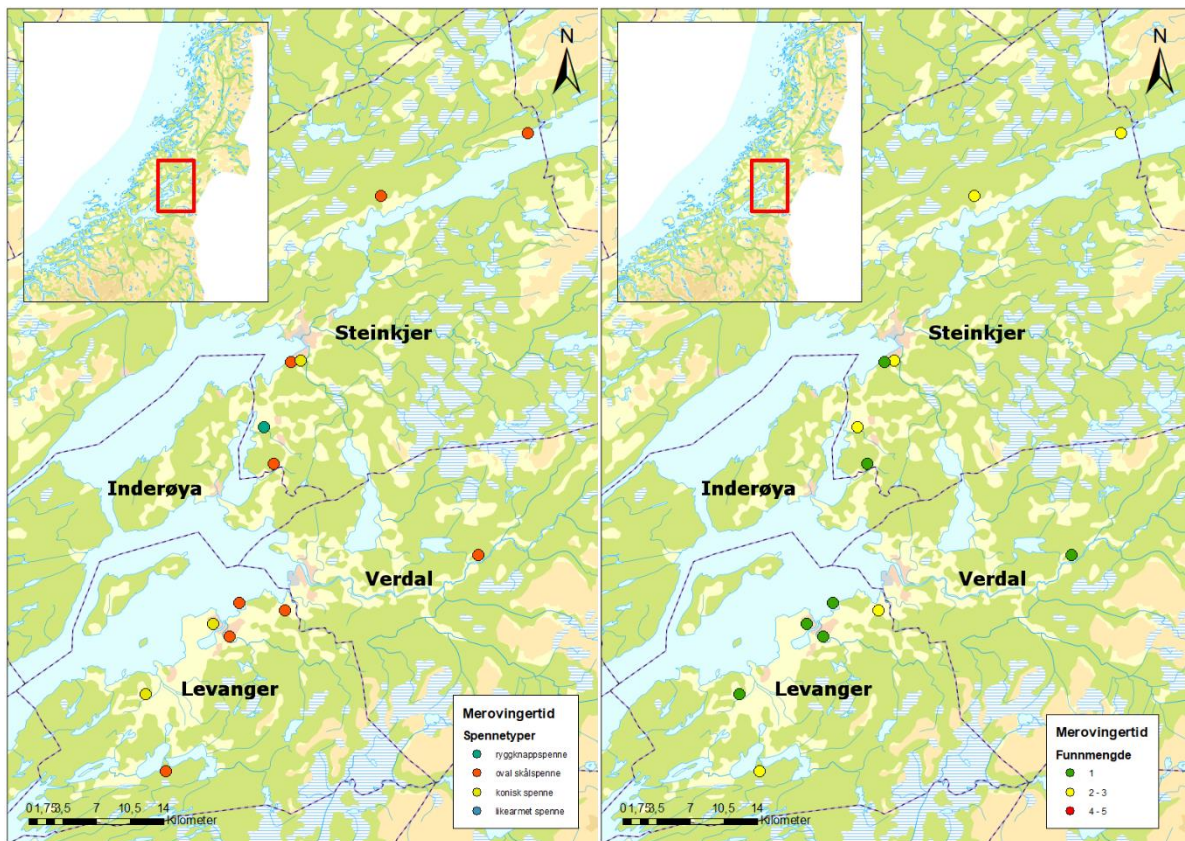

Figur 5.10 Funnkonsentrasjon M1; Spennetyper og funnmengde

Ryggknappspennene funnet i Melhus er alle del av samme løsfunn, trolig funnet under arbeid med pløying av jord. Disse spennene er blant de mest praktfulle ryggknappspennene funnet i Trøndelag (se fig. 5.9). Dette funnet kan tolkes som det rikeste av funnene i denne funnkonsentrasjonen, og dateres til andre og tredje fase i merovingertiden. Både de likearmete spennene og den koniske spennen funnet i Skaun, er løsfunn fra metallsøk. Den koniske spennen fra Auran vestre, den ovale skålspenner fra Veset lille og den ovale skålspenner fra Dyva mellom i Stjørdal, er løsfunn fra metallsøk. Både spennen funnet på Veset lille og den funnet på Dyva mellom er såkalte krypdyrspanner, som plasserer funnenes datering til midten av perioden. Ryggknappspennen og den ovale skålspenner fra Dyva nordre og de ovale skålspenner fra Bringberget, er fra individuelle gravfunn. Liksom den ovale skålspenner funnet på Dyva mellom, er også den ovale skålspenner fra Dyva nordre en krypdyrspanne. Spennene fra Bringberget er av typen R.640 og R.647, som plasserer funnet i slutten av perioden. De koniske spennene fra Hove, Hoem og Haugan søndre, samt den likearmete spennen fra Være øvre i Trondheim er alle løsfunn fra metallsøk, mens den ovale skålspenner fra Halset nordre er fra et gravfunn. Spennene fra Hove, Hoem, Haugan søndre og Være øvre dateres til første fase i perioden, mens spennefunnet på Halset nordre er av typen R.640 og dateres til siste fase i perioden.

5.2.2 Funnkonsentrasjon M2 – Innherred

Igjen opptrer det en funnkonsentrasjon i samme område i merovingertid som i folkevandringstid. Denne funnkonsentrasjonen består av 20 spennefunn fra Levanger, Steinkjer og Verdal. Det er til sammen funnet fire koniske spanner, to likearmete spanner, én ryggknappspanne og 13 ovale skålspanner i dette område.

Figur 5.11 Funnkonsentrasjon M2; Spennetyper og funnmengde

Museumsnr.	Spennetype	Gård	Kommune
T12571	oval skålspenne	Storborg øvre	Levanger
T19966	oval skålspenne	Strømmen	Levanger
T19966	oval skålspenne	Strømmen	Levanger
T25720	konisk spenne	Gjemble lille	Levanger
T27621	konisk spenne	Veie	Levanger
T6417	oval skålspenne	Salthammer	Levanger
T6418	oval skålspenne	Salthammer	Levanger
T8388	oval skålspenne	Gjeite	Levanger
T13439	oval skålspenne	Smolan vestre	Steinkjer
T15320	oval skålspenne	Hegge østre	Steinkjer
T15320	oval skålspenne	Hegge østre	Steinkjer
T15625	oval skålspenne	Lø øvre	Steinkjer
T2373	oval skålspenne	Grindberg	Steinkjer
T2374	oval skålspenne	Grindberg	Steinkjer
T26649	konisk spenne	Lø vestre og nedre	Steinkjer
T26650	konisk spenne	Lø vestre og nedre	Steinkjer
T28143	likearmet spenne	Mære	Steinkjer
T28143	likearmet spenne	Mære	Steinkjer
T28143	ryggknappspenne	Mære	Steinkjer
T13228	oval skålspenne	Holmlien	Verdal

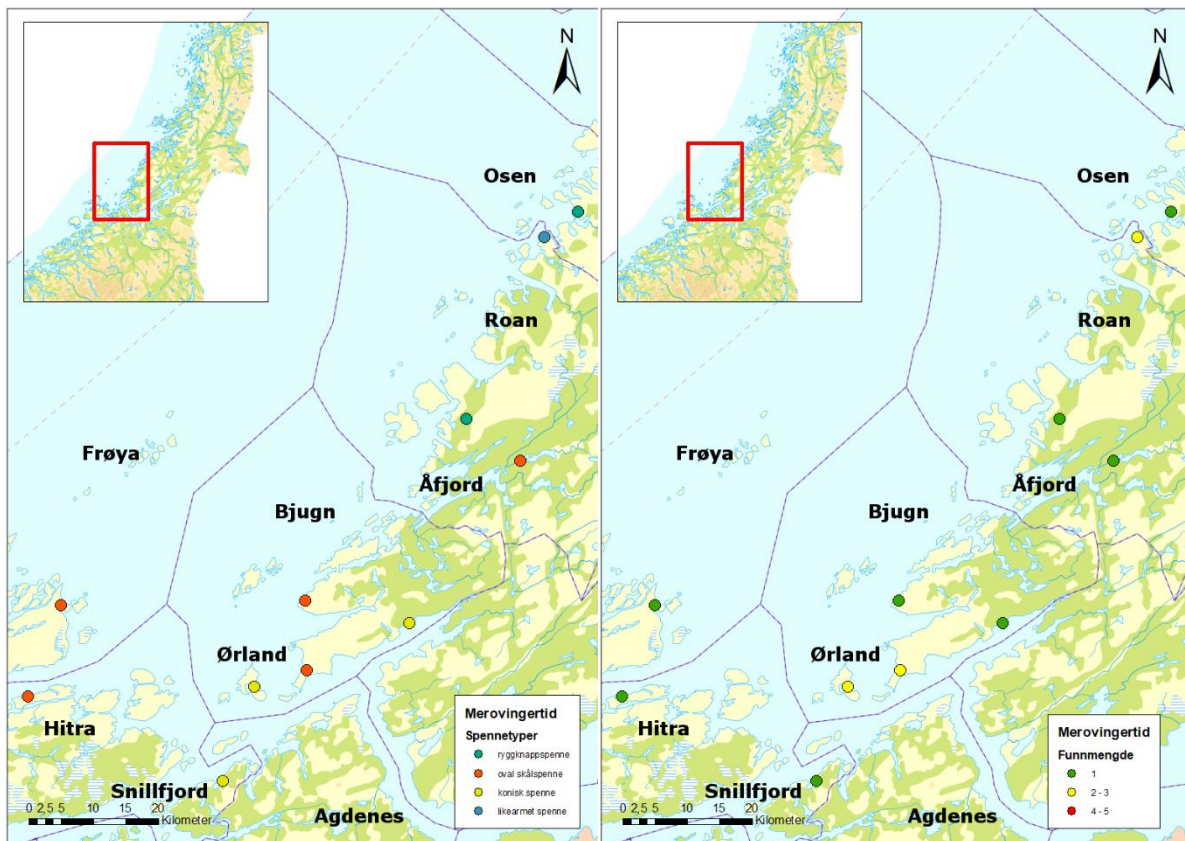
Tabell 5.5 Funntabell, Innherred, merovingertid

I Levanger er det kun to funn med mer enn én spenne i; Strømmen- og Salthammerfunnet. Strømmenfunnet er et gravfunn fra siste fase i merovingertiden, mens Salthammerfunnet er et løsfunn funnet under jernbanearbeid, men har trolig vært en del av et gravmateriale. Løsfunnet fra Salthammer, kun med utgangspunkt i spennene som er funnet, plasseres også i siste fase av merovingertiden. I tillegg til disse to funnlokalitetene, er det også funnet en konisk spenne på både Gjemble lille og Veie, samt en oval skålspenne på Storborg øvre og en på Gjeite.

Det største merovingertidsfunnet, i denne sammenhengen, fra Steinkjer er Mærefunnet. Mærefunnet er et løsfunn bestående av blant annet to likearmete spanner av kobberlegering og en ryggknappspenne. Sett at det er et løsfunn, er Mærefunnet vanskelig å datere presist. Trolig hører det hjemme i første eller andre fase av merovingertiden. På Smolan vestre er det funnet en oval skålspenne av typen R.647, som en del av et gravfunn. Basert på spennen, plasseres funnet i fase 3 av merovingertiden. Spennefunnet i graven på Hegge østre består av to tynnskallede ovale skålspanner av bronse. Disse spennene er av typen R.643, som da plasserer funnet i siste fase av merovingertiden. De ovale skålspennene funnet på Grindberg, samt den ovale skålspennen funnet på Holmelien i Verdal, er begge deler av gravfunn. En av de ovale skålspennene fra Grindberg (T2374) er spennen som er kjent som R.640, altså en av ledertypene for spennene i siste fase av perioden. Den ovale skålspennen fra Lø øvre, og de koniske spennene fra Lø vestre og nedre, er løsfunn funnet ved metallsøk.

5.2.3 Funnkonsentrasjon M3 – Fosenhalvøya

Den tredje funnkonsentrasjonen finner man ved inngangen til Trondheimsfjorden, og litt videre opp langs kysten. Denne funnkonsentrasjonen består av 18 spennefunn fra Bjugn, Frøya, Hitra, Osen, Roan, Snillfjord, Ørland og Åfjord. Jeg har dermed valgt å kalle konsentrasjonen for «Fosenhalvøya». Her er det funnet fem koniske spanner, to likearmete spanner, én ryggknappspenne og ni ovale skålspanner. Denne funnkonsentrasjonen ble ikke valgt ut som en konsentrasjon i folkevandringstid basert på funnmengde, som nevnt i starten av kapitlet. Den er derimot valgt ut som en konsentrasjon i merovingertid, ikke bare på grunn av funnmengde, men også på grunn av funnstedenes tilknytning til kommunikasjon til vanns langs kysten. Det skal også merkes at funnstedene fra merovingertid er ganske forskjellige fra funnstedene i folkevandringstid. Funnstedene i merovingertid ser ut til å være plassert ut fra andre hensyn enn tidligere, de er ikke like åpenbart knyttet til sund og eid, ferdselshindringer eller ferdselskanaler som før. Det finnes en litt annen form for logikk bak. Det er også nylig funnet en ryggknappspenne på Austråt i Ørland kommune (T26651). Denne spennen er dessverre ikke blitt inkludert i denne oppgaven, da den ikke er blitt katalogisert enda, men spennens katalogtekst og bilde er å finne som vedlegg i appendiksen (Appendiks II).

Figur 5.12 Funnkonsentrasjon M3; Spennetyper og funnmengde

Museumsnr.	Spennetype	Gård	Kommune
T12253	konisk spenne	Berget	Bjugn
T13885	oval skålspenne	Nes	Bjugn
T15313	oval skålspenne	Strømøya	Frøya
T18026	oval skålspenne	Dolmøy	Hitra
T18280	ryggknappspenne	Strand	Osen
T20751	likearmet spenne	Vik	Roan
T20751	likearmet spenne	Vik	Roan
T19507	konisk spenne	Selnes	Snillfjord
T26644	konisk spenne	Vaaberget	Snillfjord
T15808	konisk spenne	Storfosen	Ørland
T15808	konisk spenne	Storfosen	Ørland
T17679	oval skålspenne	Grande	Ørland
T17679	oval skålspenne	Grande	Ørland
T17679	oval skålspenne	Grande	Ørland
T13381	ryggknappspenne	Bjørkan	Åfjord
T7432	oval skålspenne	Vasstrand	Åfjord
T7433	oval skålspenne	Vasstrand	Åfjord
T8747	oval skålspenne	Vasstrand	Åfjord

Tabell 5.6 Funntabell, Fosenhalvøya, merovingertid

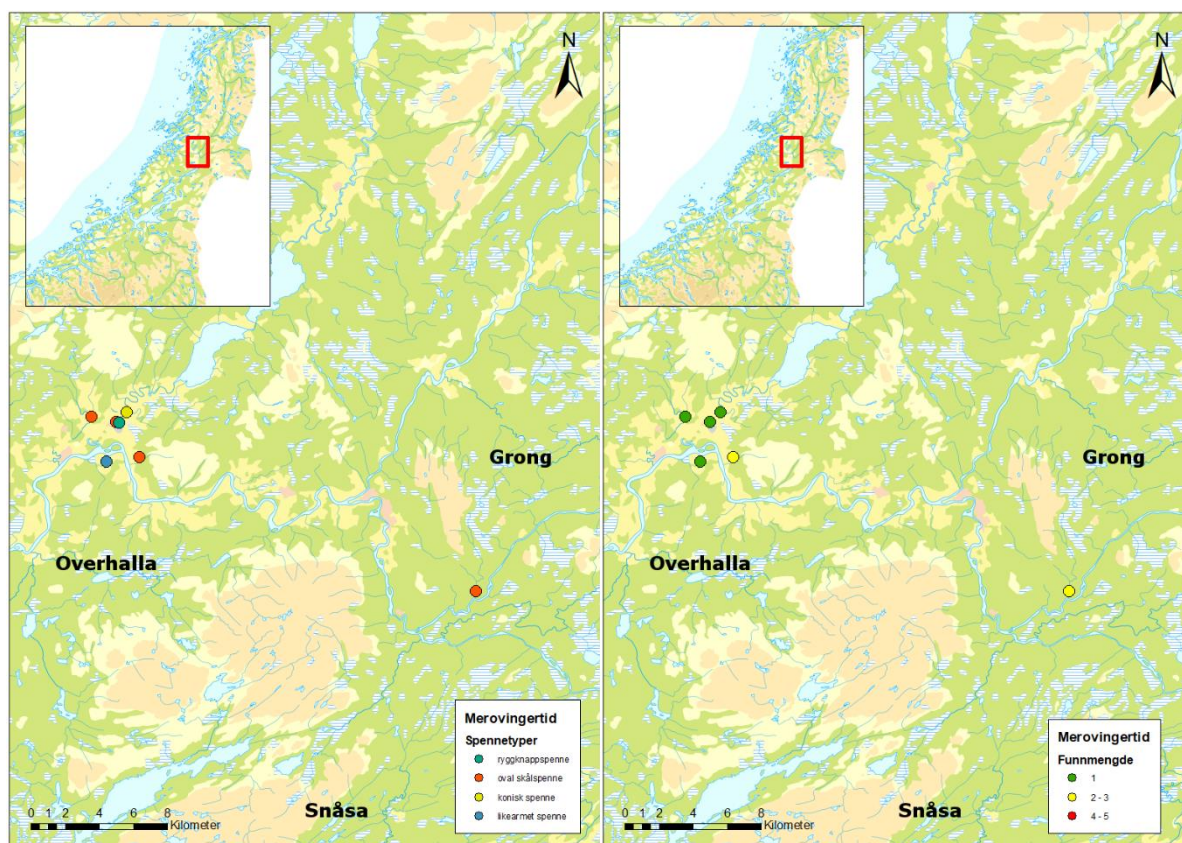
Den koniske spennen funnet på Berget i Bjugn, er fra et gravfunn, men funnet er privat fremkommet og dermed er konteksten litt usikker. Spennen plasserer funnet til første fase av perioden. Den andre spennen funnet i Bjugn, den ovale skålspenner fra Nes, er fra et gravfunn, spennen er også av typen R.640, som plasserer den i fase 3. Spennen funnet på Strømøya i Frøya kommune, er tre små fragmenter av en eller to ovale skålspenner av bronse. Spennen/ene er sterkt fragmentert, men viser likheter til type R.640. Strømøyspenner/ene tilhører et gravfunn. Dolmøyspenner fra Hitra er fra et gravfunn, og den ovale skålspenner er en krypdyrspanne. Denne spennetyper opptrer i slutten av 600-tallet til midten/slutten av 700-tallet, og funnet kan dermed plasseres i andre og/eller tredje fase av perioden. Ryggknappspennen fra Strand i Osen kommune er fra et gravfunn og dateres til første fase. På Vik i Roan kommune er det funnet to likearmete spenner av bronse, i et gravfunn. Begge spennene er av Jenssens type II.4, som dateres til tidlig merovingertid. Den koniske spennen funnet på Selnes er fra et gravfunn, mens den koniske spennen funnet på Vaaberget er et løsfunn fra metalløk. Storfosenfunnet er et gravfunn med to koniske spenner, datert til første fase i perioden. Ryggknappspennen fra Bjørkan i Åfjord har ubestemt funnkategori, men basert på spennens ornamentikk plasseres den i fase 3. De største spennekonsentrasjonene på Fosenhalvøya, er på Grand i Ørland, og på Vasstrand i Åfjord. Grandefunnet i Ørland (T17679) er et gravfunn med tre ovale skålspenner, en av typen R.643 og to av typen R.650. Basert på spennene hører gravfunnet til i siste del av merovingertid. Vasstrandfunnene består av to forskjellige funn; det første (T7432, T7433) har ubestemt funnkategori og består av en oval skålformet spanne, samt to bruddstykker av en liten oval skålformet spanne. Disse spennene hører til i siste fase av merovingertiden. Den andre Vasstrandspennen (T8747) er fra et gravfunn, og plasseres også i siste fase av merovingertiden.

5.2.4 Funnkonsentrasjon M4 – Overhalla

Funnkonsentrasjonen på Overhalla er svært konsentrert i forhold til de tre andre, da det består av 15 spennefunn fra Grong og Overhalla. Jeg har også valgt å kalle denne konsentrasjonen for «Overhalla» da flertallet av funnene er gjort der, og funnene fra Grong ikke befinner seg fryktelig langt unna. Det er her funnet én konisk spanne, én likearmet spanne, tre ryggknappspenner og ti ovale skålspenner. Det er blitt gjort flere feltundersøkelser i dette området, der de mest omfattende ble gjennomført av Theodor Petersen. I årene 1902 til 1906 foretok Petersen systematiske utgravninger av omtrent 90 gravhauger på gårdene Risvik, Skjørland, Fuglem, Skogmo store og Roem. Overhalla og Grong har også utmerket seg med en spesielt høy konsentrasjon av båtgravfunn, og merovingertidsfunnene her synes å vitne om en tilknytning mellom Namdalen og Sverige (Farbregd, 1980, s. 20).

Museumsnr.	Form	Gård	Kommune
T1120	ryggknappspenne	Tømmerås	Grong
T1121	oval skålspenne	Tømmerås	Grong
T11912	oval skålspenne	Melhus	Overhalla
T26492	likearmet spenne	Grande	Overhalla
T6574	ryggknappspenne	Melhus	Overhalla
T6575	oval skålspenne	Melhus	Overhalla
T7378	konisk spenne	Bjørnes nedre	Overhalla
T7687	oval skålspenne	Skogmo store	Overhalla
T7687	oval skålspenne	Skogmo store	Overhalla
T7688	oval skålspenne	Skogmo store	Overhalla
T7688	oval skålspenne	Skogmo store	Overhalla
T7713	oval skålspenne	Skogmo store	Overhalla
T7714	ryggknappspenne	Skogmo store	Overhalla
T8035	oval skålspenne	Skogmo store	Overhalla
T8052	oval skålspenne	Skogmo store	Overhalla

Tabell 5.7 Funntabell, Overhalla, merovingertid

Figur 5.13 Funnkonsentrasjon M4; Spennetyper og funnmengde

Området i Overhalla med flest spennefunn er Store Skogmo, som ligger omtrent 6 km nord for Bertnum gård. Spennene funnet på Store Skogmo kommer fra til sammen fire forskjellige gravfunn, én datert til mellomfasen i merovingertiden, og de tre andre til den siste fasen av merovingertiden. Dette viser til stor aktivitet i området i denne delen av perioden. Det første gravfunnet på Skogmo store (T7687, T7688) inneholder to ovale skålspenner og deler av en eller to ovale skålspenner. Det andre gravfunnet (T7713,

T7714) inneholder et par ovale skålspenner, samt en ryggknappspenne. Dette er den ene av de fire gravfunnene som dateres til Ørsnes fase 2. Det tredje gravfunnet (T8035) inneholder en fragmentert oval skålspenne av bronse, og det fjerde gravfunnet (T8052) inneholder også en sterkt fragmentert oval skålspenne av bronse. Det er to forskjellige funn på Melhus i Overhalla; det første (T11912) er et gravfunn som inneholder tre ufullstendige, ovale skålspenner av bronse. Det andre Melhusfunnet (T6574, T6575) inneholder en ryggknappspenne og to ufullstendige ovale skålspenner. Begge funnene er datert til fase 3. Ryggknappspennen i dette funnet (T6574), er sammen med ryggknappspennen fra Melhus (T41), blant de mest praktfulle spennene av denne typen (se fig. 5.9). Den likearmete spennen funnet på Grande er et løsfunn fra metallsøk, og er av Jenssens type II.4. Den koniske spennen fra Bjørnes nedre er funnet i gravkontekst, og hører til fase 1. Funnet fra Tømmerås i Grong kommune har ubestemt funnkategori, og konteksten er dermed ukjent. Funnet inneholder halvparten av en ryggknappspenne og bruddstykker av det som kan være to ovale skålspenner. Dette funnet er datert til siste fase i perioden, men uten kontekst er dette ikke sikkert.

5.3 OPPSUMMERING

I dette kapitlet har jeg sett på materialet, både i form av spennetyper og funnkonsentrasjoner fra begge periodene. Til sammen er det funnet 141 spenner på 98 forskjellige felt eller funnsteder, 52 av disse er gravfunn. Folkevandringstid blir i denne oppgaven representert av fire spennetyper; bøylespenn, korsformete spenner, relieffspenner og likearmete spenner. Det er funnet til sammen 50 spenner av disse typene i Trøndelag datert til folkevandringstid, åtte bøylespenner, 22 korsformete spenner, ti relieffspenner og ti likearmete spenner. Fra denne perioden er det tre funnkonsentrasjoner; Uttrøndelag, Innherred og Ytre Namdalen. Funnkonsentrasjonen i Uttrøndelag består av åtte felt, med ni spenne spennefunn totalt. Tre bøylespenner, to korsformete, to relieff og to likearmete spenner. Sju av funnene dateres til siste halvdel av perioden, altså fase D2, D2a eller D2b, mens de to resterende kun kan dateres til selve perioden. Alle funnene i denne funnkonsentrasjonen er løsfunn. Funnkonsentrasjonen i Innherred består av tolv felt, med 20 spennefunn totalt. To bøylespenner, fem korsformete, sju relieff og seks likearmete spenner. Fem av funnene dateres til fase D1, ett til overgangen mellom fase D1 og D2, tolv dateres til D2, D2a eller D2b, og to funn kan kun dateres til perioden. 15 av spennefunnene er fra gravkontekst, mens de resterende fem er løsfunn eller mangler kontekst. Funnkonsentrasjonen i Ytre Namdalen består av åtte felt, med 12 spennefunn totalt. To bøylespenner, ni korsformete og en likearmet spenne. En av spennene her er datert til overgang mellom fase D1 og D2, fire kan kun dateres til selv perioden, men de resterende sju dateres til D2, D2a eller D2b.

Funnkonsentrasjon	Uttrøndelag		Innherred		Ytre Namdalen	Fosenhalvøya	Overhalla
	FVT	MVT	FVT	MVT	FVT	MVT	MVT
Korsformete spenner	2		5		9		
Bøylespenner	3		2		2		
Relieff spenner	2		7		0		
Likearmete spenner	2	3	6	2	1	2	1
Koniske spenner		5		4		5	1
Ryggknappspenner		4		1		2	3
Ovale skålspenner		6		13		9	10
Totalt antall spenner	9	18	20	20	12	17	15

Tabell 5.8 Oppsummert funnliste for alle funnkonsentrasjonene

Merovingertid blir i denne oppgaven representert av likearmete spenner, koniske spenner, ryggknappspenner, og ovale skålspenner. Det er til sammen funnet 91 spenner av disse typene i Trøndelag; 18 koniske spenner, ni likearmete spenner, tolv ryggknappspenner, og hele 52 ovale skålspenner. I denne perioden er fire funnkonsentrasjoner, to av dem er Uttrøndelag og Innherred liksom i folkevandringstid, i tillegg til Fosenhalvøya og Overhalla. Funnkonsentrasjonen i Uttrøndelag består av 13 felt, med totalt 18 spennefunn; tre likearmete spenner, fem koniske, fire ryggknappspenne og seks ovale skålspenner. Åtte av spennene dateres til merovingertidens fase 1, fire dateres til fase 2, en dateres til overgangen mellom fase 2 og fase 3, mens de resterende fem dateres til fase 3. Her er kun to av funnene fra gravkontekst. Funnkonsentrasjonen i Innherred består av 20 spennefunn fordelt på 13 felt. To likearmete spenner, fire koniske spenner, en ryggknappspenne, og 13 ovale skålspenner. Fire av disse spennene dateres til fase 1, tre til overgangen mellom fase 1 og fase 2, en dateres til fase 2 og hele tolv av spennene dateres til fase 3. Åtte av spenene er funnet i gravkontekst. Funnkonsentrasjonen på Fosenhalvøya består av 17 spennefunn fordelt på tolv felt; to likearmete spenner, fem koniske spenner, en ryggknappspenne og ni ovale skålspenner er funnet der. Her er det åtte av spennene som er datert til fase 1, en datert til fase 2 og ni datert til fase 3. 13 av spennene er funnet i grav kontekst. Den siste funnkonsentrasjonen for merovingertiden er på Overhalla. Den består av seks felt, med totalt 15 spennefunn, derav en likearmet spenne, en konisk spenne, tre ryggknappspenner og ti ovale skålspenner. To av spennene er datert til fase 1, to til er datert til fase 2, mens de resterende elleve dateres til fase 3. Tolv av spennefunnene er funnet i gravkontekst.

Antallet løsfunn fra metallsøk er større enn forventet, men ingen stor overraskelse, da materialet i denne oppgaven er av metall. Flertallet av funnene fra folkevandringstid, dateres til siste halvdel av perioden, det samme gjelder i merovingertid. Det er tydelig at det skjer en tydelig endring i spennefunnene mot slutten av merovingertiden, både i funnmengde og stil. Flere av spennefunnene fra Trøndelag er spesielt rike, som tilsier tilstedeværelsen av en mektig elite.

6. SMYKKER OG ELITENS PRAKSIS I FOLKEVANDRINGSTID OG MEROVINGERTID

I dette kapitlet vil jeg analysere endringene i spennetyperne gjennom perioden, holdt opp mot spennenes geografiske utbredelse, og prøve å svare på om en analyse av de ulike spennetypernes distribusjon i landskapet, kan bidra til å belyse endringer i praksis ved bruk av draktspenner og elitens forhold til landskapet i de aktuelle periodene. Jeg har valgt å dele dette kapitlet inn i to tidsepoker, der jeg i den første dele tar for meg folkevandringstidens funnkonsentrasjoner og ser på hvilke endringer som oppstår ved den korsformete spennen og relieffspennens opphør, samt introduksjonen av den koniske spennen. Altså overgangen fra folkevandringstid til den første fasen i merovingertid. Videre tar jeg for meg funnkonsentrasjonene fra merovingertid, og ser på endringene som skjer ved introduksjonen av den ovale skålspenner, altså overgangen fra fase 1 i merovingertid, til fase 2 og 3. Jeg har er valgt å slå sammen fase 2 og fase 3, da den ovale skålspenner først opptrer i fase 2 i form av krypdyrspenner. Disse to tidbolkene er interessante på grunn av disse store endringene i spennematerialet som oppstår. Det er en tydelig endring i praksisen spennene tilhører. Altså kapitlet er delt inn i tid og rom, der tid er overgangen fra folkevandringstid til fase 1 av merovingertid, samt overgangen fra fase 1 til fase 2 og 3 i merovingertid, mens rom er funnkonsentrasjonene presentert i forrige kapittel. Strukturelt vil jeg først diskutere endringene som skjer i materialet presentert i kapittel 4, for så å gå videre til å diskutere den geografiske distribusjonen presentert i kapittel 5.

Om man sammenlikner alle funnene fra både folkevandringstid og merovingertid, er det en tydelig endring i materialets forekomst i landskapet. I folkevandringstid er det mange funn innerst i Trondheimsfjorden, og lengst nord langs kysten. I merovingertid er funnmengden noe mer spredt, med mange felt med to eller tre spennefunn. Det er også flere spennefunn ute langs kysten i merovingertid i motsetning til folkevandringstid. Men merovingertid har kun ett felt med flere enn tre spennefunn, der folkevandringstid har tre felt med fire til fem funn. I folkevandringstid er det funnet 50 spennefunn, mens i merovingertid er det funnet hele 91 spenner. Funnkonsentrasjonene lagt frem i forrige kapittel, viser kontinuerlig aktivitet i spesielt to områder; Uttrøndelag og Innherred. Da denne aktiviteten, som er basert på spennefunnene, varierer mellom periodenes faser, er den likevel til stede fra folkevandringstid og ut merovingertid.

6.1 FRA BORTFALL AV KORSFORMETE- OG RELIEFFSPENNER, TIL INTRODUKSJON AV KONISKE SPENNER

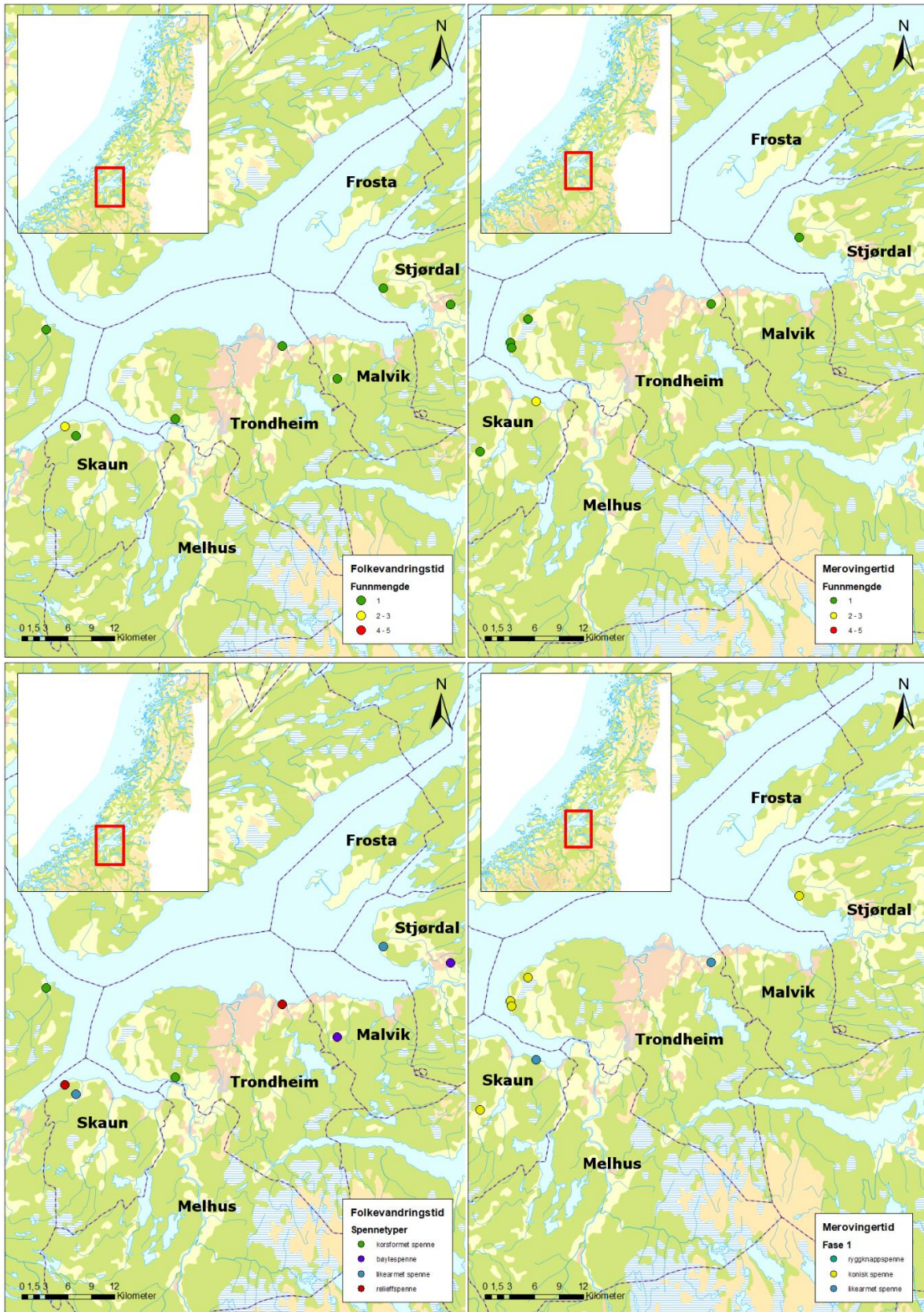
Som tittelen til dette delkapitlet tilsier, er overgangen fra folkevandringstid til tidlige merovingertid representert i spennematerialet gjennom bortfallet av både den korsformete- og relieffspenne, sammen med introduksjonen av den koniske spennen. Denne plutselige endringen i materialet taler om en plutselig endring i praksis, der de fleste elementene fra den førgående praksisen opphører, og nye element blir introdusert. De største endringene som skjer i draktspennepraksisen er i spennenes form og størrelse. Endringen i form er tydelig; både den korsformete spennen og relieffspennen har begge en slags abstrakt T-form, mens den koniske spennen introduserer den sirkulære spenneformen som vil dominere draktspennepraksisen fremover. Ryggknappspennen blir også introdusert ved inngangen til merovingertid, og knytter de to periodene sammen gjennom å beholde en relieffspennelignende form, samtidig som den inkluderer den nye sirkulære formen. At relieffspennen blir om til ryggknappspennen

ved introduksjonen av den nye sirkulære spenneformen, kan ansees som en naturlig utvikling i periodens draktskikk. Den andre store endringen som skjer med spennematerialet, er størrelsen. Den korsformete spennen varierer i størrelse, men sammenlignet med den koniske spennen, har trolig mer materiale og håndverk gått inn i produksjonen av den førstnevnte. Det samme gjelder for relieffspennen og ryggknappspennen. Selv om ryggknappspennens form er lik relieffspennen, er de tidlige ryggknappspennene særdeles mindre enn relieffspennene fra den siste fase av folkevandringstiden. Dette taler om at det ikke bare har skjedd en endring i kompetansen nødvendig for å produsere smykkemateriale, men at det også har manglet en del av det materielle elementet. En nedsatt tilgang til råmaterialer kan forklare denne krympingen vi ser i draktspennene.

Vi kan tolke det slik at relieffspennen inspirerte ryggknappspennen, og den ovale skålspensens utvikling kan observeres fra introduksjonen av koniske spenner. Et element i denne draktspennepraksisen som forsvinner helt, er den korsformete spennen. Man kan argumentere for at ryggknappspennens form har beholdt hint av en korsform, som den deler med relieffspennen. Men, tradisjonen bak å produsere og å bruke den korsformete spennen, som var den vanligste spenne i folkevandringstid, opphører helt i merovingertid. Såkalte prototyper av den korsformete spennen fra eldre romertid, taler om at kompetansen bak denne spennetypen oppstod før folkevandringstid, og dets opphør ved introduksjonen av merovingertiden, ikke bare er et brudd fra den forrige periodens tradisjoner, men også et brudd med den norske romertids tradisjoner. Enkelt sagt kan det tolkes som at den yngre jernalderen starter ved opphøret av den siste romertidsspennetradisjonen og ved introduksjonen av den koniske spennen. Det skjer også en tydelig endring i kompetanse ved overgang til merovingertid.

Ser vi på spredningskartene over funnmengden i folkevandringstid og starten av merovingertid, er det en tydelig endring i antall funn. Flere steder i folkevandringstid er det funnet to eller flere spenner på samme felt; mens i merovingertid er det ingen felt med flere enn to spennefunn. Funnene fra merovingertiden ser også ut til å være mer sentralisert rundt Trondheimsfjorden, der folkevandringstidsfunnene er noe mer spredt jevnt utover fylket. Videre I denne delen av analysen vil jeg se på endringene som skjer i funnkonsentrasjonene fra folkevandringstid inn i merovingertidens første fase, for å se hvilke endringer i distribusjon som oppstår ved bortfallet av korsformete- og relieffspenner, og introduksjonen av koniske spenner.

6.1.1 F1 - Uttrøndelag

Figur 6.1 Funnkonsentrasjon F1; funnmengde og spennetype

Figur 6.2 Funnkonsentrasjon M1; funnmengde og spennetype merovingertid fase 1

Funnkonsentrasjonen i Uttrøndelag er den minste konsentrasjonen i folkevandringstid, og i overgangen til fase 1 i merovingertid skjer det ingen drastiske endringer om man kun ser på funnmengde. Denne funnkonsentrasjonen har ingen ryggknappspenner fra fase 1 av merovingertiden, noe som kan tale om en nedgang i tilgang til materialer og/eller kompetanse, samtidig er ingen av folkevandringstidspennene fra dette området blitt datert til fase D1, og spennene som kunne fasedateres er datert til siste halvdel av perioden. Dette taler om at praksisen som folkevandringstidspennene inngikk i var størst ved slutten av perioden, før den da til dels opphørte og til dels endret seg ved introduksjonen av den koniske spennetyper.

Man kan anse funnkonsentrasjonen fra folkevandringstid som noe rikere enn den fra tidlig merovingertid, da folkevandringstids funnene inneholder to relativt praktfulle og velbevarte relieffspenner, og funnene er noe mer variert i spennetyper. Relieffspennen funnet på Amalienborg (T3642) er datert til siste fase i folkevandringstid, og befinner seg omtrent 2 km unna en likearmet spenne datert til fase 1 i merovingertid (T27582) på Være øvre. Denne spennen er igjen også funnet i nær omkrets av bøylespennen (T28137) fra Buaas ytre i Malvik. Den likearmete spennen funnet på Auran vestre (T26925) i Stjørdal, som også dateres til siste fase i folkevandringstid, er funnet på omtrent den samme plassen som en konisk spenne (T27137). Disse to spennene kan ha vært fra det samme gravfunnet eller gravfeltet. Uten kontekst blir dette vanskelig å fastslå, men det er ingen tvil om en kontinuerlig praksis som spennene inngår i. Det interessante her er spennetyperne som er funnet, altså en likearmet spenne og en konisk spenne. Sett at den likearmete spennetyper fortsatte å bli brukt ut i første fase av merovingertiden, er det tenkelig at denne spenne (T26925) kan ha blitt brukt samtidig som den koniske spennen, og egentlig hører til i merovingertiden. Grunnen til at den er datert til fase D2b i folkevandringstiden er på grunnlag av hvilken type likearmet spenne den er, men bruk av tidligere perioders draktsmykker er kjent i jernalderen. Funnene fra Amalienborg, Være øvre, Buaas og funnene fra Auran vestre, er de som opptrer nærmest hverandre fra begge periodene i denne konsentrasjonen.

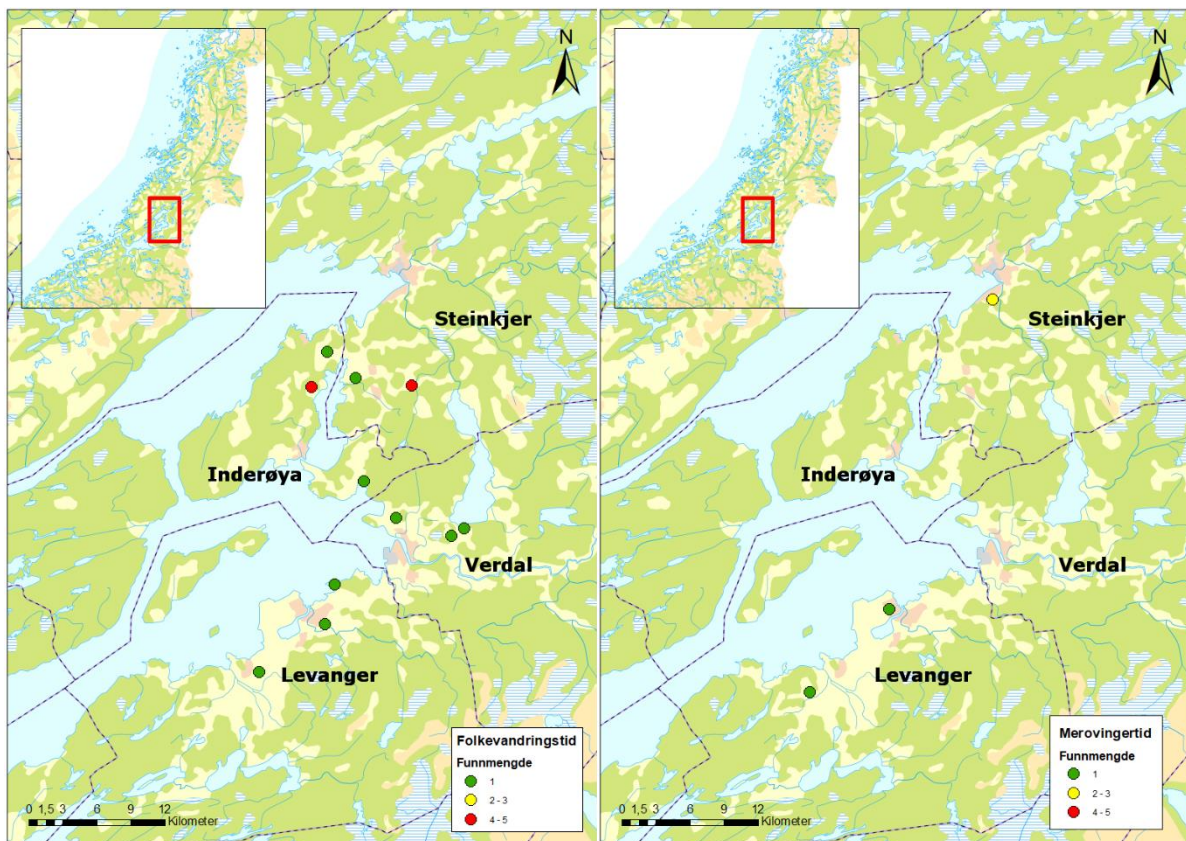
Noe annet interessant som også kommer frem under sammenlikningen av de to spredningskartene er at i både folkevandringstid og tidlig merovingertid er det kun ett felt med mer enn en spenne i (T27088, T26465). I begge periodene er disse feltene å finne i Skaun kommune, da ikke på den samme plassen, men langs den samme kystlinjen med omtrent en mil imellom seg. Det er til sammen seks funn fra Skaun kommune, tre fra hver periode, der folkevandringstidsfunnene dateres til D2, D2a og D2b, mens alle tre merovingertidsfunnene dateres til fase 1. Dette kan potensielt tolkes som et høvdingedøme fra slutten av folkevandringstid til starten av merovingertid. Funnene fra Hove, Hoem og Haugan søndre på Byneset, er alle tre koniske spenner datert til fase 1. Disse tre funnene taler om aktivitet i området, som ikke er å finne i folkevandringstid eller senere merovingertid (se kap. 6.2). På alle tre gårdene som funnene er knyttet til er det registrert gravfelt, gravhaug eller gravrøyser som er datert til bronsealder – jernalder, samt bosetningsspor datert til jernalder ved gården Hoem, like i nærheten av spennefunnet. Det er ikke utenkelig at beboelsen i dette området startet ved overgangen fra folkevandringstid til merovingertid, og at det her kan ha vært en slags maktsentralisering i starten av perioden.

Et fellestrekk alle funnene i denne konsentrasjonen har er tilgang til vann. De fleste er funnet like i nærheten av fjorden, mens den koniske spennen funnet i Skaun kommune, som tilsynelatende er det eneste innlandsfunnet, er funnet like ved en elv. Dette funnet befinner seg også omtrent 1,5 km fra innsjøen Laugen, som igjen er utløper i Gaulosen

ved Børsa. Det er også interessant hvordan relieffspennene funnet i denne konsentrasjonen ligger ved gode havner, mens bøylespennene ligger litt lengre inn i landet og på en mindre strategisk plass. Dette kan tale om hvor i landskapet makten var plassert, og videre vektlegger hvor viktig tilgangen til fjorden var som et element innen draktspennepraksisen.

Praksisen draktspennene inngår i opphører i Malvik og Agdenes, mens i Skaun, Trondheim og Stjørdal, der praksisen blir opprettholdt, endres den. Funnstedene endres også noe i tidlig merovingertid, som kan tale om at landskapet kan ha spilt en viktig rolle i det materielle elementet under praksisens endring. Forskjellen i mengden praktspenner funnet i de aktuelle periodene, tyder også på en endring i kompetanse, noe som forsterkes av mangelen på funn av ryggknappspenner i tidlig merovingertid. Dette faktum markerer også tydelig bortfallet av spennetyperne fra folkevandringstid, som igjen markerer bortfallet av avgjørende praksiselementer. Selv om funnmengden minker i tidlig merovingertid, og spennematerialet endres, er det en tydelig kontinuitet i praksis som spennebruk inngår i.

6.1.1 F2 - Innherred

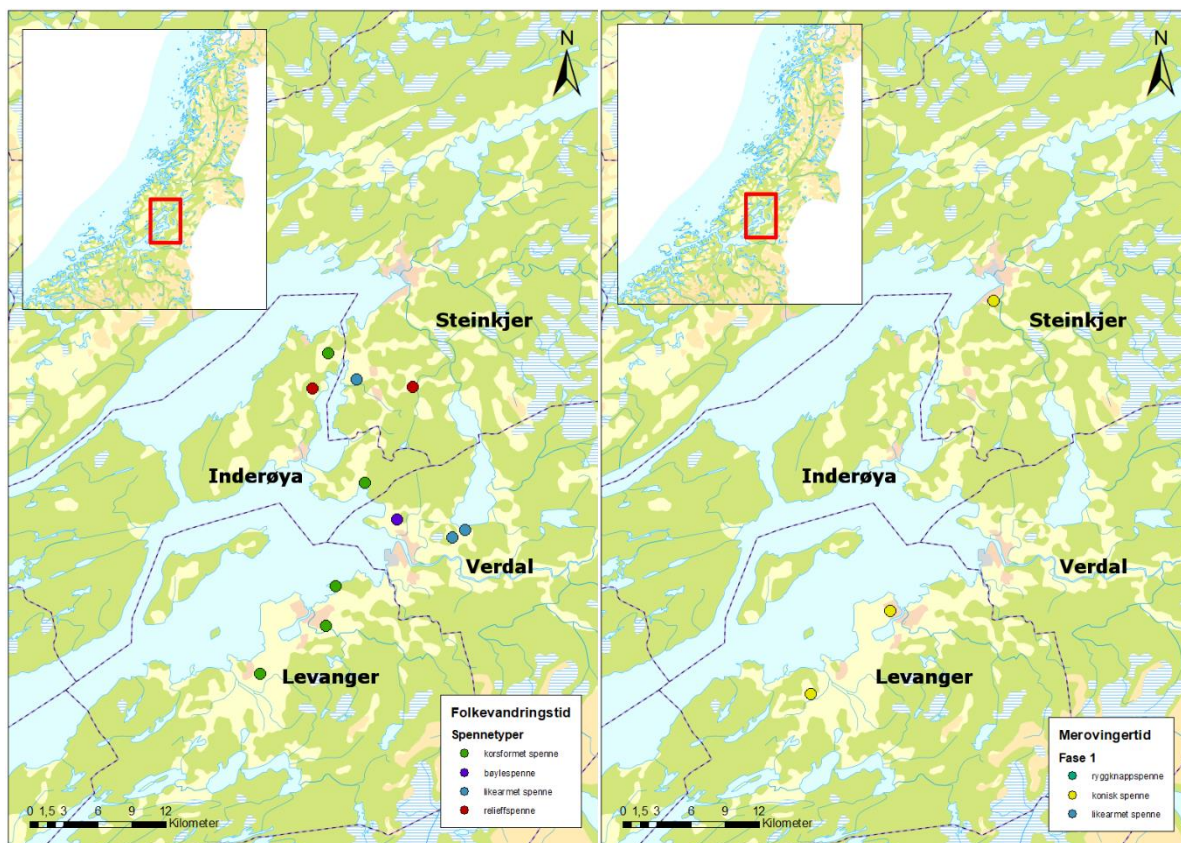

Figur 6.3 Funnkonsentrasjon F2; funnmengde og spennetype

Funnkonsentrasjonen på Innherred er i folkevandringstid den rikeste i perioden. Som vi skal se nærmere på senere i analysen, er Innherred også den rikeste funnkonsentrasjonen i merovingertid, men den første fasen av denne perioden tilsier at den største aktiviteten av draktspennepraksiser i dette området kommer senere.

Gjennom en overfladisk analyse av spredningskartene over funnmengder i folkevandringstid og tidlig merovingertid, ser vi, som nevnt over, en drastisk endring. De fire funnene datert til tidlig merovingertid som er gjort, holder seg til to områder; Gjømle lille og Veie i Levanger, og Lø øvre og nedre i Steinkjer. Tegn på aktivitet i form av

spennefunn opphører helt i Inderøy og Verdal. Det er spesielt interessant at aktiviteten basert på spennefunn opphører i Inderøy, som er omtrent like funnrikt som sin nabokommune Steinkjer, i folkevandringstid. Det er tydelig at fra folkevandringstid til merovingertid skjer det et opphør i praksis i dette området, en praksis som heller ikke returnerer innen merovingertidens slutt (jf. kap. 6.2).

Figur 6.4 Funnkonsentrasjon M2; funnmengde og spennetype merovingertid fase 1

Funnene fra Hol er også interessante her. Det største Hol-funnet spennemessig er kvinnegraven T9822-T9842, hvor det er funnet en relieffspenne, tre likearmete spenner og en korsformet spenne. Denne graven er datert til fase D1 av Johansen (2003, s. 151-152), på bakgrunn av spennene. Den andre graven på Hol (T10172) dateres til fase D2a. Disse gravene er del samme gravfelt på Hol, og kan tolkes som å ha tilhørt samme gruppe i området. Det er også funnet en korsformet spenne på Flakkenberg omtrent tre kilometer unna Hol-funnene. Funnet er et løsfunn fra metallsøk, så om den har tilhørt en gravkontekst er vanskelig å si. Flakkenbergspennen dateres til enten fase D1 eller fase D2a, noe som passer inn med dateringen av gravene på Hol, og gjøre det tenkelig at denne spennen også har vært en del av det samme maktlandskapet i Inderøyområdet.

Like over den moderne kommunegrensen, på Mære er det funnet et løsfunn av en likearmet spenne. Denne spennen er funnet alene og i seg selv dateres til fase D2b i folkevandringstid. Men i samme området er det også gjort et større løsfunn (T28143) som inneholder to likearmete spenner og en ryggknappspenne. Funnet er i materialkatalogen (se Appendiks I) datert til merovingertid fase1/fase 2, da de likearmete spennene hører til merovingertidens første fase, mens spennen mest sannsynlig hører til i fase 2 på grunn av sine likheter til T40-T42, altså ryggknappespennene fra Melhus. Disse spennene, sammen med de andre funnene gjort sammen, kan tolkes som rester av en overpløyd gravhaug fra denne fasen. To av de tre

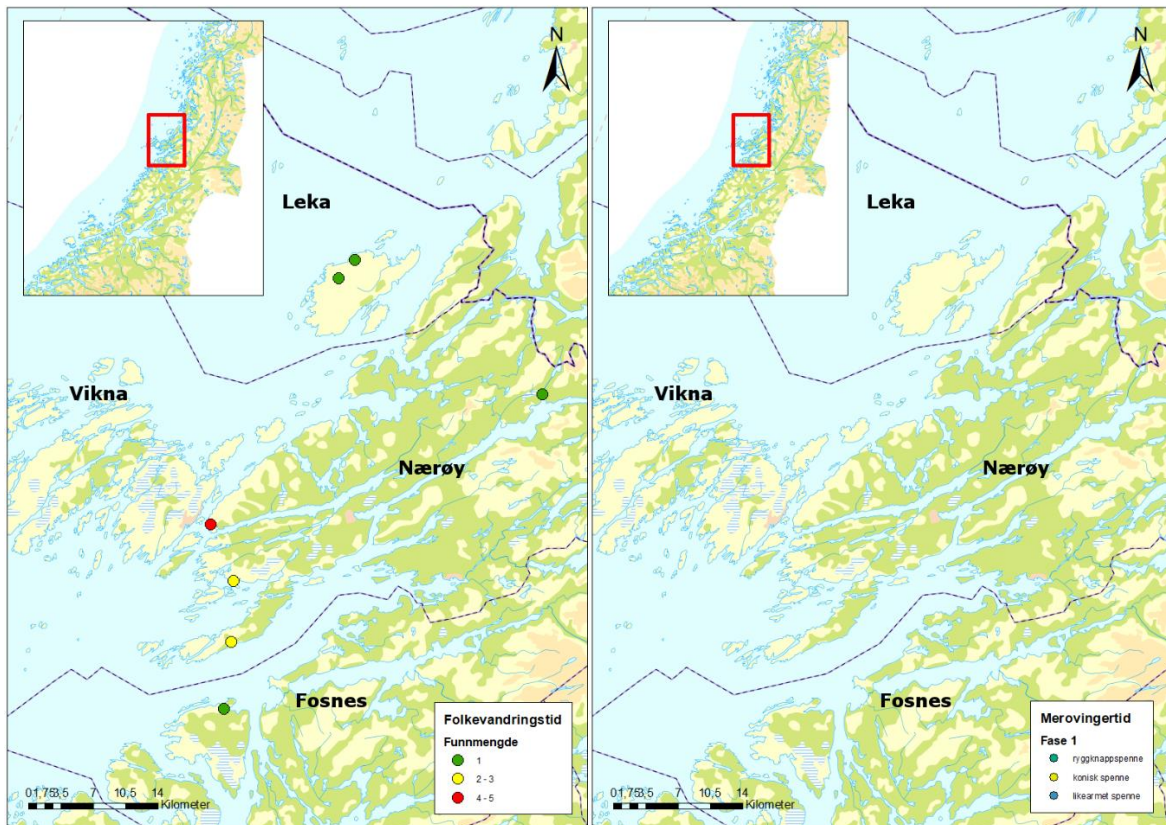
funnene gjort i Verdal kommune, på gårdene Hallem søndre og Hallem nedre, er likearmete spenner datert til fase D2b. Dette viser til at den likearmete spennen har vært noe vanlig i dette området i overgangen fra folkevandringstid til merovingertid.

Mærefunnene er omtrentlig fem kilometer fra Dalemfunnet, og ser vi på funnene fra Hol, Flakkenberg, Mære og Dalem, kan det tolkes som et større maktområde her. Kanskje var det to små høvdingedømer, eller et større et med gravanlegg på Hol og Dalem. Om vi tenker at folkevandringstidsmennesket regelmessig brukte båt som transport, blir reisen mellom Hol-funnene og Mære-funnene, plutselig mye kortere. Fra Mære blir turen opp til Dalem også noe kortere. Kan dette ha vært to høvdingedømer som satt på hver sin side av Borgenfjorden, eller det samme høvdingedømmet som kan ha forflyttet seg gjennom perioden? Eller kan det ha vært et maktlandskap der sentrale slekter og funksjoner kunne «vandre» innenfor et område?

Opphøret av praksiser som draktspenner inngår i er veldig tydelig i denne funnkonsentrasjonen, da aktiviteten i Inderøysområdet og Verdalsområder forsvinner helt ved introduksjonen av den koniske spennen. De koniske spennene funnet i Steinkjer har også en relativt ny plassering i forhold til Hol, Flakkenberg, Mære og Dalem funnene, og dette kan trolig tolkes som en forskyving av maktsenteret fra folkevandringstid. Det mest stabile området i denne funnkonsentrasjonen er Levanger der funnene går fra tre korsformete spenner i folkevandringstid, der en er datert kun til perioden mens de to andre er dater til fase D2, til to koniske spenner i tidlig merovingertid. Her har elementene i praksisen endret seg, men praksisen har tilsynelatende blitt opprettholdt, i motsetning til de andre områdene innenfor denne konsentrasjonen.

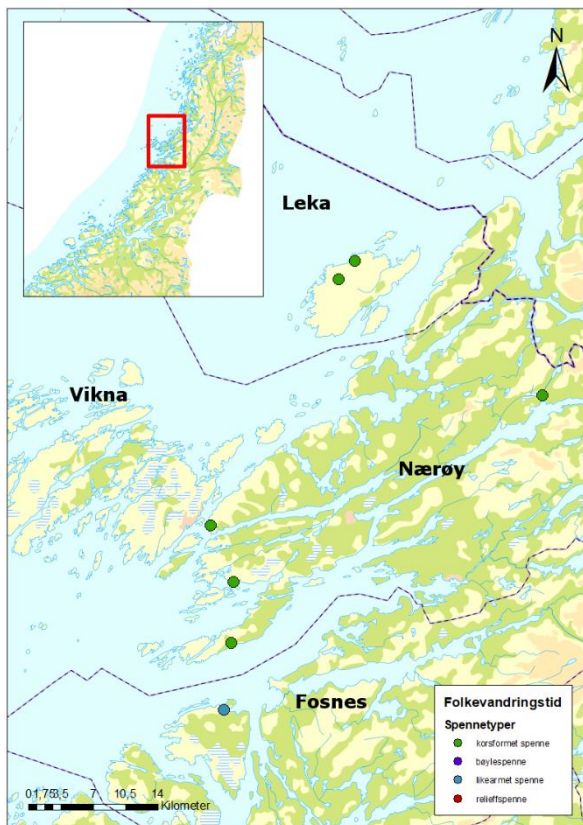
Sammenlignet med funnene fra Utrøndelag presentert over, er det tydelig at en eller flere hendelser har hatt en stor påvirkning på praksisen draktspennene inngår i, i Innherred. Her er det enda mer markert at spennetyperne fra folkevandringstid bortfaller ved introduksjonen av den koniske spennen, da det verken er funn av ryggknappspenner eller likearmete spenner i tidlig merovingertid. Endringer i landskapet, som uår eller lignende, kan ha spilt en stor rolle i endringene i praksisen. Men praksiselementet som tydelig forsvinner fullstendig, er kompetansen. Sammen med introduksjonen av den koniske spennen, mister også eliten kompetansen fra den tidligere perioden, og områder som tidligere viste stor rikdom gjennom praksiser der draktspenner inngår, er plutselig funntomme.

6.1.2 F3 - Ytre Namdalen

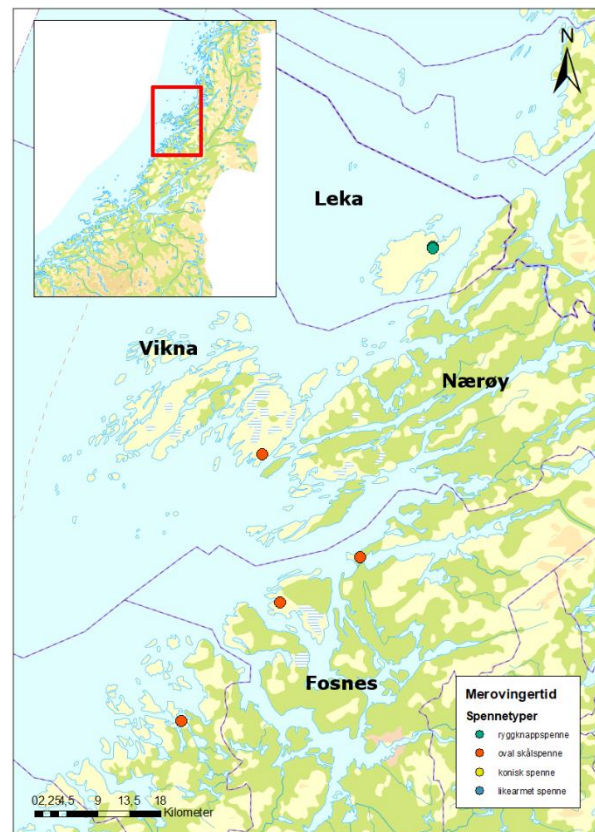

Figur 6.5 Funnkonsentrasjon F3, funnmengde folkevandringstid og merovingertid. Punktet på kartet som viser funnmengde for folkevandringstid kan være noe misledende. Det røde punktet som viser til det største spennefunnet i området er et gravfunn bestående av fem fragmenter av det som kan ha vært en eller to korsformede spenner. Jeg har likevel valgt å fremstille det slik det er blitt fremstilt, da det likevel er et rikt funn i dette området.

Funnkonsentrasjonen i Ytre Namdalen i folkevandringstid, er relativt rik med tolv spennefunn; ni korsformede spenner, en likearmet spenne og to bøylers spenner. Den dominerende spennetyper her er veldig tydelig den korsformede spenne. Dette er også den eneste av folkevandringstidens funnkonsentrasjoner som ikke inneholder spenner av typen relieff, som kan tyde på at eliten i dette området trolig hadde andre elitære praksiser enn de vi ser i Uttrøndelag og spesielt i Innherred. Det er også ingen spennefunn gjort her som kan dateres til tidlig merovingertid, noe som også er med på å gjøre denne funnkonsentrasjonen meget interessant. Hovedandelen av funnene gjort i Ytre Namdalen i folkevandringstid dateres til fase D2 eller overgangen mellom fase D1 og D2. Ingen av funnene er datert til den første fasen, men et funn er datert kun til folkevandringstid, da det er for fragmentert til å dateres nærmere. Dette kan fortelle oss at praksisen draktspennene tar del i er kortvarig, og kun i siste halvdel av folkevandringstid, før den opphører helt i første fase av merovingertid. Fra senere merovingertid er det funnet to ryggknappspenner og fem ovale skålspenner i dette området, som viser at draktspennepraksisen gjenoppstår i området, da noe endret. Om dette tilsier at spennebruk ikke var et hovedfokus i dette området, eller om området manglet en regjerende elite er usikkert. Mangel på funn av relieffspenner i dette området så langt, kan tolkes som at det her ikke har vært den samme typen rikdom som i for eksempel Innherred. Det nærmeste funnet av en relieffspenn er på Bangsund i Namsos. Denne mangelen på funn av spennetype i området, betyr ikke nødvendigvis at det de

Figur 6.6 Funnkonsentrasjon F3, spennetyper folkvandringstid

Figur 6.7 Funnkonsentrasjon F3, spennetyper fase 2 og 3 merovingertid

ikke har eksistert der, og en analyse lik denne kan se helt annerledes ut i senere tid. Men ut ifra den dataen vi har i dag, tilsier funnkonsentrasjonen av spenner i Ytre Namdalen at draktspennepraksisen i området hovedsakelig foregikk i slutten av folkvandringstid, for så å opphøre frem til fase 2 i merovingertid.

Det er også interessant å se hvordan de fire funnlokalitetene på Otterøy, Varøen, Steine og Fosnes alle ligger rett ved havet, samt ligger på en litt buet linje. Dette kan tolkes som at gruppen eller gruppene som oppholdt seg her i folkvandringstid har hatt kontakt via vanntransport. Å kunne reise med båt og skip har trolig vært livsviktig for menneskene i dette området, og man skal ikke se bort ifra at handle med andre reisende med båt og skip også har vært viktig. Dette knytter praksisen av draktspenner til praksiser som handel og sjøreise. Gruppen i dette området har trolig også spilt en viktig rolle innenfor kontroll av ferdsel, noe som kan forklare funn av elitespenner her. Å ha kontroll over ferdsel, spesielt vannferdsel, var et viktig politisk element i jernalderen.

Ser vi på spredningskartet over spennefunn fra folkvandringstid og merovingertid er det tydelig at draktspenneaktiviteten oppstår i omtrent de samme områdene i fase 2 og 3 av merovingertid som i folkvandringstid. Dette kan tale om kontinuerlig aktivitet mellom perioden, selv om det mangler funn datert til merovingertid fase 1. Man kan tolke dette som at draktspenner som en praksis kan ha endret sin betydning, og ikke lengre vært et like relevant element i samfunnet. Om man ønsker å trekke tolkningen enda litt lengre, kan man påstå at draktspennepraksisen kan ha opphørt i dette området på grunn av nedgangstider og et skift i fokus på elementer som jordbruk og handel, fremfor symboliseringer av sosial status gjennom prestisjematerialer. Ytre Namdal har hele ti funn dater til fase 2 og fase 3 i merovingertiden, der flertallet er ovale skålspenner; åtte ovale skålspenner og to ryggknappspenner. Begge ryggknappspennene er funnet på

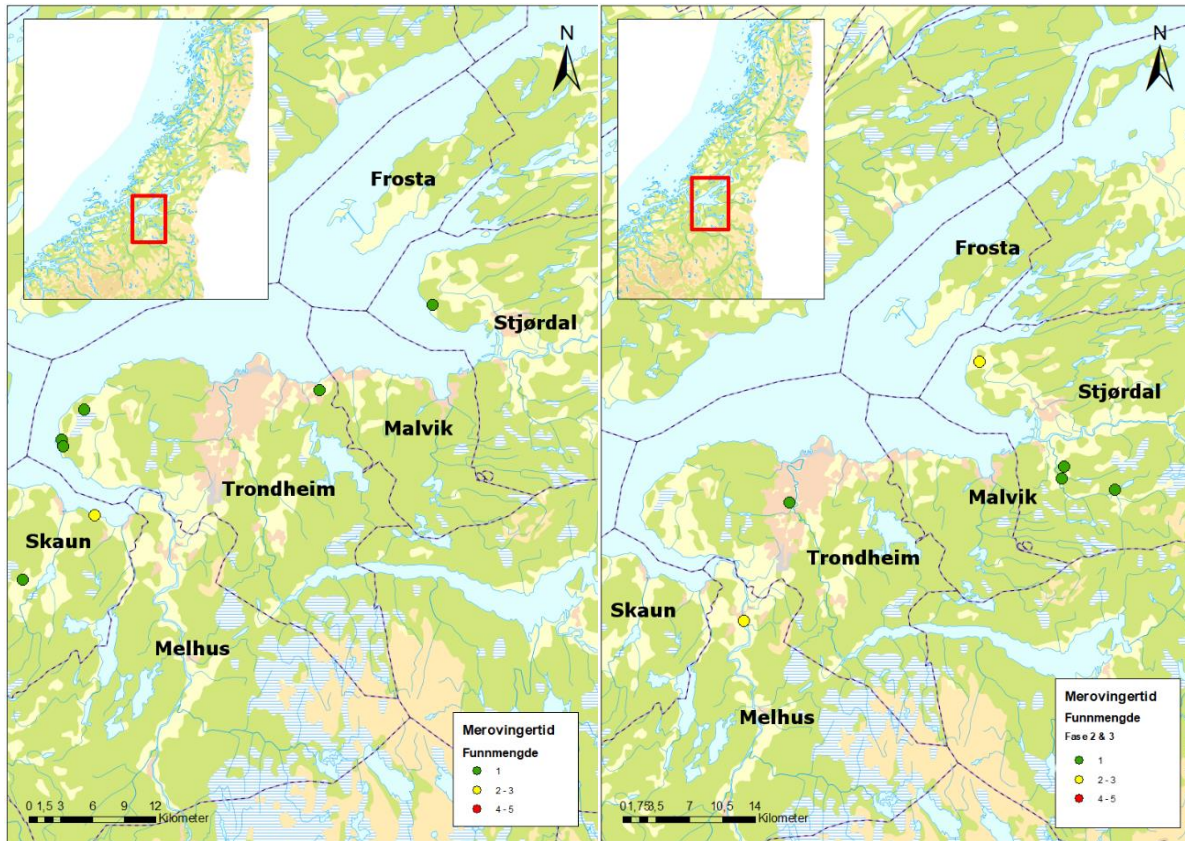
Leka, i nær beliggenhet til hverandre. Seks av de ovale skålspenne er funnet i Fosnes, men de to siste i Vikna. Med et unntak av funnet i Nærøy, er alle funnene fra slutten av merovingertid funnet innenfor de samme områdene som i folkevandringstid. Dette styrker tolkningen om at aktiviteten i området ikke opphørte, men at draktspennene gjør. Det er altså snakk om en periode på om lag 100 år, der draktspennepraksisen opphører eller går i dvale i dette området.

6.2 DEN OVALE SKÅLSPENNEN BLIR INTRODUSERT

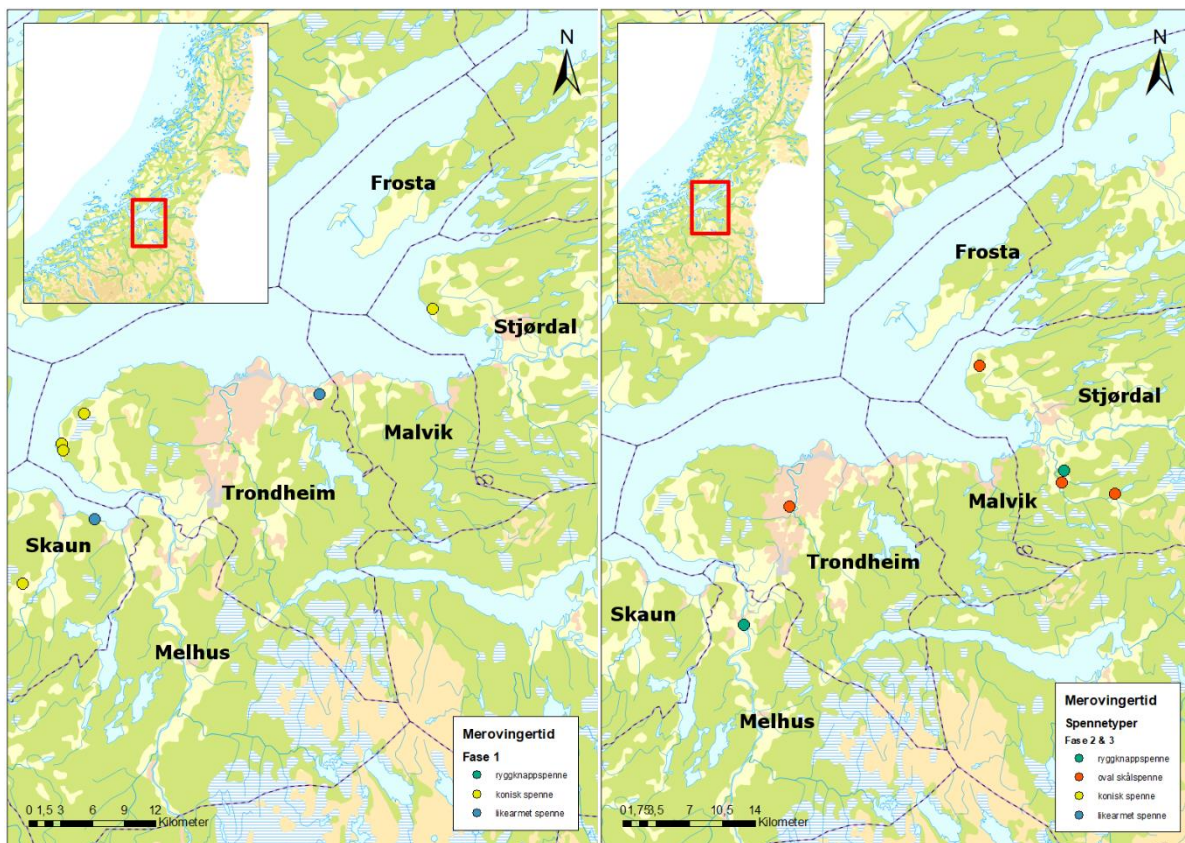
Den koniske spennenes utvikling til å bli krypdyrspennen, for så videre bli om til den sene ovale merovingertidsskålspenne, kan ansees som et naturlig resultat av en økende rikdom blant eliten. Med denne økte rikdommen har det trolig fulgt større tilgang til råmaterialer, ny kompetanse, og der igjen ny betydning for praksisen draktspennene inngår i. I denne utviklingen er det ikke det at avgjørende elementer av praksiser forsvinner eller opphører liksom i overgangen fra folkevandringstid til fase 1 av merovingertid, men heller at elementene i draktspennepraksisen gradvis endres over tid, der den største endringen er i det materielle, og deretter i kompetansen. Den første endringen som oppstår i den koniske spennenes utvikling er introduksjonen av den ovale spenneformen. Sett at en del av de koniske spennene også var dekorert i dyrestil, er det ikke overraskende at denne stilen fortsatte i bruk. Den mest interessante endringen dukker opp ved introduksjonen av ledertypene R.640 og R.643. Type R.643 er en naturlig utvikling av krypdyrspennen; spennen er blitt større og noe bredere, og ornamentikken er en utviklet og mer komplisert dyreornamentikk, med likheter til krypdyrsspennen. Type R.640 derimot er helt uten ornamentikk. Antagelig var det lettere og raskere å produsere R.640 spenner fremfor R.643 og ryggknappspenner, og har trolig spilt en birolle i smykkespillet i merovingertidens draktsikk. De kan ha spilt en liknende rolle som de små bøylespennene eller de korsformete spennene gjorde i folkevandringstid, altså spenner som var mer praktiske enn praktfulle, men likevel var en viktig del av drakten og dens uttrykk. Dette blir forsterket av det faktum at R.640 spennene fra Trøndelag enten er funnet med andre R.640 spenner eller R.643 spenner. Det er derimot ikke funnet noe R.640 spenner sammen med ryggknappspenner, som kan tolkes som at R.640 spennen kanskje ikke har tilhørt de øverste elitære praksisene. Ryggknappspennens utvikling i denne delen av merovingertiden er helt utrolig. Spenne blir massiv i størrelse mot slutten av perioden, og sammen med det blir også utsmykningen og ornamentikken mer komplisert og praktfull. Ryggknappspenner som T41 og T6574 (Fig. 5.9) viser en tydelig utvikling innen kompetanse og tilgang til råmaterialer. Disse spennene har overgått de praktfulle relieffspennene som var dere forløpere, og taler om en elitær praksis der spennens praktfullhet har overgått dens praktiske bruk.

Det skjer en tydelig stor endring i mengden funn ved introduseringen av den ovale skålspenne i merovingertid. Hele 52 ovale skålspenner er funnet i Trøndelag fra denne perioden, og viser til en økt tilgang til råmaterialer samt en økt rikdom blant datidens eliter. Det er funnet flest ovale skålspenner av alle spennetyperne brukt i denne oppgaven, og antallet passer den sammenlagte funnmengden fra folkevandringstid, hvor det kun er funnet 50 spenner til sammen. Man kan dermed tolke det slik at den siste delen av merovingertiden var rikere i spennefunn enn folkevandringstiden i Trøndelag som en helhet. Det faktum at siste del av merovingertiden viser en slik kraftig økning av spennefunn, viser at Norges storhetstid, som vikingetiden ansees som, startet alt i merovingertid i Trøndelag.

6.2.1 M1 - Utrøndelag

Figur 6.8 Funnkonsentrasjon M1, (t.v.) Fase 1, (t.h.) Fase 2 og 3, funnmengde

Figur 6.9 Funnkonsentrasjon M1, (t.v.) Fase 1, (t.h.) Fase 2 og 3, spennetyper

Fra den første fasen av merovingertiden er det funnet tre likearmete spenner og fem koniske spenner i Uttrøndelag, mens fra den andre og tredje fasen er det funnet fire ryggknappspenner og seks ovale skålspenner. Denne funnkonsentrasjonen er også den med flest funn av ryggknappspenner. Tre av disse er funnet på den samme plassen i Melhus kommune. Spennene det er snakk om her er T40, T41 og T42 (fig. 5.9), disse tre er løsfunn fra samme område og kan ha kommet fra flere eller den samme graven som nå er blitt ødelagt. Dette funnet er gjort like ved elven Gaula, og ser vi til folkevandringstid og tidlig merovingertid finner vi aktivitet ved området rundt Gaulosen der Gaula møter Trondheimsfjorden. Dette kan videre, med litt ønsketenkning, også knyttes til aktiviteten fra folkevandringstid ved Orkdalsfjorden.

Liksom i folkevandringstid og i fase 1 av merovingertid, er det også tegn på aktivitet ved kystområdet i Stjørdal. Med to spennefunn fra folkevandringstid, ett fra fase 1, og seks i fase 2 og 3, viser til kontinuitet i området. De to spennene funnet på Alstad fra sen merovingertid, sammen med de to spennene funnet på Auran i folkevandringstid og tidlig merovingertid, kan ha tilhørt den samme eliten, eller den samme elitens gravfelt. Kontinuiteten i Stjørdal fra folkevandringstid til merovingertid, kan tolkes som et tegn på et stabilt og rolig samfunn i området. Eliten har her tatt del i flere praksiser som draktspenner inngår i. Mangel på funn av relieffspenner i folkevandringstid, men funn av både ryggknappspenner og ovale skålspenner i merovingertid, taler om en økende rikdom som igjen kan tolkes som et stadig mektigere maktsentrum.

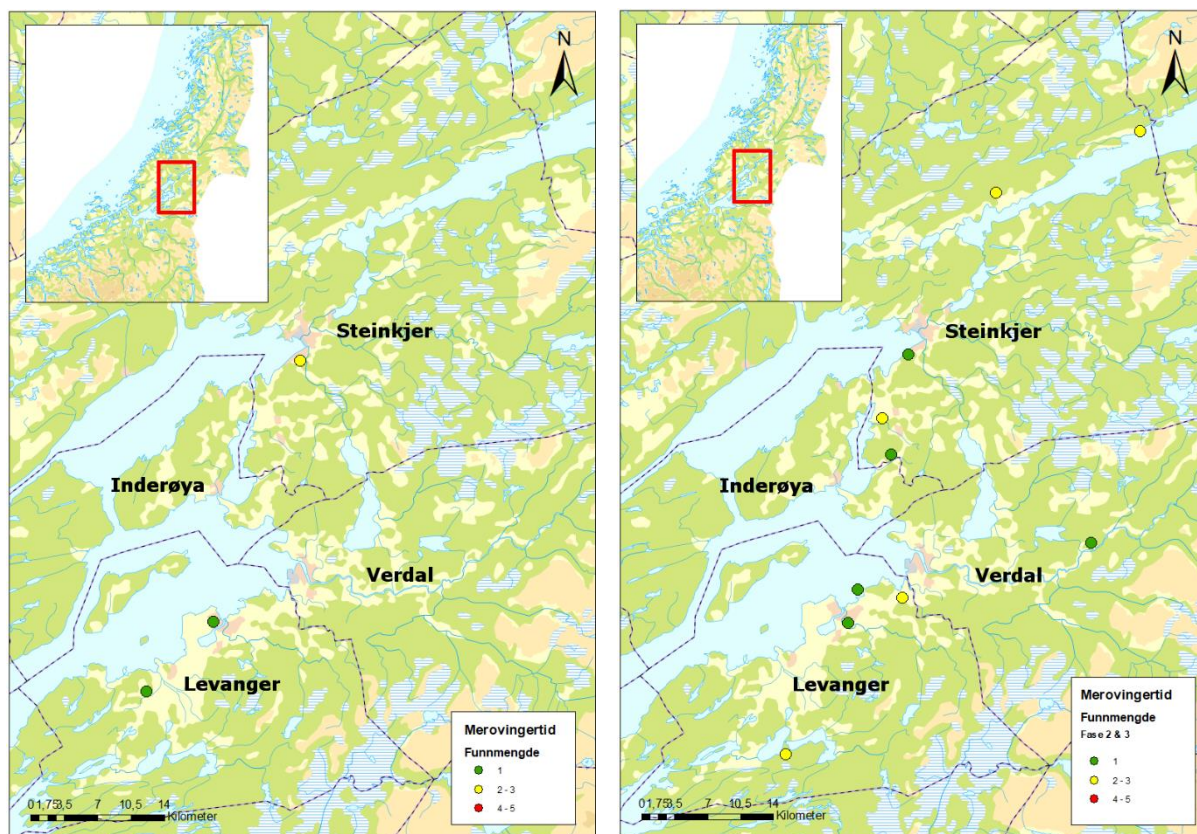
Ved første fase i merovingertid opphører spennefunn i Malviksområdet, og ved fase 2/3 opphører også spennefunn i Skaun kommune. Men, som nevnt over, er det funnet tre praktfulle spenner i Melhus, like i nærheten av der det er gjort spennefunn både i fase 1 og i folkevandringstid, men ingen av disse funnene er gjort innenfor Melhus kommune. Vi kan anta at Melhus i Melhus kommune har hatt vært en viktig plass på grunnlag av de praktfulle spennene funnet der, men en mangel på funn i dette område fra den foregående fasen og folkevandringstid, kan tolkes som at eliten som Melhusspennene tilhører kan være «nyinnflyttet». Selv om det kun er funnet tre spenner her er det ingen tvil om hvilken rikdom som befant seg her i merovingertid.

Aktiviteten på Byneset ser vi lite til i slutten av merovingertid, og uten å sammenligne funnkonsentrasjonene fra merovingertid med spennefunn fra vikingtiden, er det vanskelig å si noe om opphøret av spennefunn er et resultat av endring i praksiser relatert til draktspenner eller om folkegruppen her har flyttet eller dødd ut. Det er likevel interessant at det eneste funnet gjort i Trondheim kommune i siste del av merovingertid er gjort mer sentralt i kommunen. Kan dette være den samme gruppen som oppholdt seg på Hov, Hoem og Haugan?

Dette området har trolig hatt en overflod av ressurser om vi ser på antallet ryggknappspenner funnet her i sen merovingertid. Det er totalt funnet fire slike spenner; to fase 2 og to fase 3 spenner. Disse spennenes posisjon i landskapet er også noe endre fra relieffspennene funnet i folkevandringstid, da disse ble funnet i nærheten av fjorden. Ryggknappspennene er derimot funnet lengre inne i dalførene ved sentrale elveløp, som kan tolkes som en kombinasjon av ferdsel beskyttelse og kontroll over større områder med rik jordbruksproduksjon. Hovedandelen av funnene fra slutten av merovingertiden i denne konsentrasjonen, er funnet lengre inn i landskapet enn i tidlig merovingertid. Det kan se ut til at den økende rikdommen som oppstår mot slutten av merovingertid, har eliten trukket seg bort fra fjorden til områder der jordbruksproduksjonen er rik.

Til slutt vil jeg påpeke her, som også er nevnt tidligere i oppgaven, at gjennom denne analysen av draktspennematerialet ser det ut til at Uttrøndelag har den mest stabile «draktspennepaksen». Med ni funn fra folkevandringstid, åtte funn i fase 1 av merovingertid og ti funn fra fase 2 og 3. Denne funnkonsentrasjonen har også funn av alle de relevante spennetyper. Dette kan vise til hvilken viktig rolle praksiser som draktspennene inngikk i, var for eliten i dette området var.

6.2.2 M2 – Innherred

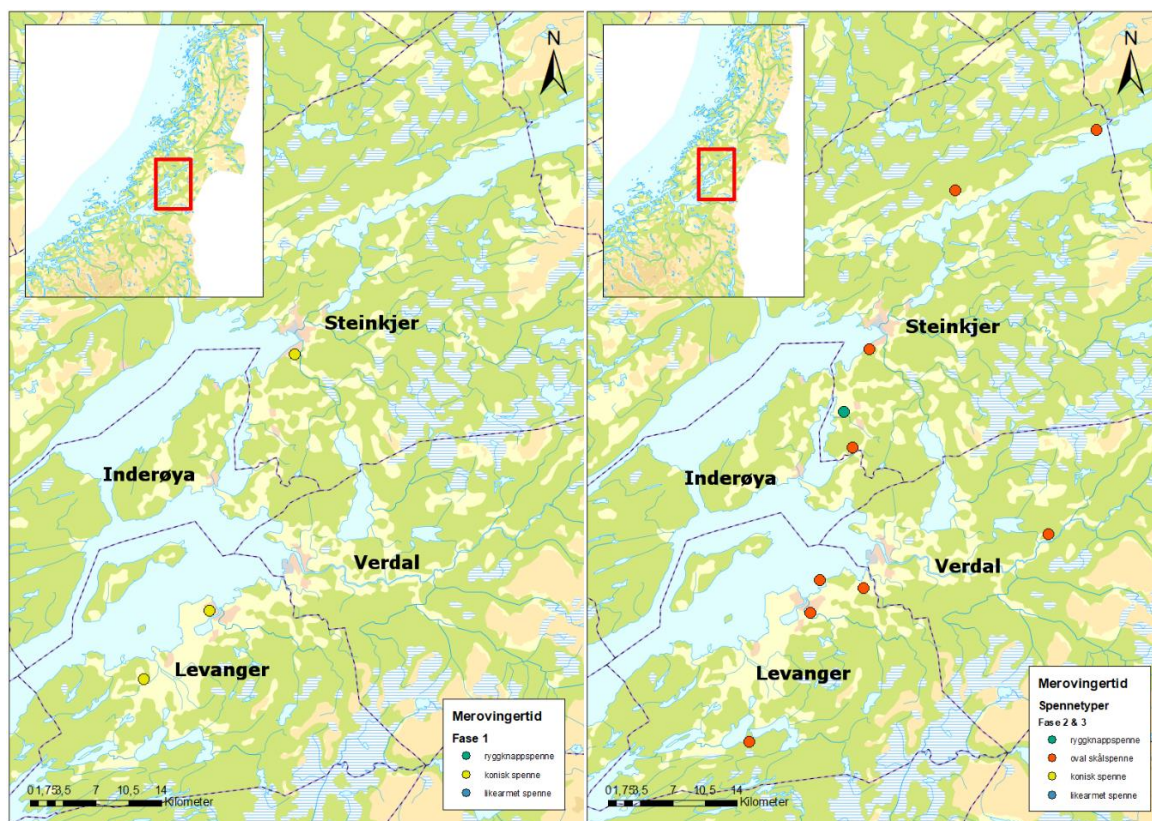

Figur 6.10 Funnkonsentrasjon M2, (t.v.) Fase 1, (t.h.) Fase 2 og 3, funnmengde

I Innherred skjer det en tydelig økning i spennefunn fra tidlig til sen merovingertid, der det i tidlig merovingertid kun er funnet fire spenner, mens i fase 2 og 3 er det funnet 16. Liksom Uttrøndelags sene merovingertid, dominerer også den ovale skålspenne funnbildet her. Innherred har det høyeste antallet funn av ovale skålspenner, på hele 13 stykker. Blant disse er det funnet fire par, altså to ovale skålspenner funnet sammen.

I denne funnkonsentrasjonen er det et funn som er datert til overgangen mellom fase 1 og fase 2, men jeg har valgt å plassere funnet i fase 2/3 kategorien. Dette funnet består av en fase 2 ryggknappspenne og to likearmete spenner, dermed anser jeg det som riktig å plassere det i den senere kategorien fremfor den tidlige. Funnet det er snakk om her befinner seg på Mære, og er funnet omtrent 23 meter fra et løsfunn av en likearmet spenne dater til fase D2b i folkevandringstid. Disse to funnene har trolig tilhørt det samme gravfeltet, men dette er vanskelig å fastslå da begge er løsfunn. Det viser likevel en oppblomstring i draktspennepaksen i området. Like i nærheten av disse to funnene er det også funnet en oval skålspenne på Smolan vestre, like ved grensen til Inderøy. Det er også en kontinuitet på Lø, der det i fase 1 er funnet to koniske spenner på Lø vestre og nedre og i fase 3 er funnet en oval skålspenne på Lø øvre. Det er også blitt

gjort spennefunn lengre nord i Steinkjer kommune enn tidligere. Både på Grindberg og Hegge østre er det funnet to ovale skålspenner.

Figur 6.11 Funnkonsentrasjon M2, (t.v.) Fase 1, (t.h.) Fase 2 og 3, spennetype

Det er også kontinuitet i Levanger kommune, i omtrent de samme områdene som i folkevandringstid. Både på Storborg øvre og på geite er det funnet fase 3 ovale skålspenner og fase D2 korsformede spenner. Her har det trolig vært en neddemping av draktspennepraksis i løpet av fase 1, med kun funn av to koniske spenner i området, før en videre oppblomstring av praksisen skjer ved introduksjonen av den ovale skålspennen.

Draktspennepraksisen gjenoppstår også i Verdalsområdet ved introduksjonen av den ovale skålspennen. Fra folkevandringstid er det funnet to likearmete spenner og en bøylespenne her, men disse funnene ble gjort nærmere Trondheimsfjorden. Funnet fra senere merovingertid er gjort lengre inn i landet. Dette kan tolkes som at det enten er snakk om en ny folkegruppe, eller den samme som har flyttet lengre inn i landet.

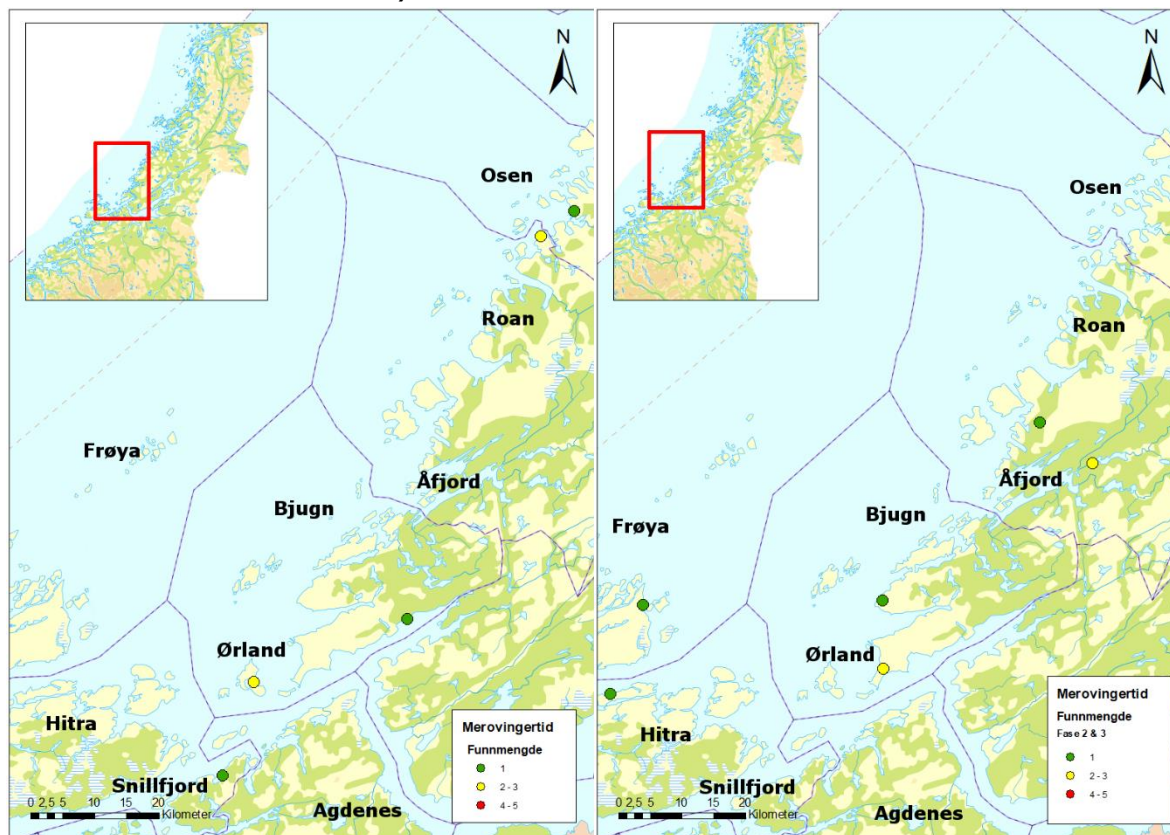
I folkevandringstid var Inderøy et relativt funnrikt område i Innherred. Men etter introduksjonen av den koniske spennen, ser ikke ut til at draktspennepraksisen kommer tilbake til live i området. Det er mulig at området ikke ble fortsatte være bebodd etter folkegruppen på Hol enten forflyttet seg eller forfalt.

Det er tydelig at praksisen som draktspennene inngår i ikke ble prioritert i den første fasen av merovingertid i Innherred. En nedgang i tilgang til råmaterialer eller kompetanse kan være grunnen til dette, men det er også mulig at draktspennen mistet sin betydning i denne fasen. Kanskje var det ikke lengre nødvendig for eliten å skille seg ut gjennom spennebruk. Dette endres veldig tydelig ved introduksjonen av den ovale skålspennen. Politisk urolighet kan være en av grunnene til at spennebruken gjenoppstod

i dette området. Om befolkningstallet økte, ville det igjen bli nødvendig å vise hvem som var øverst i den sosiale sjikt.

6.2.3 M3 - Fosenhalvøya

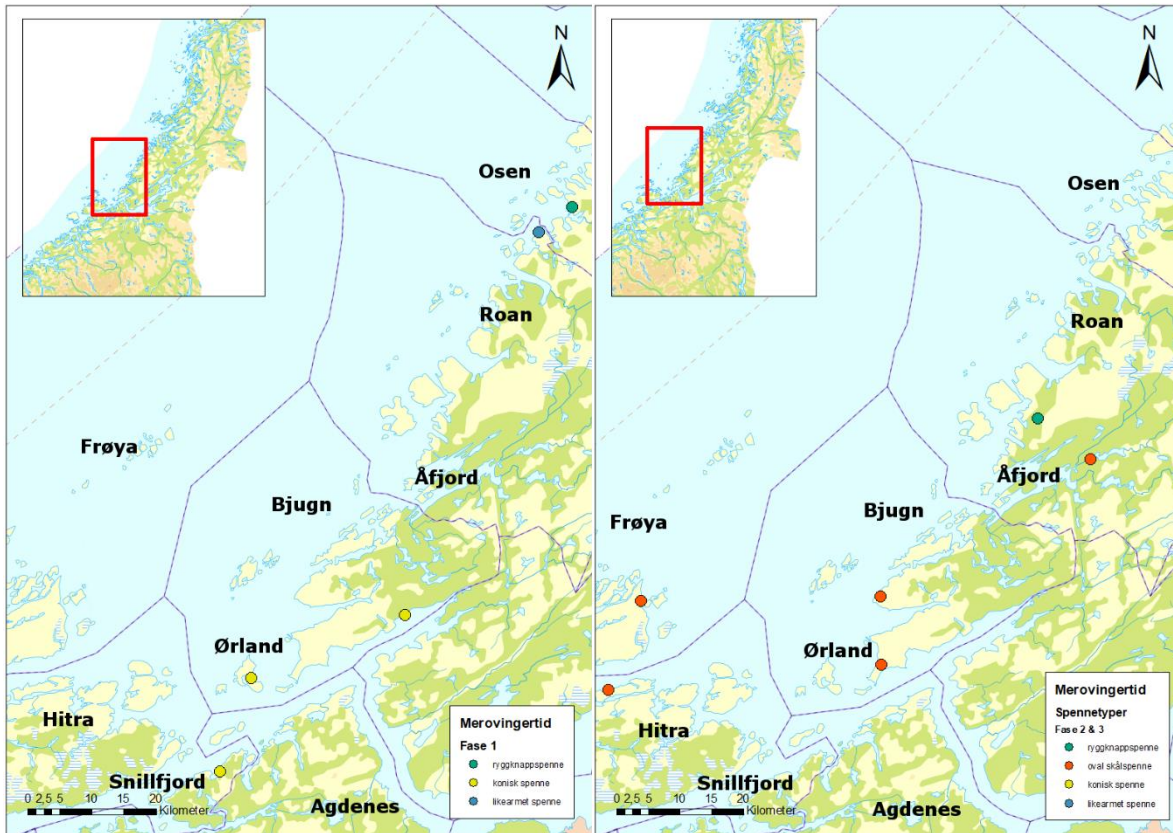

Figur 6.12 Funnkonsentrasjon M3, (t.v.) Fase 1, (t.h.) Fase 2 og 3, funnmengde

Fosenhalvøya, liksom Uttrøndelag, er relativt rik på funn i både fase 1 og fase 2 og 3. Fra fase 1 er det funnet fem koniske spenner, to likearmete spenner og en ryggknappspenne, og fra fase 2 og 3 er det funnet ni ovale skålspenner og en ryggknappspenne. Bare et av spennefunnene i denne konsentrasjonen dateres til fase 2, en oval skålspenne funnet på Dolmøy på Hitra. Her er det tydelig en lengre periode der draktspennepraktisen nesten opphører, før den igjen øker drastisk. Fra folkevandringstid er det funnet en relieffspenne og tre korsformede spenner innenfor denne konsentrasjonen. Selv om dette er relativt lite materiale i forhold til antallet funn i merovingertid, taler funnet av en relieffspenne om en viss rikdom i området. Ikke bare er det funnet en relieffspenne fra folkevandringstid, men det er også funnet en ryggknappspenne fra både fase 1 og fase 3 i merovingertid. Det er tydelig at praksisen som relieff- og ryggknappspennene inngikk i, har spilt en rolle her. Kanskje tilhørte disse spennene kvinner som praktiserte gudinnedyrking av Frøya. Eller kan disse tre spennene representerer flere generasjoner med kvinnelige politisk figurer i området, der denne draktspennetradisjonen var et viktig virkemiddel i den politiske praksisen.

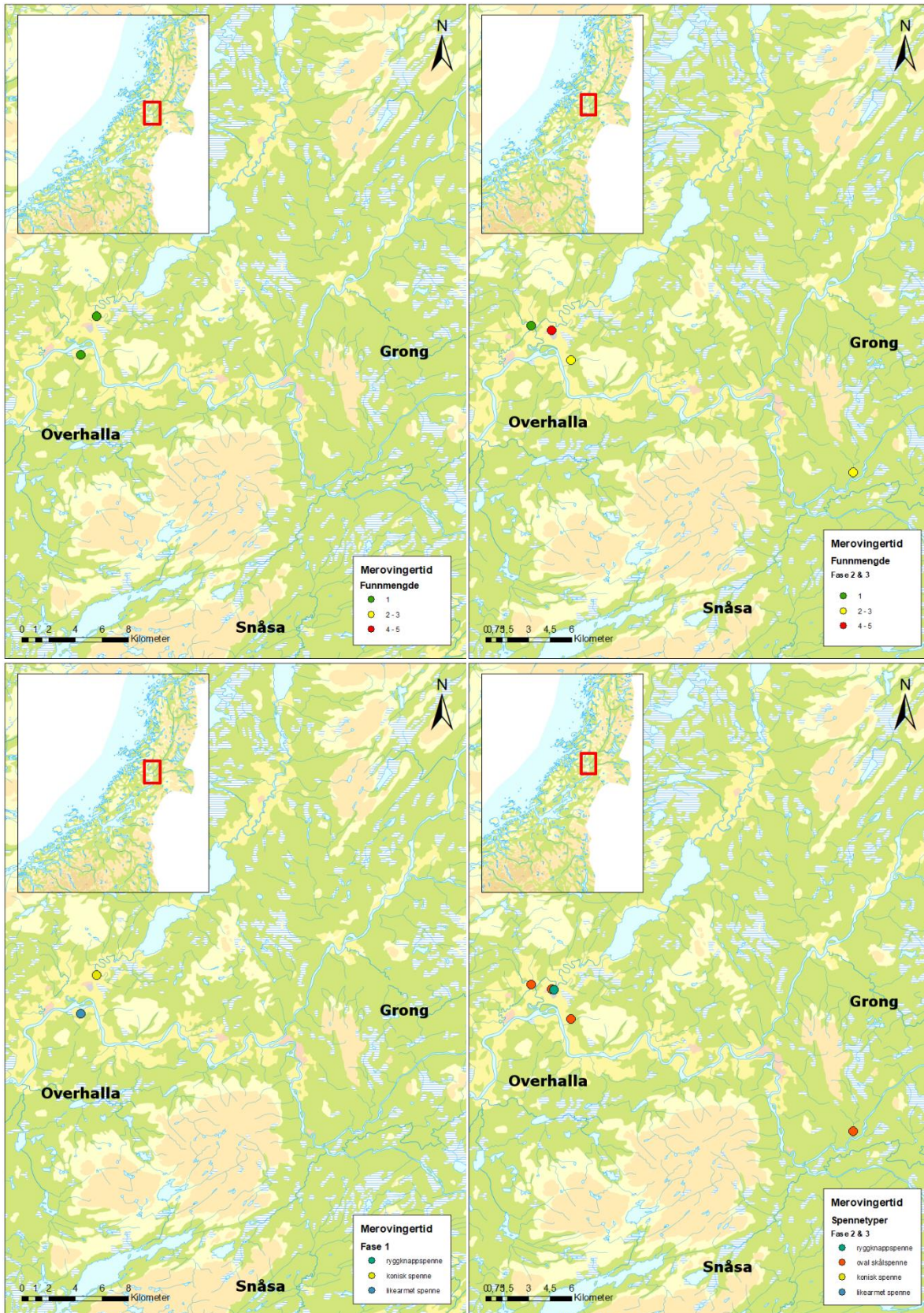
Spennene i denne funnkonsentrasjonen er relativt sprett mellom fasene, der de nærmeste funnene er de to koniske spennene funnet på Storfosen og de tre ovale skålspennene funnet på Grande i Ørland, i tillegg til ryggknappspennen funnet på Austråt i Ørland (spennen er ikke på kartet, jf. Kap. 5.2.3). Området Ørland-Bjugn-Åfjord har trolig vært sentralstedet i denne funnkonsentrasjonen, da befolkningen her trolig hadde noe kontroll over inn og ut seilingen til Trondheimsfjorden. Det kan være en av grunnene til den gradvise økningen i rikdom sett gjennom spennefunn, i dette området. Dette kan også være grunnlaget til det varierte spennematerialet funnet her. Sjøfart har lenge vært

et viktig element i samfunnet, og å være bosatt ved, og eventuelt ha kontroll over, en inngang så viktig som Trondheimsfjorden, har trolig vært en taktisk politisk bestemmelse. Spennefunnene fra Hitra og Frøya viser også at rikdommen i dette området trolig er til takk for sjøfart i området.

Figur 6.13 Funnkonsentrasjon M3, (t.v.) Fase 1, (t.h.) Fase 2 og 3, spennetype

6.2.4 M4 - Overhalla

Figur 6.14 Funnkonsentrasjon M4, (t.v.) Fase 1, (t.h.) Fase 2 og 3, funnmengde

Figur 6.15 Funnkonsentrasjon M4, (t.v.) Fase 1, (t.h.) Fase 2 og 3, spennetyper

Sammenlignet med de andre funnkonsentrasjonene, ser ikke Overhalla så fryktelig truende ut på spredningskartet. Den største forskjellen mellom de andre konsentrasjonene og denne er at Overhallakonsentrasjonen befinner seg på et mye mindre område enn de andre tre. Her er det veldig tydelig hvor de sentrale gårdene har stått. Det er ikke så lett å se på spredningskartet, men på Skogmo store (den røde prikken, fig. 6.15) er det gjort hele åtte spennefunn, fordelt på fire gravfunn. Disse funnene har alle samme koordinater, som trolig er koordinatene til selv gården på Skogmo store. En av gravene dateres til fase 2 og inneholder en ryggknappspenne og en oval skålspenne. De resterende tre dateres alle til fase 3, og inneholder kun ovale skålspenner. En av disse gravene inneholder fire ovale skålspenner. Her har det skjedd en plutselig endring i spennebruken som kan tale om en økt nødvendighet for å utrykke sin politiske status gjennom bruk av draktspenner. Med disse endringene har nye praksiser blitt introdusert. Den koniske spennen funnet på Bjørnes nedre er fra et gravfunn, og sett at denne graven har stått så nærme gravene på Skogmo store, kan tolkes som at det er den samme eliten som har oppholdt seg her, og som kommer tydeligere frem i landskapet ved introduksjonen av den ovale skålspennen.

Funnet fra Tømmerås i Grong er også blitt tatt med i denne funnkonsentrasjonen på grunn av dets nære beliggenhet til Overhallafunnene. I tillegg er funnet fra Grong et relativt rikt funn som består av halvparten av en ryggknappspenne og bruddstykker av to ovale skålspenner. Dessverre er dette funne katalogisert med ubestemt funnkategori, men på grunnlag av sitt innhold har det trolig tilhørt en gravkontekst. Det er også i Grong folkevandringstidsfunnet fra denne funnkonsentrasjonen er gjort. Dette funnet er fra Veiem i Grong, som ligger like ved den moderne kommunegrensen mellom Overhalla og Grong. Dette funnet kan dermed være med på å knytte funnene fra Overhalla sammen med funne fra Tømmerås.

Det er veldig tydelig at eliten i dette området opplevde en relativt plutselig økning i rikdom i perioden den ovale skålspennen ble introdusert. Området gikk fra å bare så vidt ta del i praksisen som draktspennene inngår i, i folkevandringstid, til å bli et eksepsjonelt rikt område i løpet av merovingertid. Den eneste spennen fra folkevandringstid som er funnet her er en bøylespenne fra et ellers rikt gravfunn, som taler om en elite i området. Denne eliten har tydelig liten til ingen praksis som draktspenner inngår i, noe som endres når en økning i rikdom i området oppstår.

6.3 OPPSUMMERING

I dette kapitlet har jeg analysert resultatene fra spredningskartene og materialets dateringer ved å dele dem inn i to tidbolker basert på endringene i materialet. Den første bolken er overgangen fra folkevandringstid til fase 1 i merovingertid, som blir representert ved at den korsformete spennen og relieffspennen bortfaller, samt at den koniske spennen blir introdusert. I funnkonsentrasjon F1 – Uttrøndelag skjer det ingen drastiske endringer i funnmengde mellom disse to periodene, noe som kan tolkes som at samfunnet har endre elementene som tar del i praksisene draktspennene inngår i, fremfor å miste eller glemme praksisene fullstendig. Spennene er også funnet i omtrent de samme områdene i hver periode, som også taler om stabilitet. Videre i funnkonsentrasjon F2 – Innherred, ser vi et helt annet bilde. Denne funnkonsentrasjonen er den riksete i folkevandringstid, men blant de fattigste i fase 1 av merovingertid. Her har det skjedd et opphør i praksis som har ført til at områder som tidligere var rike på spennefunn, ser ut til å opphøre. Der det er funnet spennematerialer datert til fase 1 er det tydelig at praksisen har endret seg, men blitt tilsynelatende opprettholdt. I

funnkonsentrasjonen F3 -Ytre Namdalen er det ikke gjort noen funn av fase 1 spenner. Man kan dermed tolke at praksisene draktspennene inngikk i, opphørte her. Men, det er blitt gjort funn av fase 2 og 3 spenner, på omtrent de samme områdene som folkevandringstid. Dette viser at folkegruppen ikke nødvendigvis har forflyttet seg, men heller at praksisen i samfunnet har endret seg slik at draktspennematerialet ikke lengre var en nødvendighet i fase 1.

Den andre tidbolken er overgangen fra fase 1 til fasene 2 og 3 i merovingertid, som blir representert ved introduksjonen av den ovale skålspenner. Funnkonsentrasjonen M1 – Uttrøndelag fortsetter å være relativt stabil når det kommer til antall spennefunn. Men områdene der det er gjort spennefunn har forflyttet seg litt lengre inn i dalførene og bort fra fjorden. Det eneste området i Uttrøndelag som har hatt kontinuerlig spennefunn fra folkevandringstid ut merovingertid er Stjørdalområdet, og spennetyperne funnet der taler om en økt rikdom eller en endring i elementene i draktspennepraksisen mot slutten av merovingertiden. Spennene T40 – T42 fra Melhus i Melhus kommune er også merkverdig, spesielt spennen T41, som er et praktksemlar av en stor fase 3 ryggknappspenne. I funnkonsentrasjonen M2 – Innherred skjer en drastisk økning i spennefunn ved introduksjonen av den ovale skålspenner. Igjen er det gjort spennefunn datert til fasene 2 og 3, der det er blitt funnet spenner fra folkevandringstid. Inderøy, som var funnrik i folkevandringstid, ser ikke ut til å ta del i de nye draktspennepraksisene, da området fortsetter å være funntomt fra fase 1 til fase 2 og 3. Funnkjernene her ser ut til å være Steinkjer og Levanger, to områder som også var tilsynelatende viktige under folkevandringstid. Fosenhalvøya, funnkonsentrasjon M3, er relativt stabil i antall spennefunn fra fase 1 til fase 2 og 3. Endringene som skjer er forskyvingen i landskapet, og selvsagt selve endringen i spennematerialet. Spennefunnene ser ut til å sentraliseres sør i funnkonsentrasjonen, med Ørland og Bjugn som midtpunkt. M3 er også den eneste konsentrasjonen som inneholder en ryggknappspenne fra fase 1, som taler om tidlig introduksjon til denne spennetyper, og ikke minst et politisk-økonomisk miljø der en slik draktspennepraksis var nødvendig. Dette området har også trolig spilt en stor og viktig rolle i sjøfart og kommunikasjon med folkegruppene langs Trondheimsfjorden. Den siste funnkonsentrasjonen M4 – Overhalla, er den konsentrerte konsentrasjonen, der en stor mengde funn er gjort på et mindre geografisk område enn de andre konsentrasjonene. Men denne konsentrasjonen har hatt relativt rike gravfunn datert tilbake til folkevandringstid. De rikeste gravene, som også er flertallet, er datert til fasene 2 og 3 i merovingertid. Gravenes nære beliggenhet til hverandre taler om en kontinuerlig aktivitet i området, og de rike funnene taler om en fremstående elite. Selv om det har skjedd flere endringer i praksisene her, er det tydelig at elementene fra tidligere praksis har blitt videreført og utviklet.

7. ENDRINGER I SAMFUNN OG PRAKSIS

Grønnesby skriver:

I er praksisperspektiv kan overgangen mellom eldre og yngre jernalder sees som en gigantisk praksisendring hvor noen elementer var gamle og andre nye. Endringene vi ser i det arkeologiske materialet er uttrykk for hvordan nye praksiser etablerte seg og gamle ble avsluttet. Med disse endringene i praksis, ble også relasjonen mellom mennesker og landskap radikalt endret. (2019, s. 319)

Basert på spennefunnene kan det se ut til at det skjer en lokal forskyvning av sentralstedene ved bortfallet av den korsformete spennen og relieffspennen og introduksjonen av den koniske spennen. Det skjer en brå endring i kompetansen til draktspennepraksisen ved overgangen fra folkevandringstid til merovingertid. Som et resultat av dette oppstår det en ny smykkepraksis, som videre vil fortsette å utvikle seg frem til den opphører ved introduksjonen av kristendommen i Norge. I overgangen fra tidlig til sen merovingertid skjer det også en liten forskyvning, spesielt i områdene rundt Trondheimsfjorden. Det ser ut til at spennefunnene forskyves lengre inn i landet og bort fra fjorden, noe som trolig er knyttet til økt jordbruksproduksjon.

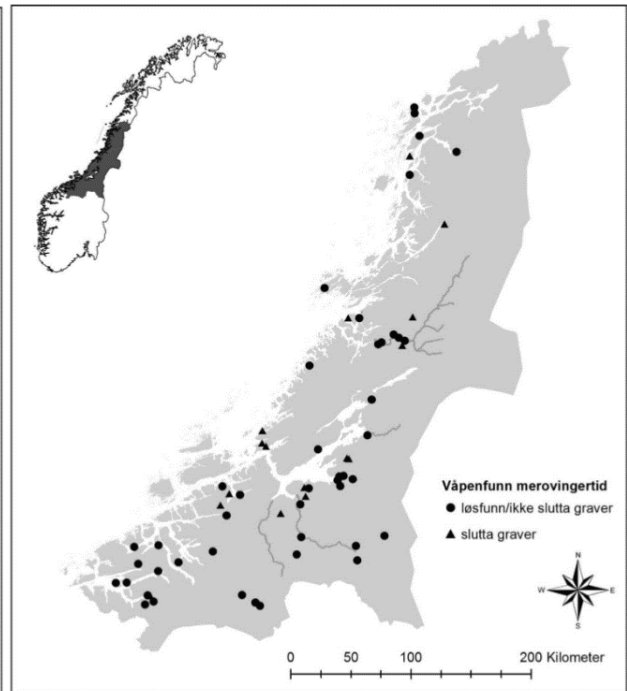
I dette kapitlet skal jeg se på Iversens (2013) tre hypoteser om samfunnsendringer, i lys av resultatene presentert over. Selv om disse hypotesene opprinnelig er tildelt overgangen fra eldre til yngre jernalder, mener jeg at de også kan passe til overgangen mellom tidlig og senere merovingertid, da det er tydelig at det skjer en endring i materialet. I tillegg vil effektene fra samfunnsendringene som skjer ved overgangen fra folkevandringstid til tidlig merovingertid også ha en stor påvirkning på samfunnet i sen merovingertid. Ved å slå sammen resultatene fra forrige kapittel med samfunnsendringshypotesene; krise, maktsentralisering og endring i arv (Jf. Kap. 1.1.3), vil jeg videre diskutere hypotesene i lys av funnkonsentrasjonene, og deretter se på det helhetlige bildet av Trøndelag i overgangen fra eldre til yngre jernalder. Som et supplement til dette har jeg inkludert oversiktskart over våpenfunn i Midt-Norge i de aktuelle periodene, hentet fra Ingrid Ystgaards doktorgradsavhandling (2014).

7.1 FUNNKONSENTRASJONENE

I Utrøndelag er det ingen tegn til at endringene i praksisene som draktspennene inngår i har oppstått på grunn av en krise. Det er omtrent like mange spennefunn fra hele folkevandringstid som tidlig merovingertid. Det har likevel skjedd en forflyttelse i landskapet i denne overgangen, som forteller at denne forskyvingen i landskapet har spilt en rolle i praksisen. Det kan se ut til at det skjer en slags maktsentralisering på Byneset, med funnene fra gårdene Hove, Hoem og Haugan søndre. Navnet Hove kommer mest sannsynlig fra ordet *Hov* som er en bygning som ble brukt til norrøn gudedyrking i vikingtiden («hov», 2020), det er ikke utenkelig at dette området kan ha blitt brukt til gudedyrking tidligere enn vikingtiden, noe som er med på å forklare en potensiell maktsentralisering i dette området. Utrøndelag ser også ut til å være det mest stabile området i overgangen fra folkevandringstid til merovingertid når det kommer til å opprettholde praksiser som spennene er en del av. Dette kan tolkes som at fremvisning av regional eller politisk tilhørighet fremdeles var en viktig praksis i dette området. Kanskje var også praksisen her lettere å opprettholde i motsetning til i Innherred, på grunn av lettere tilgang til nødvendige råmaterialer.

Figur 7.1 Utbredelse av våpenfunn fra folkevandringstid i Midt-Norge. Kart: Raymond Sauvage (etter Ystgaard, 2014)

Figur 7.2 Utbredelse av våpenfunn fra merovingertid i Midt-Norge. Kart: Raymon Sauvage (etter Ystgaard, 2014)

Ser vi på oversikten over våpenfunn laget av Ystgaard (fig. 7.1 & 7.2), er det en tydelig økning i våpenfunn i Stjørdalsområdet i merovingertid. Sammen med en økning av spennefunn i fase 2 og 3, er det tenkelig at Stjørdal kan ha vært en maktkonsentrasjon. En slik økning i våpenfunn kan også tale om at krigføring igjen er blitt et sentralt element i samfunnet, noe som kan forklare en økt praksis av draktspenner i denne perioden. Å vise sin regionale politiske identitet har vært en viktig praksis i urolige perioder. Våpenfunnene gjort i Trondheim-Melhus området samsvarer også med spennefunnene gjort der, og man kan anta at Melhusspennene har tilhørt en maktkonsentrasjon. Iversens hypotese om maktsentralisering passer ganske perfekt inn i Utrøndelag. Spørsmålet man da kan stille er om disse to tilsynelatende maktkonsentrasjonene har vært fiender eller allierte makter. Man kan da se på antallet funn i de to områdene, og da leder Stjørdal. Det er likevel ikke utenkelig at dette området har hatt to maktsenter som sammen har delt området på vei inn i vikingetiden.

Endringene i Innherred kan passe med krisehypotesen (jf. Kap. 1.2), da det tydelig oppholder seg en rik elite i området under folkevandringstiden, som ikke man, gjennom spennematerialet, ikke ser tegn til i tidlig merovingertid. Maktsentraliseringshypotesen *kan* fungere om sentraliseringen da har fungert som en stabilisering som førte til en nedgang i draktspennepraksiser. Mangelen på spennefunn i starten av merovingertid i dette området, kan dermed tolkes som at kompetansen og/eller spennenes betydning endret seg. Kanskje var det ikke lengre nødvendig for eliten å bruke slike store oppmerksomhetsvekkende draktspenner lengre. Med dette kan man også tolke det lave antallet spennefunn i dette området som et tegn på et stabilt og rolig politisk-geografisk område. Ser man på Ystgaards kart over våpenfunn, er det en tydelig nedgang i Innherred i merovingertid. Dette støtter krisehypotesen. Kanskje var Dalemkvinnen del av den siste regjerende eliten i området, før en krise førte til en forskyving i landskapet?

Fra folkevandringstid til fase 1 i merovingertid i Innherred, er det ingen tydelige maktsentraliseringer som kommer frem gjennom spennematerialet, og dermed kan

krisehypotesen passe inn. Dette blir styrket av gjenoppblomstringen av spennepraksis i fase 2 og 3. Flere av områdene det er funnet spenner i fase 2 og 3, er i samme omkrets som funn fra folkevandringstid. Med det kan man anta at dette er et resultat av en krise i området som har ført til en minking i spennebruk og produksjon i fase 1. Ser vi på Ystgaards oversiktskart over våpenfunn fra merovingertid i Midt-Norge (fig. 7.2), er det en nedgang i våpenfunn i dette området. Ystgaard skriver: «Det er verdt å merke seg at det finnes få våpengraver fra merovingertid i den nordre delen av Innherred, som var svært godt representert med våpengraver i eldre jernalder.» (2014, s. 89). Disse resultatene samsvarer ikke helt spennefunnene i denne oppgaven. Det er tydelig at det befant seg en elite i Innherred, så en mangel på våpenfunn gjør området mer interessant. Det er til en viss grad et maktsenter til stede om man slår sammen funnene fra Levanger og Steinkjer. Disse områdene kan ha vært en del av den samme maktkonsentrasjonen, fordelt på to eller flere ledere. Om det har vært en maktkonsentrasjon her i merovingertid, har det trolig ikke vært en på størrelse med for eksempel Stjørdal og Overhalla, om man inkluderer våpenfunnene fra perioden. Funnene av spenner fra fase 1 på Lø vestre og nedre, sammen med funnet fra fase 3 på Lø øvre, kan tolkes som å være et resultat av endringer i arveregnelene, eller arvehypotesen, da gårdenes navn tyder på gårdsdeling. Dette kan forklare hvorfor spennene er funnet der de er, men gir ingen klare forklaringer for det mer helhetlige bilde av funnkonsentrasjonen.

I Ytre Namdal ser det ut til at det kun er krisehypotesen som passer endringene i overgangen mellom de aktuelle periodene, da bruk av draktspenner ser ut til å opphøre i tidlig merovingertid. På grunn av spennefunn fra fase 2 og 3 i denne konsentrasjonen, vet vi at det ikke er snakk om en fullstendig fraflytning, og sett at funnene fra fase 2 og 3 er funnet i de samme områdene som spennene fra folkevandringstid, har det trolig vært kontinuerlig aktivitet her. Krisehypotesen kan passe både direkte, samt indirekte. Om folkegruppene i Ytre Namdal opplevde uår og hungersnød, kan dette forklare hvorfor materialer og tid ble brukt til å produsere draktspenner i denne delen av perioden. Men disse folkegruppene kunne også blitt indirekte påvirket av en krise. Om en krise oppstod i et område som Ytre Namdal gjorde handler med, som dermed forhindret denne handelen og kommunikasjonen, kan det også forklare hvorfor den koniske spennen tilsynelatende aldri nådde konsentrasjonen. Sammenligner man funn av spennematerialer i Ytre Namdal med funn av våpen i samme område, ser man at det er gjort flere våpenfunn her i merovingertid enn i folkevandringstid. Dette kan tolkes som at både våpen og identitetsbygging gjennom bruk av draktspenner hadde en økning i praksis i periode før vikingtidens start.

Fosenhalvøya er en vanskelig funnkonsentrasjon å tolke. Spredningsmønsteret til spennefunnene er godt spredt i landskapet, men jeg velger å stå fast på antydningene til en slags maktkonsentrasjon i områdene Ørland, Bjugn og Åfjord. Ser vi til funn av våpen fra merovingertid er det gjort tre funn av våpen i graver i Ørland og Bjugn, som samsvarer med spennefunnene. Om det har eksistert en maktkonsentrasjon i dette området, har den trolig ikke vært spesielt stor sett fra sporene den har etterlatt seg i merovingertid. Men stor eller liten, en maktkonsentrasjon er en maktkonsentrasjon, og det er ingen tvil om at dette området har spilt en utrolig viktig rolle innenfor sjøfart og fysisk kommunikasjon i de aktuelle periodene.

Hypotesen som passer best til å forklare endringen man ser gjennom spennematerialet i Overhalla er maktsentraliseringshypotesen. I folkevandringstid er det kun funnet en bøylespenne i dette området, og i fase 1 av merovingertid er det funnet en konisk og en

likearmet spenne. Fra fase 2 og 3 er det funnet tre ryggknappspenner, der en av dem er den store og praktfulle T6574 (fig. 5.9), og ti ovale skålspenner. Ser vi i tillegg på Ystgaards kart over våpenfunn, er det en tydelig konsentrasjon i Overhalla. Antagelig har det vært et småkongedømme her, som også har hatt tilkoblinger til funnet på Tømmerås i Grong.

7.2 TRØNDELAG

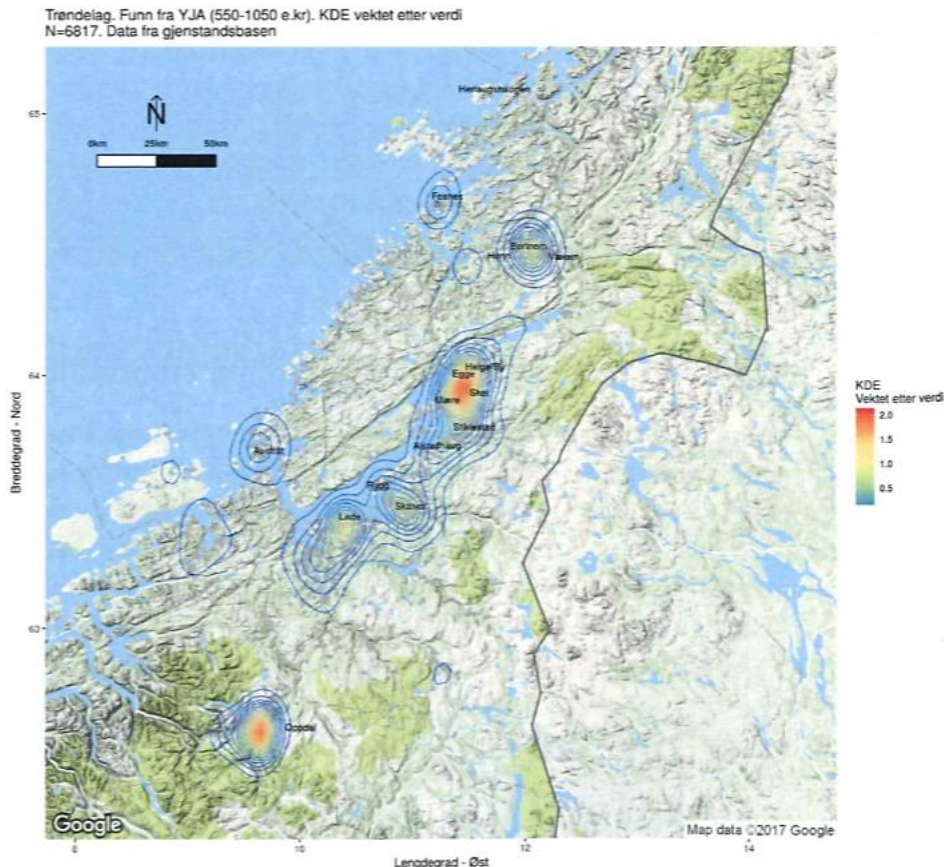
Ser vi helhetlig på endringene som skjer i distribusjonen av draktspennematerialet gjennom folkevandringstid til tidlig merovingertid, kan det se ut til at forskyvingen i landskapet ser ut til å bevege seg sørover, og sentraliserer seg ved Trondheimsfjorden i Uttrøndelag. Sammenligner man mine funn med Ystgaards undersøkelser av våpenfunn, kan man se at fra folkevandringstid til merovingertid minker antallet våpenfunn i Innherred, men det skjer en økning i Uttrøndelag og Overhalla. Dette kan tolkes som at det har oppstått en sentralisering i disse områdene som kan ha gått på bekostning av eliten i Innherred. Altså at maktsentralisering i et område har forårsaket en krise i et annet. Ved å inkludere våpenfunnene fra begge periodene, kan man se at selv om praksisen draktspennen inngår i returnerer og øker i Innherred mot slutten av merovingertid, er det fremdeles tegn på konsekvensene av samfunnsendringene som oppstod ved overgangen fra eldre til yngre jernalder. En kombinasjon av kris- og maktsentraliseringshypotesen passer dermed dette bildet. Det er bevist at folkevandringstiden opplevde noen kalde sommersesonger på grunn av vulkanutbrudd. Dette kan ha startet en forflytting i landskapet i folkevandringstid, som kommer mer tydelig frem som en sentralisering i merovingertid.

Arvehypotesene har vært den av de tre hypotesene som er vanskeligst å gjenkjenne i denne undersøkelsen. Iversens arvehypotese er basert på arv av jord, hovedsakelig i gårdsdeling, noe som er å finne hos noen av gårdene, men heller vanskelig å bekrefte om gårdsdelingen har skjedd innenfor de aktuelle periodene. Man kan argumentere for at draktspennematerialet ikke nødvendigvis er passende for en undersøkelse av en slik hypotese. Men, materialet kan derimot være passende for en undersøkelse av arv av løsøre. Som nevnt i presentasjonen av samfunnsendringshypotesene i kapittel 1, var det trolig slik at døtrene i familien arvet løsøre, liksom smykkematerialer. Dette kan vi se tegn etter i gravfunnet fra Oppdal (T18785), der to koniske spenner, en likearmet spenne og to ovale skålspenner er funnet i samme grav. Samme med funnet av to likearmete spenner, som opprinnelig tilhører fase 1 av merovingertid, sammen med en fase 2 ryggknappspenne på Mære i Steinkjer. Dette krever selvsagt en videre undersøkelse.

En annen interessant observasjon knyttet til endring i arv, som dukket opp under analysen av funnkonsentrasjonene, er et to av de største og mest praktfulle ryggknappspennefunnene fra merovingertid er begge gjort på gårder som heter Melhus, men funnet omtrent i hver sin ende av fylket. Navnet Melhus kommer fra det norrøne ordet *Meðalhúsar* som betyr «midtgarden», og det er tolket som at navnet kom til ved oppdeling av eiendom, og at Melhus da var gården i midten av eiendommen (Sundquist, 2011, s. 210; etter Sandnes & Stemshaug, 1997), noe som gjør arvehypotesen relevant. Det er ikke sikkert navnet er fra de aktuelle periodene, det kan ha kommet i ettertid ved oppdeling av en eldre gård. Kanskje var disse Melhus-gårdene som vi kjenner til i dag, de opprinnelige storgårdene i folkevandringstid, som da ble delt opp i merovingertid som et resultat av endringer i arvereglene. Eller kanskje gårdene ble delt opp enda senere, og områdene spennene tilhører er de opprinnelige storgårdene. Men, sett at

ryggknappspennen funnet på Melhus i Overhalla, T6574, er omtrent like stor som T41 fra Melhus i Melhus, etterlater en følelse av en større sammenheng som venter på å bli oppdaget.

Ser vi på Lars Forseth og Kristin Foosnæs KDE-analyse av funn fra yngre jernalder i Trøndelag (fig. 7.3), altså merovingertid og vikingtid, er alle de fire funnkonsentrasjonene fra merovingertid representert. Dette bekrefter min hypotese om Trøndelags fire merovingertidskonsentrasjoner. Det skal også påpekes at denne KDE-analysen også viser funn fra vikingtid, men sett at det tydelig er aktivitet i de samme områdene som funnkonsentrasjonene jeg har presentert, kan dette også tolkes som at aktiviteten fortsatte videre ut i vikingtid.

Figur 7.3 KDE-analyse av funn fra yngre jernalder (merovinger- og vikingtid) i Trøndelag (etter Forseth & Foosnæs, 2017, s. 54)

Det er også tydelig at ikke bare landskapet, men mer spesifikt kystlandskapet har spilt en viktig rolle for eliten og deres praksiser. Muligheten for kommunikasjon og handle via sjøfart har spilt en viktig rolle i Trøndelag, ikke bare for utviklingen og videre praktisering av draktspenner, men også for samfunnet spennene deltok i.

Det er ingen tvil, sett fra spennematerialets perspektiv, at det har skjedd en relativt «plutselig» økning i rikdom og nødvendighet for regional og politisk tilhørighet gjennom fysisk praksis i slutten av merovingertiden. Det vi ser her er starten på storhetstiden som fører Norge videre inn i vikingtiden. Det er også ingen tvil om at det har skjedd flere endringer i samfunnet for at denne storhetstiden kunne nås.

7.3 OPPSUMMERING

I dette kapitlet har jeg forsøkt å se på endringene i elitens praksis i lys av Iversens tre hypoteser om samfunnsendringer. Disse er da krise, maktsentralisering og endring i arveregler. I Uttrøndelag er endringene mellom folkevandringstid og tidlig merovingertid så små at det blir vanskelig å forklare dem med en av hypotesene, men funn av koniske spenner helt vest i Trondheim kommune, en plass der det tidligere ikke er gjort spennefunn, kan tolkes som en slags maktsentralisering. I Innherred kan endringene tale om en krise som har forårsaket at draktspennepraksisen nesten har opphørt i tidlig merovingertid. Krisehypotesen blir bekreftet av en mangel på våpenfunn i området i merovingertid. I Ytre Namdalen er det også tegn på at krisehypotesen kan passe, da det ikke er funnet spennematerialet datert til fase 1 i merovingertid her. Livet langs kysten kan ha vært tøft her, og kombinert med en rekke kalde sommere, kan ha ført til en beslutning hos folket der draktspennepraksisen opphører.

Selv om Iversens tre hypoteser om samfunnsendringer er knyttet til overgangen mellom eldre og yngre jernalder, har jeg likevel forsøkt å bruke dem til å forklare endringene innad i merovingertiden. I Uttrøndelag er det tydelig to maktkonsentrasjoner som kommer frem ved å tilføre våpenfunn fra merovingertid; Stjørdal og Trondheim-Melhus. Dermed passer maktsentraliseringshypotesen til denne funnkonsentrasjonen. Gjenoppblomstringen av draktspennepraksis i fasene 2 og 3 i Innherred, er med på å bekrefte at krisehypotesen passer for dette området. Fra mange rike spennefunn, til nesten ingen, videre til flere rike spennefunn igjen, tyder på en nedgang i perioden rundt fase 1. Nedgangen i våpenfunn i Innherred er også med på å bekrefte dette. Det er derimot interessant at spennefunn øker mot slutten av merovingertid, mens det ikke er gjort mange våpenfunn. Kanskje var draktspennepraksis viktigere enn våpenpraksis. Fosenhalvøyas spredningsmønster er sterkt påvirket av kystlandskapet, men viser en forskyving sørover i fase 2 og 3. Her kan det også være snakk om en maktsentralisering rundt Ørland og Bjugn, som kan ha vært et styreledd for sjøfart inn og ut av Trondheimsfjorden. Funnkonsentrasjonen M4 – Overhalla passer også inn under maktsentraliseringshypotesen. Det store antallet gravfunn innenfor denne konsentrasjonen er et tydelig tegn på et maktsenter som med tiden er blitt større og rikere. Gården Melhus i denne konsentrasjonen kan også vise tegn til endringer i arvereglene, da Melhus kommer fra det norrøne ordet som betyr «midtgarden». Det samme gjelder gården Melhus i Melhus kommune. Midtgarden er gården mellom to andre, og kan ha fått navnet sitt som et resultat av oppdeling av en eldre gård.

Det ser ut til at det er en kombinasjon av krise- og maktsentraliseringshypotesen som kan belyse de største endringene som skjer i Trøndelag som helhet i overgangen fra eldre til yngre jernalder. Arvehypotesen har vært noe vanskelig å observere i materialet, da den fokuserer mest på arv av jord. Det er derimot tegn til det til stede, både i materielt og i landskapet.

Ved å se på Forseth og Foosnæs' KDE-analyse av funn fra yngre jernalder, bekreftes funnkonsentrasjonene jeg har funnet fra merovingertid. I tillegg er det også tydelig at aktiviteten stabiliserte seg og ble i disse områdene i vikingtid.

8. KONKLUSJON OG AVSLUTNING

8.1 KONKLUSJON

Draktspennens betydning, utvikling og bruk kan fortelle mye om samfunnet de tilhørte, og nå som denne undersøkelsen har nådd sin ende vil jeg presentere mine konklusjoner.

Det første ledd i problemstillingen «*Hvilke spennetyper kommer til, og hvilke faller fra i løpet av perioden?*» blir redegjort for i kapittel 4, der de sju spennetyperne brukt i analysen blir presentert kronologisk. Vi ser at den korsformete spennen har røtter i yngre romertid, og er også den vanligste spennetyper for folkevandringstid. Bøylespenner er en paraplykategori for små bølyeformete spenner, som ser ut til å bli brukt store deler av perioden. Relieffspennen er folkevandringstidens praktspenne, og er i bruk gjennom hele perioden. Den likearmete spennen blir introdusert i siste fase av folkevandringstid, og er i bruk ut den første fasen av merovingertiden. Den koniske spenne blir introdusert i den første fase av folkevandringstid, samtidig som den korsformete og relieffspennen opphører. Den koniske spennen faller bort ved introduksjonen av den ovale skålspenner, der spennetyperens tidlige form er kjent som krypdyrspanner, som deretter blir byttet ut med type R.640 og R.643 i den siste fasen av merovingertiden.

Videre blir andre ledd av problemstillingen «*Hvordan endre draktspennenes geografiske distribusjon seg gjennom folkevandringstid og merovingertid?*» gjort rede for i kapittel 5, gjennom en analyse av spennematerialets geografiske distribusjon. For å kartlegge spredningen av de ulike spennetyperne over tid er resultatene fra GIS-analysen delt inn i funnkonsentrasjoner. Fra folkevandringstid er det tre funnkonsentrasjoner: Uttrøndelag, Innherred og Ytre Namdal, og fra merovingertid er det fire funnkonsentrasjoner: Uttrøndelag, Innherred, Fosenhalvøya og Overhalla. Det skjer tydelige endringer i og mellom periodene; selv om funnene ser ut til å opptre i de samme områdene i begge periodene, skjer det skift i spennenes sentralområder.

Det tredje ledd av problemstillingen «*Kan en analyse av de ulike spennetypernes oppkomst, bortfall og distribusjon i landskapet bidra til å belyse endringer i eliters praksis i folkevandringstid og merovingertid?*» er besvart ved å bruke resultatene fra kapittel 4 og 5, til å analyseres og diskuteres i kapittel 6. Her har jeg sett på funnkonsentrasjonene i de to viktigste overgangene innenfor de aktuelle periodene; bortfallet av korsformete og relieffspanner og introduksjonen av koniske spenner, og introduksjonen av de ovale skålfremete spennene. I den første overgangen, altså fra folkevandringstid til tidlig merovingertid, ser vi et stort bortfall av spennefunn ved introduksjonen av den koniske spennen. Området med færrest endringer i funnmengde er Uttrøndelag. Det skjer også en stor endring i kompetanseelementet til praksisen som draktspennene inngår i, og i noen områder forsvinner funn av spenner fullstendig. Spennene i bruk i den første fasen av merovingertiden er også mindre i størrelse enn de tidligere, som også taler om en minket tilgang til råmaterialer. Dette faktum sammenslått med områder uten spennefunn taler om en nedgangstid som igjen har endret og omformet elitens praksis. I den andre overgangen, altså fra tidlig til sen merovingertid, ser vi igjen en økning i funnmengde. I sen merovingertid kommer det frem igjen tydelige sentralsteder for funn, noen kjent fra folkevandringstid og noen «nye». Flere av områdene, spesielt Uttrøndelag, viser tegn til at eliten har forflyttet seg lengre inn i dalførene ved sentrale elveløp, trolig på grunn av en økt jordbruksproduksjon. Det ser også ut til at det skjer en økt sentralisering langs kysten, spesielt ved inngangen til Trondheimsfjorden, som taler om en økt prioritering av avgjørende områder for vannferdsel. Kort oppsummert: Det er tydelig en generell

minking i funnmaterialer fra folkevandringstid til fase 1 av merovingertid. Her har samfunnsendringer påvirket draktspennepraksisen til en slik grad at i noen områder opphører praksisen midlertidig, mens andre steder endres den bare. I overgangen fra fase 1 til fase 2 og 3 i merovingertid ser vi omvendte resultater fra den forrige overgangen. Dette kan tolkes som at samfunnsendringene som oppstår i overgangen mellom folkevandringstid og fase 1 i merovingertid stabiliseres mot slutten av fasen, og praksisen draktspennene inngår i blir igjen et viktig element i samfunnsstrukturen.

Det fjerde leddet av problemstillingen «*Kan nye hypoteser om endringer i elitors praksis i folkevandringstid og merovingertid belyse Iversens tre hypoteser om krefter bak samfunnsendringer ved overgangen mellom eldre og yngre jernalder: Krise, maktsentralisering og nye arveregler?*» besvares i kapittel 7 ved å ta i bruk Iversens (2013) tre hypoteser om samfunnsendringer sammen med resultatene fra kapittel 6. Spennefunnene fra Uttrøndelag ser ut til å være påvirket av en endring i maktsentralisering, som kommer tydeligst frem i merovingertid ved å inkludere våpenfunn fra området. Spennefunnene fra Innherred taler om en potensiell krise i tidsrommet den koniske spennen blir introdusert. Her øker også igjen antallet funn ved introduksjonen av den ovale skålspenner, men ser vi til funn av våpen i området, er det tydelig at krisen i starten av merovingertid har hatt en relativt langvarig effekt på området. Det samme gjelder i Ytre Namdal, der draktspenner er funnet i folkevandringstid og fase 2 og 3 i merovingertid i de samme områdene, mens det er ingen funn fra fase 1. I denne konsentrasjonen er det også gjort flere våpenfunn i merovingertid enn i folkevandringstid, som tyder på at en stabilisering oppstår etter krisen er over. Fosenhalvøya og Overhalla konsentrasjonene viser også tegn til maktsentralisering; der Overhalla er noe mer tydelig enn Fosenhalvøya. Funnkonsentrasjonen på Fosenhalvøya ser ut til å sentralisere seg i området ved inngangen til Trondheimsfjorden, som trolig har vært et utrolig viktig politisk område for sjøfart i de aktuelle periodene, og i periodene før og etter. Den store mengden funn gjort i funnkonsentrasjonen Overhalla, som også er den geografisk minste konsentrasjonen, taler om et politisk viktig område. Denne storhetstiden vi ser i Overhalla kan tolkes som et resultat av krisen som ser ut til å oppstå i Innherred i starten av merovingertiden, og maktsenteret man kan observere i Innherred i folkevandringstid, kan ha blitt forskjøvet nordover til Overhalla.

Med dette kan det se ut til at disse samfunnsendringene har eksister side om side til tider, og har trolig påvirket hverandre i forskjellige grader i tid og rom. Ser vi på Trøndelag som helhet i de aktuelle periodene, kan det se ut til krisehypotesen og maktsentraliseringshypotesen dominerer bildet. Det ser ut til at en krise kan ha medført maktsentralisering, samtidig som maktsentralisering på bekostning av andre områder kan igjen ha med ført kriser. Den samfunnsendringshypotesen som har vært vanskeligst å merke under denne undersøkelsen er arvehypotesen. Det er tilsynelatende bare to mindre eksempler som kan tale om arv av jord; gården Melhus i Melhus kommune, og gården Melhus i Overhalla kommune. Sistnevnte kan forklare den geografiske spredningen av gravfunn i funnkonsentrasjonen, men blir likevel overskygget av maktsentraliseringshypotesen. Som nevnt tidligere i oppgaven er trolig draktspenner ikke helt det riktige materialet for en undersøkelse av endring i arveregler, men hypotesen har likevel tatt del i å belyse noen av endringene som er observert i denne undersøkelsen.

«*Kan denne undersøkelsen utdype og bringe større dybde til forståelsen av områdets utvikling over tid?*» er det siste leddet av problemstillingen, og besvares gjennom

oppgaven. Min personlige konklusjon til denne problemstillingen er ja. I denne oppgaven har jeg tatt for meg en undersøkelse som, etter min kunnskap, ikke er blitt utført liksom dette før. Dermed er mine resultater med på å utdype og bringe en større dybde til forståelsen av Trøndelags utvikling gjennom folkevandringstid og merovingertid, og jeg håper at mine resultater har gitt fagfeltet noe nytt å tygge på.

Jeg har kommet frem til disse konklusjonene ved å gjennomgå og presentere det aktuelle materialet, samt se på funnkonsentrasjonene som kommer til syne gjennom en analysering av draktspennenes geografiske distribusjon i folkevandringstid og merovingertid i Trøndelag. Videre har jeg gått dypere inn i disse funnkonsentrasjonene og sett om endringene i materialet kan belyse endringer i elites praksis, for så å ha forsøkt å knytte endringene i draktspennepraksisen til hypoteser om samfunnsendringer i de aktuelle periodene. I noen av konsentrasjonene har det vist seg at flere av hypotesene passer, og et fellestrekk for alle merovingertids konsentrasjonene er tegn til maktsentralisering mot slutten av perioden.

8.2 AVSLUTNING

I en perfekt verden hadde vi hatt oversikt over absolutt alle draktspennefunnene fra de aktuelle periodene, og denne undersøkelsen kunne gitt en mer utdypende konklusjon. Men vi lever ikke i en perfekt verden, og man kan ikke undersøke noe man ikke vet om eksisterer. Likevel håper jeg på at det i årene fremover vil bli funnet flere draktspenner i Trøndelagsområdet, og at noen tar det på sin kappe å jobbe videre med resultatene presentert her.

Det er fremdeles mye vi kan lære fra jernalderens draktspenner, og en stadig økning i metallsøkerfunn vil føre til nye analyser og tolkninger av materialet. Røstad påpeker i sin doktorgradsavhandling at forskning på draktsmykkers tilknytning til politisk-geografiske områder ikke er like utbredt i Skandinavia som på kontinentet. Med denne oppgaven håper jeg på å ha fått nye resultater og nådd en konklusjon som vil inspirere flere til å ta fatt i dette temaet, slik Røstad har inspirert meg. Mitt arbeid innenfor dette temaet er definitivt ikke over.

LITTERATUR

- Baardsen, K.** (2014). *Nordnorske koniske spenner fra merovingertid – analyse av utbredelse* (Masteroppgave). Universitetet i Tromsø.
- Büntgen, U., Myglan V.S., Ljungqvist, F.C., McCormick, M., Di Cosmo, N., Sigl, M., Jungclaus, J., Wagner, S., Krusic, P.J., Esper, J., Kaplan, J.O., de Vaan, M.A.C., Lutherbacher, J., Wacker, L., Tegel W., Kirilyanov, A.V.** (2016). Cooling and societal change during the Late Antique Little Ice Age from 536 to around 660 AD, *Nature Geoscience* 09 2016, s. 231-236.
- Farbregd, O.** (1980). Perspektiv på Namdalens jernalder. Undersøkingar på Veiem, Sem Værem og Bertnem. *Viking* 43, (s. 20-80).
- Fett, E. N.** (1941). Relief-Fibeln von nordischen Typus in Mitteleuropa. *Bergen Museums Årbok 1941*. Historisk-antikvarisk rekke, nr. 5.
- Fett, E. N.** (1974). Relieffspenne fra Nordfjord. Arkeo – arkeologiske meddelelser fra Historisk museum, Universitetet i Bergen, (s. 11-12).
- Forseth, L. & Foosnæs K.** (2017). Maktens monumentalitet. Frostatingets lokalisering sett i lys av storhaugene i Trøndelag. *Gunneria* 81, (s. 41-70). Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.
- Gansum, T.** (1995). *Jernaldergravskikk i Slagendalen – Oseberghaugen og storhaugene i Vestfold - lokale eller regionale symboler*. Universitetet i Oslo.
- Giddens, A.** (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gjessing, G.** (1934). *Studier i norsk merovingertid: kronologi og oldsakformer*. Det Norske Videnskaps-akademi i Oslo.
- Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M.** (2015). Mot en ny tid? Merovingertidens ryggknappspenner som uttrykk for endring og erindring. I M. Vedeler & I. M. Røstad (Red.), *Smykker: Personlig pynt i kulturhistorisk lys* (1. utg., s. 181-210). Trondheim: Museumsforlaget.
- Gräslund, B.** (2007). Fimbulvintern, Ragnarrök och klimatkrisen år 537–537 e.Kr. *Saga och Sed, Kungl., Gustav Adolfs Akademiens årsbok 2007*, s. 93-123. Uppsala.
- Gräslund, B. og Price, N.** (2012). Twilight of the Gods? The "dust veil event" of AD 536 in Critical Perspective. *Antiquity*, 86, s. 428-443.

- Grønnesby, G.** (2015). Jernalderens bosetning i Trøndelag. I L. Hedeager & L. Forseth (Red.), *Dalemfunnet* (s. 119-127). Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.
- Grønnesby, G.** (2019). "...en pludselig og sterk omveltning»? Eldre jernalder og overgangen til yngre jernalder i Trøndelag. *Praksis og overregionale nettverk* (Doktoravhandling). Trondheim: NTNU.
- Gudesen, H.G.** (1980). Merovingertiden i Øst-Norge: kronologi, kulturmønstre og tradisjonsforløp, *Varia* (Universitetets oldsaksamling: trykt utg.). Oslo: Universitetets oldsaksamling.
- Iversen, F.** (2013). Big bang, lordship or inheritance? Changes in the settlement structure on the threshold of the Merovingian Period, South-Eastern Norway. I Jan Klapste (Red.), *Hierarchies in rural settlements* (s 341-358). Turnhout: Brepols.
- Iversen, F.** (2016). Estate Division: Social Cohesion in the Aftermath of AD 536-7. I: Frode Iversen & Håkan Petersson (Red.), *The Agrarian Life of the North 2000 BC-AD 1000. Studies in Rural Settlement and Farming in Norway* (s. 41-75). Kristiansand: Portal.
- Jenssen, A.** (1998). *Likearmede spenner. Overgangen mellom eldre og yngre jernalder i Norge – en kronologisk analyse.* (Hovedfagsoppgave). Universitetet i Bergen.
- Johansen, T.** (2003). *Jern og grav. Maktpolitiske kontekster i Trøndelags eldre jernalder* (Hovedfagsoppgave). Universitetet i Bergen.
- Krag, E. & Sauvage, R.** (2018). *Arkeologiske undersøkelser av to gravrøyser, Purkholmen industriområde på Ottersøy, Nærøy kommune, Nord-Trøndelag* (NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2018-23). Hentet fra https://www.ntnu.no/documents/10476/1279676736/NTNU+Vitenskapsmuseet+arkeologisk+rapport+2018_23+Purkholmen.pdf/cd44a63f-d492-433b-ad6f-d4ed657087a9
- Kristoffersen, S.** (1999). Migration Period chronology in Norway. In Hines, J., Høilund-Nielsen, K. & Siegmund, F. (Red.) *The Pace of Change: Studies in Early Medieval Chronology*. Oxford: Oxbow Books. (s. 93-114).
- Kristoffersen, S.** (2000). *Sverd og spenne. Dyreornamentikk og sosial kontekst.* Studia Humanitatis Bergensia 13. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Kristoffersen, S.** (2006). *Kvinnedrakten fra Rogaland i folkevandringstid. Draktutstyr.* Stavanger: Arkeologisk Museum.

- Mannering, U.** (2006). *Billeder af dragt: En analyse af påklædte figurer fra yngre jernalder i Skandinavien* (Doktoravhandling). Københavns Universitet.
- Meyer, E. N.** (1934). *Relieffspenner i Norden*. Bergens Museums Årbok. Historisk antikvarisk rekke nr. 4. Bergen museum.
- Montelius, O.** (1895). Den nordiska jernaldernes kronologi, I-II. *Svenska Fornminnesfötrningens Tidsskrift*, 9. bandet. Stockholm.
- Montelius, O.** (1898). Den nordiska Jernaldernes kronologi, III. *Svenska Fornminnesfötrningens Tidsskrift*, 10. bandet. Stockholm.
- Myhre, B.** (1987). Chieftains' graves and chieftom territories in South Norway in the Migration Period. I: *Studien zur Sachsenforschung* 6, s. 169-187. Niedersächsische Landesmuseum Hannover, Hildesheim.
- Olsen, B.** (2006). Ting-mennesker-samfunn. Introduksjon til en symmetrisk arkeologi. *Arkæologisk Forum*, nr. 14, (s. 13-18).
- Pedersen, U. & Kristoffersen, E. S.** (2018). A Scandinavian Relief Brooch: Artistic Vision and Practical Method Combined, *Medieval Archaeology*, 62(2), s. 219-236. <https://doi.org/10.1080/00766097.2018.1535384>
- Pedersen, U.** (2015). På den andre siden – smykkehandverket bak Dalem spennen. I L. Hedeager & L. Forseth (Red.), *Dalemfunnet* (s. 37-46). Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.
- Petersen, T.** (1905). Fortsatte udgravninger i Namdalen. II. *Forening til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1904* (s. 200-213). Kristiania.
- Rip, A. & Kemp, R.** (1998). Technological change. I S. Rayner & E. Malone (Red.), *Human Choices and Climate Change*, Battelle: Columbus, s. 327-399.
- Rundkvist, M.** (1996). Jernaldernes ringamuletter med knoppar eller vulster. *Fornvännen* 91:1, (s. 13-25). Stockholm.
- Rygh, O.** (1884). *Norske Oldsager*. Oslo: Cammermeyer.
- Røstad, I. M.** (2015). Draktspenner i folkevandringstid: Smykker, folk og småkongedømmer. I L. Hedeager & L. Forseth (Red.), *Dalemfunnet* (s. 55-67). Oslo: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo.
- Røstad, I. M.** (2016). *Smykkenes språk. Smykker og identitetsforhandlinger i Skandinavia ca. 400-650/700 e.Kr.* (Doktoravhandling). Universitetet i Oslo.

- Røstad, I. M.** (2018). The Immortal Brooch. The Tradition of Great Ornamental Bow Brooches in Migration and Merovingian Period Norway. I M. Vedeler, I. M. Røstad, S. Kristoffersen & Z. T. Glørstad (Red.), *Charismatic Objects: From Roman Times to the Middle Ages* (s. 73-101). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Sandnes, J. & Stemshaug, O.** (Red.). (1997). *Norsk stadnamsleksikon (NSL)* (4. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Schatzki, T.** (2002). *The Site of the Social: A philosophical account of the constitution of social life and change*. State University Press: Pennsylvania.
- Schetelig, H.** (1906). *The cruciform brooches of Norway*. Bergen: Bergen museum.
- Schetelig, H.** (1910). *Smaa spænder fra folkevandringstiden*. Stavanger: Dreyers boktrykkeri.
- Schetelig, H.** (1912). Vestlandske graver fra jernalderen. Bergen Museum Skrifter, ny række, bd. II, nr. 1. Bergen.
- Schetelig, H.** (1917). Nye jernaldersfund paa vestlandet. Bergen Museums Aarbok 1916/1917. Hist. Antikv. Række nr. 2. Bergen.
- Shove, E. & Pantzar, M.** (2005). Consumers, producers and practices: understanding the invention and reinvention of Nordic Walking, *Journal of Consumer Culture*, 5(1), s. 43-64. London: Sage Publications.
<https://doi.org/10.1177%2F1469540505049846>
- Shove, E. & Pantzar, M.** (2006). Fossilisation, *Ethnologia Europaea: Journal of European Ethnology*, 35(1), s. 59-63. København: Museum Tusulanum Press.
- Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M.** (2012). *The Dynamics of Social Practice, Everyday Life and how it Changes*. London: Sage.
- Sjøvold, T.** (1962). The Iron Age Settlement of Arctic Norway I. Early Iron Age. *Tromsø Museums Skrifter Vol. X*, no 1. Tromsø / Oslo.
- Smådhal, E.** (2005). *Gåtefulle kvinner og modige menn! Dyreornamentikkens uttrykk på kjønnsspesifikke gjenstander i eldre og yngre jernalder i Skandinavia* (Hovedfagsoppgave). Universitetet i Oslo.
- Solberg, B.** (2014). *Jernalderen i Norge: Ca. 500 f.Kr. – 1030 e.Kr.* (5. utg.). Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Straume, E.** (1987). Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräbern des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr. *Institutt for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter LXXIII*. Oslo.

- Sundqvist, O.** (2011). An Arena for Higher Powers: Cult Buildings and Rulers in the Late Iron Age and the Early Medieval Period in the Mälars Region I: Gro Steinsland, Jón Viðar Sigurðsson, Jan Erik Rekdal & Ian Beuermann (Red.), *Ideology and Power in the Viking and Middle Ages: Scandinavia, Iceland, Ireland, Orkney, and the Faeroes*, Leiden: Brill, s. 163-210.
- Vedeler, M., Kristoffersen, E. S. & Røstad, I. M.** (2018). Dresses for Ritual, Dressed for Life. A Migration-Period Grave from Sande in Norway, *Medieval Archaeology*, 62(1), s. 1-27. <https://doi.org/10.1080/00766097.2018.1451470>
- Vinsrygg, S.** (1979). *Merovingertid i Nord-Noreg*. Arkeologiske avhandlinger. Historisk museum nr. 2, Universitetet i Bergen.
- Ystgaard, I.** (2014). *Krigens praksis: Organisert voldsbruk og materiell kultur i Midt-Norge ca. 100-900 e.Kr.* (Doktoravhandling). NTNU, Trondheim.
- Ørsnes, M.** (1966). *Form og stil i Sydskandinaviens yngre germanske jernalder* (Doktoravhandling). København: Nationalmuseet.

ØVRIGE KILDER

Hov i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 12. mai 2020 fra <https://snl.no/hov>

APPENDIKS I: MATERIALKATALOG

T5460

Val, Bjugn kommune

Kontekst: Ingen funnopplysninger

Korsformet spenne av bronse. Polyhedrale knopper som er hule på baksiden og støpt i ett med spennen. Bøylen utvides ubetydelig på midten, og foten ender i et utpreget dyrehode.

Dat.: D1/D2

Det at knappene er støpt i ett med spennen, tilsier at spennen ikke tilhører de tidligste former i Scheteligs kronologi. Bøylen og fotens slanke strømlinjeform viser til at spennen heller ikke hører til de sene spennene, og dermed hører til blant de mellomnorske formene i Scheteligs kronologi. Dateringen blir da sen D1 eller tidlig D2.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 217

T19624

Veiem, Grong kommune

Kontekst: Gravfunn (overpløyd gravhaug)

(cw) Enkel *bøylespenne* av jern, opprustet og i 4 sammenhørende bruddstykker. Bøylen er svakt utbrettet, spissovalt tverrsnitt. Bevart lengde 7,5 cm, derav 2,3 cm på foten.

Andre funn i samme kontekst:

(a) *Tveegget sverd*; (b) tre rester til *sverdskjede*; (c) *økseblad*; (d) rester av *treskaft* funnet på øks; (e) *lansespiss*; (f) *spydspiss*; (g-i) fragmenter av *spydskaft*; (j-l) *skjoldbule*, *skjoldbulehåndtak*, rester av *skjoldbrett*; (m) *pilspiss*; (n) 2 fragmenter av *pilskaft*; (o) 5 fragmenter av *usammensatt bue*; (p+r) *kniv*; (q) *saks*; (s) rester av *futteral/eske*; (t) *syllignende redskap*; (u) *syllignende redskap*; (v) *ten*; (w) *nål*; (x) buet *ten*; (y) fragment av bøyd *ten*; (z-æ) *nagle*, fragment av *nagle*; (ø) *ranskår* av *leirkar*; (å) *spissoval beltestein*; (aa-al)

hektespinner; (am) utgår i *Tilvekst*; (an) *pinsett*; (ao-ap) *beltebeslag*; (aq) *dobbeltring av bronse*; (ar-av) *beslag*, fragment av *beslag*, *beslagsplate*; (aw-ay) fragmenter av *bolleformet trekar*; (az) *oppsats eller fatlignende innretning av tre*; (aæ) fragment av dreid, *skållignende tregjenstand*; (aø) fragmenter av klumformet *tregjenstand*; (aå) munningskanten av et *trekar*; (ba-bm) div. *trefragmenter*, *trekarkitt*, *trekarfragmenter*; (bn) prøver av *organisk materialer*; (bo) *tekstilrester*; (bp-bq) ubrente og brente *skjelettrest*er av menneske; (br) brente *bjørneklør*; (bs) fragmenter av 4 *pilspisser av bein*; (bt) *spillebrikke* av bein.

Dat.: D2a (Snartemo-gruppen)

Veiemgraven plasseres innenfor samme tidsrom som Snartemo-gruppen, som dateres til den siste tredjedel av det 5. århundre og det tidlige 6. århundre av Bemmann og Hahne (1994, s. 329).

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 145, Bemmann & Hahne 1994, s. 555/407

T15490

Kjerringvåg, Hitra kommune

Kontekst: Torvmyr (løsfunn?)

Korsformet spenne av bronse. Slank form, utstående øyne; oval, innrammede og noe tilbaketrukne nesevinger. Knoppene er massive, noe flattrykte, og støpt i ett med midtstykket. Bøylen er kort og uten fliker; lett utbuede kanter. Nålen mangler, kun en rest er tilbake av nåleskjeden som har inntatt hele fotens lengde. Spennen har bevart bronsens opprinnelige farge, men overflaten er adskillig opptært. Lengde 12 cm.

Dat.: D

Knoppene er støpt i ett med spennen, samt bøylen er kort, noe som tilsier at den hører til de mellomnorske formene i Scheteligs kronologi.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 220 etter Tilvekst 1937, s. 36/141

T9822-T9825, T9827, T9829

Hol, Inderøy kommune

Kontekst: Gravfunn (kvinnegrav)

(a) *Relieffspenn* av sølv. Da den ble tatt opp i felt ble den avbrutt på skrått over foten. Spennen ble reparert og satt sammen etter innlevering. Den viser i sin ornamentikk adskillige forskjeller fra andre ellers beslektede spenner. Nål eller nålfester er ikke bevar; men på platens bakside er der spor etter sistnevnte. På spennens sidefliker er det borrede hull, hvorav det på høyre side sitter en naglesøm av bronse mellom sideflikene, som har stått i forbindelse med et nedadgående bånd. (T9822)

(b) Tilnærmet *likearmet spenne* av sølv; den øvre ende noe kortere enn den nedre. Nåleholderen er antageligvis støpt i ett med spennen; nålen avsluttes på toppen av 4 vindinger. Lengde 11 cm. (T9823)

(c) *Korsformet spenne* av bronse; spennen har runde knopper på hver side av overstykket, som er festet til resten av stykket med en ten av jern. Spennen er av Reichsteins type Varhaug. Lengde 8,5 cm, bredde over bøylene 1,5 cm. (T9824)

(d) 2 tilnærmede *likearmede spenner* av bronse, formmessig noe lik T9823, men mindre i størrelse og enklere i dekoren. Av den ene er kun det nedre stykket og en del av bøylene bevar, av den andre mangler kun spissen på overstykket. Nålen har vært av jern. (T9825)

Andre funn i samme kontekst:

(e) *S-formet spenner*; (f) *hektespenner*; (g) *beltering*; (h) *dobbeltkonisk hengesmykke*; (i) fragment av *beslag av sølvblikk*; (j) fragment av *skjoldformet smykke*; (k) 2 *perler*; (l) *nøkkelhank og nøkkel*; (m) fragment av *knivskaft*; (n) *vevskje*; (o) fragment av *spinnehjul*; (p) *sigdblade*; (q) *hank*; (r) ubestemmelig jernfragment; (s) *spannformet leirkar*; (t) *buket leirkar*; (u) beslag av *bronseblikk*.

Dat.: D1

Johansen skriver at de store relieffspennene og dens i Nydamstil daterer funnet til D1. relieffspennenes kombinasjon av plastisk utformede dyr og bruken av stempeldekor representerer noen av de få eksempler hvor elementer fra Søsodalastil og Nydamstil anvendes på samme gjenstand (jfr. Roth et al. 1979, s. 62, Magnus, 1975, s. 66, Bemann & Bemann, 1998, s. 236). Om man godtar at den stempeldekorerende tradisjonen opptrer tidligere enn Nydamstilen, bør dermed funnet sannsynligvis også høre hjemme i en tidlig del av Nydamstilens utvikling, noe kombinasjonen med det skjoldformede smykket også viser (jfr. Magnus, 1975, s. 66/74). Johansen konkluderer med at dateringen av Holfunnet må på bakgrunn av spennene settes til D1.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 151-152 etter Tilvekst, 1911, s. 48f/84, Magnus, B. 1975, s. 64ff, Bemann & Bemann, 1998, s. 233ff, Roth, H. et al. 1979, s. 62.

T10172

Hol, Inderøy kommune

Kontekst: Gravfunn (dobbelbegravelse)

Korsformet spenne av bronse. Ingen informativ gjenstandsbeskrivelse i gjenstandsdatabasen. (10172c)

Andre funn i samme kontekst: sverd; spydspiss; pilspisser; skjoldbule; betalingsgull; beltestein; eske; pinsett; hektespenner; leirkar; osteologisk materiale; kranium av hest.

Dat.: D2a (Snartemo-gruppen)

Johansen skriver at skjoldbulefunnet i graven er typisk for Snartemo-gruppen, samt beltebeslagets ornering i Stil I støtter en datering til D2a.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 154 etter

T12243

Kvaløya, Leka kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) *Korsformet spenne* av bronse, noe opptært i hjørnene. Meget lik R 253, og Shetelig 1906, fig. 111. Av Reichstein bestemt som type Lima. Lengde 7,1 cm.

Andre funn i samme kontekst: (b) *spinnehjul* av stein; (c) *skjelettrest* av menneske.

Dat.: D2a

Johansen skriver at korsformede spenner av Reichsteins Limatype henføres til fase D3; øvrige funn av denne spennetyper forekommer i Bemmann & Hahnes Øvsthusgruppe. Denne gruppen assosieres med Stil I og må derfor føres til D2. Dette blir bekreftet av funnet fra Holmen, Helleland. Dateringen av Kvaløyafunnet blir dermed D2a.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 158-159

T1227

Steine, Leka kommune

Kontekst: Ingen funnopplysninger

Korsformet spenne av bronse. Foten ender i et dyrehode og har en halvsirkelrund knapp som er flat på baksiden øverst på platen og på den høyre sidearm. Bøylene er ornert med to riflede streker langs midten. Den venstre sidearmen er av brukket. Av Reichsteins Røssøy-type.

Dat.: D1/D2

Johansen skriver at i henhold til Scheteligs kronologi skulle Røssøyspenner tilhøre han gruppe II, og ligger i tidsrommet 400-450 AD. Knoppene på eksemplaret fra Steine har imidlertid flat bakside, noe som kan være en indikasjon på at den er av de «mellomnorske» formene, noe som vil plassere den mer presist i tidsrommet 450-500 AD. Reichstein plasserer Røssøytypen i første halvdel av 400-tallet. I funnet fra Gjervik, Hordaland opptrer en spenne av Røssøytypen sammen med en skjoldbule av typen VII, og funnet dateres av Bemmann & Hahne til Vestly- eller Øvsthusgruppe. De flate knappene og Gjervikfunnet indikerer muligens at en datering til D2 er sannsynlig. Noen avgjørende daterende kombinasjoner er imidlertid vanskelig å finne. Dateringen blir derfor D1/D2.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 159 etter Reichstein, J. 1975, Bemmann & Hahne, 1994

T12917

Børøy, Levanger kommune

Kontekst: Gravfunn (hellekiste)

(c) *Korsformet spenne*, med runde knopper som er støpt i ett med de øvrige deler. Foten ender i et dyrehode med markerte nesefløyer. Ovenfor dyrehodet går 2 parallelle, vannrette vulster; ovenfor disse, flere tversgående striper i relieff. Kort bøyle med utsvingede sider, to profilerte vulster følger bøylens profil, markert midtribbe. Platen har et tilnærmet kvadratisk nedsenket felt. Nåleskjeden har nådd ned til spissen av dyrehodet. Lengde 8,3 cm.

Andre funn i samme kontekst:

(a) *Kniv*; (b) *spannformet leirkar*; (d) *tekstilfragment*; (e) *ubrente knokler* av menneske.

Dat.: D2

Johansen skriver at spennen er i Reichsteins system en særform, den viser imidlertid liket til spenner Schetelig regner til sine sene norske former, og bøylens sidefliker antyder også en datering til D2. Stempeldekor av leirkar har en glansperiode på 500-tallet, samtidig er leirkaret ikke av de tidligste former, da karprofilen er buket. Disse forhold taler for en datering til D2.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 160, etter Reichstein, J. 1975, s. 129/289, Bøe 1931, s. 188

T19176

Geite, Levanger kommune

Kontekst: Gravfunn

(c) 3 endeknopper av *korsformet spenne* i bronse. 2 av dem er like og har konvekst/konkavt tverrsnitt, den tredje er rund. Gjennomsnittlig tverrmål på fragmentene 1,4 – 1,5 cm.

Andre funn i samme kontekst:

(a) *Sølvtråd*; (b) *smelteklump av sølv*; (d) 2 *ringer*; (e-f) *fragmenter av bronse*; (g) fragmenter av *glassperler*; (h) fragmenter av skaft på *beinskjeer*; (i-j, m) fragmenter av *terninger*; (k-l) brente *spillebrikker*; (n-p) fragmenter av *beinplater og bearbeidet bein*; (q) *jernten*; (r) *spannformet leirkar*; (s) *randskår av leirkar*; (t-u) *brente bein og tenner*.

Dat.: D2

Johansen skriver at funnets tilstand medfører at leirkaret blir det daterende medium. Jernbåndet rundt randen av karene innføres rundt midten av 400-tallet i henhold til Bøe; på 500-tallet er dekoren alltid komponert slik at det er et åpent felt langs randen med plass til dette båndet. Dermed kan en antyde en datering av funnet til D2 på bakgrunn av at dekoren ikke strekker seg helt opp til randen.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 163-164

T1645

Refset, Midtre Gauldal kommune

Kontekst: Løsfunn (funnet i en steinhaug)

Relieffspenne av bronse. Spennen er en del av Nissen Meyers «Botniske Gruppe», og spenneformen finnes i tilnærmelsesvis identiske eksemplarer fra 3 andre svenske funn.

Dat.: D2b

Johansen skriver at spennen regnes av Nissen Meyer å høre hjemme i stadium 5, som dateres til siste del av folkevandringstid (jfr. Nissen Meyer, 1934, s. 101, Kristoffersen, 1999, s. 109).

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 235

T3505

Bangsund, Namsos kommune

Kontekst: Gravfunn (usikker kontekst)

Platen og del av bøylen til en *relieffspenne* av sølv, ornert i Stil I. Baksiden er glatt. Det fulgte opprinnelig med et bruddstykke av jern, som kunne vært det øverste av nålen.

Spennen er en stadium 6 spenne av Nissen Meyers nordlige takfotgruppe.

Andre funn i samme kontekst: *perler av glass*(T3504); et *nålformet redskap av bronse*, og flere stykker til klingene av et *tveegget sverd* av jern (T3768).

Dat.: D2b

Johansen skriver at den store spennen er en del av Nissen Meyers «nordlige takfotgruppe», en gruppe som henføres til Stadium 6; Stadium 6-spennene hører hjemme i D2b.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 170-171

T12570a, T13164

Steine, Nærøy kommune

Kontekst: Gravfunn

Liten *bøylespenne*, formet som en etterligning av de større relieffspenner. Foten er tilnærmelsesvis korsformet, og vingeflikene er formet som fuglehoder. Platen er uten ornament. Sideflikene er forsynt med hull, hvorav kun det nederste er bevart. Lengde 8,2 cm. (T12570a)

Fragment av *korsformet spenne* av bronse, bestående av en del av bøylen og foten. Eksemplaret er likt Schetelig, 1906, fig. 111, med foten endende som en triangulær plate. (T13164)

Andre funn fra samme kontekst: bunnstykke av et *spannformet leirkar* (T12570b)

Dat.: D2

Johansen skriver at den korsformede spennens parallell i Schetelig 1906, fig. 111 henviser til spennen B 4226b fra Skeie på Jæren. Denne spennen hører hjemme blant Reichsteins type Lima, og blant Scheteligs sene norske former (Reichstein, 1975, s. 124, Schetelig, 1906, s. 153). Om denne parallellen er korrekt, henviser dette til en datering til D2.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 171

T14201

Varøy, Nærøy kommune

Kontekst: Funnet i røys (ingen øvrige funnopplysninger)

(a) *Korsformet spenne* av den «hybride» form med halvmåneformet fot. Foten har 4 små hull som del av et symmetrisk ornament av to spissnebbede, langhalsede, utad bøyede dyrehoder med fin tverrstriering langs halsens kanter. Knoppene er konkave, bøylene er litt avsmalnende mot foten. Lengde 8,2 cm.

(b) *Liten bøylespenne* av bronse med spadeformet fot; høy, omtrent jevnbred bøyle. Platen er rektangulær og plan, foten halvmåneformet. Lengde 4,9 cm.

Andre funn i samme kontekst: (c) Fragmenter av *jern*, deriblant deler av en *kniv*.

Dat.: D2

Johansen skriver at denne gjennomgangen ikke er komplett, men antyder at spenner med spadeformet fot assosieres med Stil I, og følgelig bør dateres til D2. Relieffspenner med spadeformet fot dateres ellers av Kristoffersen til D2b.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 172

T14668

Leirvik, Nærøy kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) *Korsformet spenne* av bronse; kort bøyle uten fliker; lett utbøying av kantene. Massive knopper, noe flattrykte og støpt i ett med midtstykket. Av Reichsteins Skogøytype.

Andre funn i samme kontekst: (b) fragment av en *ring*; (c) fragment av *brent leire*; (d) fragment av et *menneskelig skjelett*.

Dat.: D2

Johansen skriver at Skogøytypen hører hjemme blant Reichsteins sene former, datert til siste halvdel av 400-tallet (Reichstein, 1975, s. 40, 68, 110).

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 171-172

T5310

Grøte, Oppdal kommune

Kontekst: Løsfunn (funnet under jordarbeid som eneste funn)

Korsformet spenne lik R 253, med det unntak at de parallelle linjer langs midten av bøylene mangler. Hule, faste knopper på innsiden. Nål og skjede av jern er fellet inn i spennen. Lengde 7,5 cm. Av Reichsteins Lima-type.

Dat.: D2

Johansen skriver at korsformede spenner av Reichsteins Limatype henføres av ham til fase D3, men øvrige funn av denne spennetyper assosieres med Stil I, og må henføres til D2.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 236

T18853

Jørstad, Snåsa kommune

Kontekst: Gravfunn (plyndret haug)

(a) *Sideknopp* av en *korsformet spenne* (?) av bronse. Ingen særpreg som kan avgrense typen nærmere. Lengde 1,4 cm, bredde over knoppen 0,7 cm.

Andre funn i samme kontekst: (b) *brente bein*

Dat.: C3-D

Johansen skriver at sideknoppen til spennen kan stamme fra fibeltyper fra C3 eller D1-D2.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 183

T2769-T2770

Kontekst: Gravfunn

Fibula av bronse av type A V:128/130. Nålespiralen er dekket av en spiralkappe; det opphøyede stykke øverst har vært tett riflet etter lengden; oventil og nedentil er den belagt med en riflet tråd, som også går rundt om på baksiden; en lignende riflet tråd omgir kantene av det nedre stykket. Nålen er av bronse. (T2769)

Fragment av en annen *fibula* av bronse, lik A V:115. Fragmentet består av et 3 x 1 cm firkantet, flatt stykke, riflet på den ene siden;

fra den ene kanten utgår det en stump av en båndformet bøyle; i begynnelsen av denne sitter en halvrund kam. (T2770)

Andre funn i samme kontekst: fragment av 2 kammer (T2771); fragment av en rund brikke med hull (T2772); fragment av *trekarkitt* (T2773); *kniv* (T2774); fragment av *nagle* (T2775).

Dat.: B2

T3642

Amalienborg, Trondheim kommune

Kontekst: Løsfunn (mulig gravfunn)

Relieffspenne av forgylt sølv med bøyleknapp. Jernnålen og en stump av festet til nålespissen mangler; ellers er spennen hel. Relieffspennen tilhører Nissen-Meyers «nordlige planfotgrupp» (Nissen Meyer, 1934, s. 75ff), og er også omtalt i samme verk. I hvert vingefelt på foten ligger en dyrefigur. Det som særpreger spennen, er iflg. Nissen Meyer den geometriske dekorasjonen; den riflede borden, bøyleknappen og rundingene. Den er antageligvis et «sent» arbeide.

Dat.: D2b

Johansen skriver at den nordlige planfotgruppen tilhører stadium 6 i Nissen Meyers system; stadium 6 spenner hører hjemme i D2b.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 247

T579

Hallem, Verdal kommune

Kontekst: Gravfunn (gravring)

Bøyleformet (likearmet) spenne av bronse. Bronsespenne er 2 x 10 cm lang. Bøylene er på hver side prydet med 2 bånd av 2 furer tvertover, og mellom disse med hakk på midten utvider den seg med 2 spisser. På nederstykket er det rester etter nålskjeden. Nålen har sannsynligvis vært av jern, da det er spor etter korrosjon på nålskjeden. Endene består av fuglehoder med nebb og øyne.

Andre funn i samme kontekst: stykker av *leirkar* (T-580).

Dat.: D2b

Jenssen (1998, s. 191/F59) daterer spennen ut ifra typologiske faktorer, og innordner den som en del av hans type I.4, som plasserer den i slutten av folkevandringstid. Jenssen påpeker også at spennens fuglehoder minner om «stil II-dyrehoder», noe som kan være en indikasjon på tidlig merovingertid.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 207

T669

Hallem, Verdal kommune

Kontekst: Løsfunn (funnet ved pløying)

Bøyleformet spenne i form av en fugl (= R 266). overstykket er formet som halsen og hodet på en fugl med et noe bredt og flatt nebb. Nederstykket dannes av et flatt stykke som skal forestille stjerten.

Dat.: D2b

Johansen skriver at fuglemotivet på spennen trolig er en andefigur. Denne spennen kan også kanskje sees på som en avart av de likearmede spennene. På bakgrunn av spennens likhetstrekk med likearmede spenner og fuglenåler, kan denne plasseres i siste del av folkevandringstid.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 209

T2287

Holme Nordre, Verdal kommune

Kontekst: Gravfunn (steinrøys)

Bøylespenne av bronse, nålen mangler. Bøylens bakside er glatt og flat. Spennen er ornert med tverrfurer ved bøyle roten og ved nedre del av bøylene og foten. Bøylens midtparti er glatt. Lengde 4 cm. (T2287)

Andre funn i samme kontekst: *ring* av bronse (T2288); bruddstykke av et *knivblad* (T2289).

Dat.: D

Johansen skriver at den nærmeste parallell til funnet han har funnet, foreligger i et digelfragment fra Gene i Ångermanland, hvor en ringspenne med knopper av samme type foreligger. Digelfragmentet ble funnet i Hus IV, som er C14-datert til henholdsvis 420 +/- 80 AD og 340 +/- 80 AD (Ramqvist, 1983, s. 184). De øvrige paralleller Ramquist anfører til ringen, dateres til folkevandringstid.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 209

T1821

Å prestegård, Åfjord kommune

Kontekst: Løsfunn (opprydning av en ur, mulig røys?)

Relieffspenne av sølv. Oversiden er sterkt forgylt. Nålefestet bevart, med rester etter en nål av jern. Spennen ser ut til å ha vært avbrukket nedenfor bøylene, og senere reparert med en underlagt bod av bronse, festet med 9 nagler, som på spennens overside har runde hoder som er forgylte akkurat som øvrige. Lengde 17,3 cm.

Dat.: D2b

Spennen tilhører Nissen Meyers Stadium 6, og dateres til D2b.

Lit.: Johansen, T. 2003, s. 256

T26345

Flakkenberg, Inderøy kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Del av *korsformet spenne*. Den er brutt nedenfor bøylene så kun øverste del er bevart. Spennen har ingen reelle korsarmer, men en bred plate mellom det øverste endestykket og bøylene som har en markert rygglinje. Øverste nålefeste er godt bevart mens det nederste er svært korrodert. Av samme type som Schetelig 1906, fig. 36.

Dat.: D1/D2

Sett at Flakkenberg-spenneren er av samme type som Scheteligs fig. 36, hører den hjemme i Scheteligs «tidlige norske former»-gruppen, som dateres til 400-500 AD.

Dermed hører spennen hjemme i enten D1 eller tidlig D2 (D2a).

Lit.: Shetelig, H., 1906, s. 153

T26460

Skålvold, Midtre Gauldal kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Likearmet spenne med markert rygglinje og horisontale striper på endestykkene. Nålefestet er delvis bevart. Som Schetelig 1910, fig. 71 med noe lengre endestykker.

Dat.: D2b

Scheteligs fig. 71 dateres til 500-tallet, spennen er også lik Jenssens type II.1a, som plasserer Skålvoldspennen i slutten av folkevandringstiden. Spennen blir dermed datert til D2b.

Lit.: Jenssen, A. (1998), Schetelig, H. (1910), s. 84-86

T26503

Fosnes, Fosnes kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Fragmentarisk spenne. Både fotpartiet og platen øverst er brutt på alle kanter så spennens opprinnelige form er usikker. Det bevarte partiet tilsier at det trolig er snakk om en *bøyle spenne* fra folkevandringstid av lignende type som Schetelig 1910: fig. 29-34, trolig med smalere fotparti.

Dat.: D2b

Spennen deler likhetstrekk med Jenssen 1998, pl. 1, nr. a, d og e. Disse hører til Jenssens type I.1, som kan plasseres i slutten av folkevandringstid.

Lit.: Jenssen, A. (1998), Schetelig, H. (1910).

T26646

Laugol, Trondheim kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Fragment av en *korsformet spenne* støpt i én del. Kun den øverste delen med plate og tre korsarmer er bevart. Platen har spor av sirkulær dekor og i et overgangsområde mellom plate og de to sidekorsarmene er det dekor i form av vertikale striper. Av lignende type som Schetelig 1906, fig 65-71.

Dat.: D2

Scheteligs, 1906, fig. 67-71 hører til hans «sene norske former»-gruppe, som dateres til 500-550 AD. Dette inkluderer ikke fig. 65 og 66, men jeg velger likevel å datere Laugolfunnet til denne perioden.

Lit.: Schetelig, 1906, s. 153

T27088

Storsanda, Skaun kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

(1) *Relieffspenne* i kobberlegering med spor av forgylling. Samme type som S9181:g med rektangulært overstykke, ryggknapp og korsformet fot eller understykke. Spennen har brudd på den nederste korsarmen, deler av korsarmene på siden, samt et parti i høyre overkant av korsformen, men er ellers godt bevart. Nålefestene er intakte.

(2) Fragment av *bøylespenne* i kobberlegering. Det bevarte er den nedre halvdel fra et brudd rett over midtpartiet på bøylen. Foten har et brudd helt nederst og dekor i form av vinkler. Bøylen ekspanderer svakt fra foten og opp til midten der den stikker noe ut. Det nederste nålefestet er bevart i sin helhet med fastkorroderte rester av nålen.

Andre funn i samme kontekst: (3) *Ringspenne* i kobberlegering.

Dat.: D2/D2a

Sett at relieffspennen er samme type som S9181:g, og den spennen dateres til 475-550 AD, samt at ringspennen er av samme type som T2288 og T18817:1, som dateres til D

(D1?); er det tenkelig at T27088 kan dateres til D2, potensielt D2a.

T27651

Ingdalen øvre, Agdenes kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Fragment av *korsformet spenne*. Kun nederste del av bøylen samt deler av foten er bevart, men denne er brukket nederst. Den bevarte delen er av liknende type som Schetelig 1906, s. 74, fig. 89, med et nedsenket firkantet parti rett under bøylen, horisontale riller under dette, og et dyrehode nederst. I dyrehodepartiet er den imidlertid brukket. Det er ikke bevart noe nålefeste på baksiden, men det er spor der det har sittet rett under bøylen.

Dat.: D2

Basert på spennenes utseende og dens likheter til Schetelig, 1906 fig. 89, kan Ingdalsspennen trolig plasseres i Scheteligs «sene norske former», som da daterer den til D2.

Lit.: Schetelig, H. 1906, s. 74-76, 153

T27666

Sandberg, Levanger kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Fragment av *korsformet spenne*. Kun deler av overstykket og den øverste del av bøylen er bevart. Overstykket består av en rektangulær plate dekorert med linjer som danner en ramme langs hele ytterkanten. Knoppene på sidene og over er opphøyde innerst og alle tre er brukket ved en innsnevring ca. 0,6 cm fra platen. De har spor av linjer parallelle med de på platen og sideknoppene har spor etter punktsirkeldecor. Bøylen er brukket ca. 1 cm fra platen og har ingen synlig dekor. Baksiden har en dårlig bevart rest av nålefeste. Ingen eksakt parallell er funnet, men spenna er av typer som de presentert i Schetelig 1906.

Dat.: D

Sandbergfunnet er for fragmentert til å typebestemme noe nærmere enn korsformet spenne; og dateres dermed til D.

T27713

Husby østre, Stjørdal kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Bøylespenne av kobberlegering. Bøylen og en fot med nedre nålefeste på baksiden er bevart. Øverst på bøylen er det et tverrgående hull fylt med en gjenstående tapp. Trolig har hullet vært for en nålespiral. Bøylen er bøyd innover i forhold til sin opprinnelige posisjon og er dekorert med rygglinje og doble tverrgående striper to steder nederst og to steder øverst. I tillegg har foten to tilsvarende sett med striper. Av liknende type som Schetelig 1910, fig. 41.

Dat.: D

Spennen er noe unik i form, og dermed vanskelig å plassere i en fase innenfor folkevandringstiden.

T27770

Ottersøy, Nærøy kommune

Kontekst: Gravfunn (røys)

(2) Fot fra *korsformet spenne* i kobberlegering, kanskje forsølvet. Sterkt korrodert. Høre trolig sammen med u.nr. 3 - 5. Har form av smalt dyrehode med utpregete framoverrettede nesebor ved bunnen og ett utstikkende øre/øye bevart ved midten av foten hvor den også er på sitt bredeste. Derfra jevnt avsmalnende mot bunnen og mot bruddpunktet i toppen. Foten er enkelt profilert, kraftigst mellom øre og nese, mens den avflates noe mot toppen. Ved bruddpunkt synes minst en tverrstrek. Rester av nåleskjede langs hele baksiden. Arr ved manglede øre og skader på begge nesebor.

Foten utgjør trolig sammen med T27770:2-4 restene av en fragmentert korsformet spenne. Spennen har hatt jevn bredde mellom fot og bøyle.

(3) Bøyle til *korsformet spenne* i kobberlegering, kanskje forsølvet. Høre trolig sammen med u.nr. 2, 4 og 5. Profilert, smal og jevnbred, bøyle med trekantet tverrsnitt. Buen har et avflatet parti, dekorert med tverrstreker, mot overgang til fot.

(4) Fragment av spiralrull til *korsformet spenne* av kobberlegering, kanskje forsølvet.. Brutt i en ende. Kraftig korrodert. Hører trolig sammen med u.nr. 2, 3 og 5.

(5) Lite fragment av kobberlegering, kanskje forsølvet. Trolig fra spiralrull fra *korsformet spenne*. Kraftig korrodert. Hører trolig sammen med u.nr. 2-4.

Andre funn i samme kontekst: (1) *pinsett* av kobberledning, (6, 8) *fragment* av jern; (7) *bryne* av bergar.

Dat.: D

Gravrøysen funnene ble gjort i er datert til folkevandringstid. På grunn av at spennen er fragmentert, blir en mer nøyaktig datering vanskelig.

T27968

Salberg nedre, Inderøy kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Fragment av *korsformet spenne* av kobberlegering. Den øverste delen er bevart, med plate, korsarmer med knopper som er flate på baksiden, og del av en høy og rygget bøyle. Jf. Schetelig 1906, s. 64, fig. 91.

Dat.: D2

Salberg-spennen sammenliknes med Schetelig, 1906, fig 91. Fig. 91 hører til Scheteligs «eldre norske former» som dateres til 500-550 AD; der med kan Salberg-spennen dateres til D2.

T28137

Buaas, Malvik kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Fragment av *bøylespenne* av liknende type som Schetelig 1910, fig. 19. Både platen og foten er fragmentarisk bevart slik at

opprinnelig form er usikker. Bøylen har et utvidet midtparti og ender i hver ende i en spiss som går inn på plate og fot. Øvre nålefeste og spor av det nedre er bevart på baksiden.

Dat.: D

Lit.: Schetelig, H. 1910.

T26925

Auran, Stjørdal kommune

Kontekst: Løsfunn

Likearmet spenne med markert rygglinje og horisontale striper på endestykkene. Nålefestet er bevart. Lignende type som for eksempel Schetelig 1910, fig. 71, men med noe lengre endestykke

Dat.: D2b

Scheteligs fig. 71 dateres til 500-tallet, spennen er også lik Jenssens type II.1a, som plasserer Auran-spennen i slutten av folkevandringstiden. Spennen blir dermed datert til D2b.

Lit.: Jenssen, A. (1998), Schetelig, H. (1910), s. 84-86

T27554

Helbekken, Skaun kommune

Kontekst: Løsfunn

Likearmet spenne av kobberlegering. Spennen har smale endestykker og rygglinje over bøylen, som Jenssen 1998, pl. 8, nr. c, men med en markert utvidelse på midten av bøylen. Nålefestene er tildels bevart.

Dat.: D2b

Jenssen 1998, pl. 8, nr. c er av Jenssens type II.1a, noe som plasserer Helbekkenspenne i slutten av folkevandringstiden. Spennen blir dermed datert til D2b.

Lit.: Jenssen, A. (1998)

T27645

Mære, Steinkjer kommune

Kontekst: Løsfunn

Likearmet bøylespenne av kobberlegering. Overflaten er kraftig forvitret. Spenna er markert utvidet på bøylen som også har rygging. Som Jenssen 1998, bd. II, pl. 8, a, men uten synlig dekor på endestykkene. Det ene endestykket har på baksiden spor der det ene nålefestet har sittet.

Dat.: D2b

Jenssen 1998, pl. 8, nr. a er av Jenssens type II.1a, noe som plasserer Helbekkenspenne i slutten av folkevandringstiden. Spennen blir dermed datert til D2b.

Lit.: Jenssen, A. (1998)

C4816-C4820

Dalem, Steinkjer kommune

Kontekst: Gravfunn

Relieffspenne av sølv, ualminnelig stor og praktfull. Spennen består av fem deler; hodeplate, bøyle, fot og maskene på hver av sideflikene på foten. Forsiden er forgylt slik av spennene fremstår som om den er laget av gull. De små naglene som holder delene sammen, er forgylt og dermed integrert i ornamentikken. Lengden er 24 cm (C4816)

Relieffspenne av sølv. Den er av samme hovedform som den store, og er forgylt på forsiden. Nålen, som har vært av bronse, mangler. Lengden er 5,2 cm. (C4817)

Den nedre del av en *relieffspenne* av sølv, omtrent samme størrelse som C4817, forgylt og nielleret på forsiden. (C4818)

Fragmentert *bøylespenne* av bronse. (C4819)

Fragment av *relieffspenne* av sølv. (C4820)

Andre funn i samme kontekst: hengesmykker; betalingsring; korn; hektespenne; sverd; spyd; skjoldbule; sigd.

Dat.: D2b

T1120-T1121

Tømmerås, Grong kommune

Kontekst: Ubestemt funnkategori

Halvparten av en *ryggknappspenne*. Ornamentert i skotsk karakter; bestående av litt over halvparten av bøylen, samt det avrundete endestykke (T1120).

Bruddstykker av 2 *ovale spenner* med enkel plate av bronse, med lave knopper uten tråd (T1121).

Andre funn i samme kontekst: *Kjele* av jern (T1122).

Dat.: fase 3

Glørstad & Røstad daterer ryggknappspenne T1120 til Ørsnes fase 3 (ca. 725-800 AD), dermed kan det tolkes at Tømmeråsfunnet dateres til fase 3.

Lit.: Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M. (2015), s. 187-188

T13381

Bjørkan, Åfjord kommune

Kontekst: Ubestemt funnkategori

Det nederste av bøylen med litt av det tilgrensende parti av foten til en større *ryggknappspenne* av forgylt bronse av typen R. 638, men noe mindre enn typeeksemplaret. På den bevarte del av foten sees det meste av det ene dyrehodes runde øyeinnramningen med kanten mellom denne og foten orneret i entrelac; samme ornamentikk dekker også hele undersiden av stykket. Bøylen har hatt dyreornamentikk i stil II.

Dat.: fase 3

Glørstad & Røstad daterer ryggknappspenne T13381 til Ørsnes fase 3 (ca. 725-800 AD).

Lit.: Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M. (2015), s. 187-188

T18280

Strand, Osen kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) En liten, nå ufullstendig *ryggknappspenne* av bronse. På fotplaten har det vært en større knapp nederst og to mindre ovenfor, og i innfatningsrammen på overplaten har også siddet to knapper. På begge sider av bøylen er tre smale, vertikale felter av bølgeornamenter.

Andre funn i samme kontekst: (b) *perle* av glass.

Dat.: fase 1

Glørstad & Røstad daterer ryggknappspenne T18280 til Ørsnes fase 1 (ca. 550-650 AD).

Lit.: Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M. (2015), s. 187-188

T2373-T2374

Grindberg, Steinkjer kommune

Kontekst: Gravfunn

Skålspenne av bronse. 8,7 x 6,2 cm, altså ualminnelig bred; mindre spiss mot endene og lavere en alminnelig. Likner på en eldre spenne i samlingen (nr. T1945). (T2373)

Skålspenne av bronse, glatt på oversiden og forøvrig lik T2373, men noe mindre. 7 x 4,6 cm, uten spor av jernrust på innsiden. (T2374)

Andre funn i samme kontekst: *tang* av jern (T2370); *celt* av jern (T2371); *stang* av jern (T2372); *kam* av bein (T2375); *perle* av glass (T2376); *osteologisk materiale* (T2377).

Dat.: fase 3

Røstad daterer skålspennen T2374 til Vinsrygg fase 2B, som er liksom Ørsnes fase 3. På bakgrunn av dette dateres Grindbergfunnet til fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2015), s. 55-57

T40-T42

Melhus, Melhus kommune

Kontekst: Løsfunn

Ryggknappspenne av messing, ca. 21 cm lang. Til det halvrunde understykke slutter det seg en liten rund utvinning, hvorover der er en overplate, festet til den nedre med jernnagler, og dertil et krets rundt endestykke. Spor av forgylling. (T40)

Ryggknappspenne; ca. 23 cm lang, med flere naglehull i bunnen, hvor det sitter hoder av jernnagler i noen av dem. I de åpne gjemmer er det rester av fylling som ikke kan bestemmes på grunn av rust. Baksiden er belagt med en tynn plate av tinn eller bly; forsiden er sterkt forgyllt. (T41)

Ryggknappspenne lik T40 og T41, men meget mindre. Bøylen har vært kort og strekt bøyet og har hatt en liten krets rundt glatt flate på toppen. Forgyllt, baksiden glatt. (T42)

Dat.: fase 2 og fase 3

Glørstad & Røstad daterer ryggknappspenne T40 og T41 til Ørsnes fase 3 (ca. 725-800 AD), samt T42 til Ørsnes fase 2 (ca. 650-725 AD)

Lit.: Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M. (2015), s. 187-188

T6055

Dyva nordre, Stjørdal kommune

Kontekst: Gravfunn (privat innlevert)

Topstykket av en *ryggknappspenne* av typen R. 639; i form av en rund ramme som har vært anbrakt på midten av spennens bøyle. 4,5 cm i tverm. Sidekanten, som er litt innover helende er bedekket av fine båndsløynginger i irsk stil, og det ytterste av overkanten med en rekke av halvbuler eller tunger. Indvendig er rammen delvis oppfylt av jernrust, men der sees også små stykker av en fiolett, glassaktig masse.

Andre funn i samme kontekst: *perle* av glass (T6056); *beslag* av bronse (T6057); *fragment* av bronse (T6058).

Dat.: fase 2

Glørstad & Røstad daterer ryggknappspenne T6055 til Ørsnes fase 2 (ca. 650-725 AD), dermed kan det tolkes at Dyvafunnet dateres til fase 2.

Lit.: Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M. (2015), s. 187-188

T6574-T6575

Melhus, Overhalla kommune

Kontekst: Gravfunn

Ryggknappspenne av bronse av typen R. 639, ikke mindre enn 24 cm lang. Den er meget fullstendig bevart, mer en noen spenner funnet tidligere. Begge de nedgående partier av bøylen er ornamenterede med slyngende dyreformer (to dyr på hver side), lik gotlandske spenner. Hele forsiden har vært forgylt, baksiden er dekket med hvitt belegg. (T6574)

2 ufullstendige *ovale skålspenner* av bronse, type R. 643, men forskjellige fra denne i ornamenternes enkelheter. Spennene har

vært over 10 cm lange; bredde kan ikke bestemmes. (T6575)

Andre funn i samme kontekst: *spenne* av egen form (T6576); *perle* (T6577); *spydspiss* (T6578); *saks* (T6579); *ten* (T6580); *nagle* (T6581); *bryne* (T6582).

Dat.: fase 3

Glørstad & Røstad daterer ryggknappspenne T6574 til Ørsnes fase 3 (ca. 725-800 AD). Skålspennene er av typen R. 643 som dateres til Vinsrygg fase 2B (midten/slutten av 700-tallet – ca. 800). Dette passer med Glørstad & Røstads datering.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M. (2015), s. 187-188; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T7713-T7714

Skogmo, Overhalla kommune

Kontekst: Gravfunn

Et par *ovale skålfornede spenner* av bronse av typen R. 643, men dog adskillig forskjellige fra denne i ornamentene. Av den ene er en større del bevart. På baksiden har det vært anbragt et bånd av jern etter lengden, på hvilket charnier og nålebøylen har vært festet. Av den andre spennen er kun flere mindre stykker bevart. Under dem begge lå det en hel del ulltøy av forskjellige mønster. (T7713)

Ryggknappspenne av bronse. Den er 10,5 cm lang; på baksiden har den enkelt charnier og bøyle for nålespissen av bronse, mens nålen har vært av jern. Over- og nederstykket har form av rammer, som har vært fylt med noen substans, sannsynlig med glassflus. På hver side av bøylen sees en trekant, fylt med en dyrefigur med for- og baklemmer. (T7714)

Andre funn i samme kontekst: *tekstil* av ull (T7713); *osteologisk materiale* (T7713); *Perler* av glass og bein (T7715); *spinnehjul* (T7716); *plate* av hvalbein (T7717); *nagle* (T7718); *sømglatte* (T7719); *sigd* (T7720); *nøkkel* (T7721); *kniv* (T7722); *beslag* (T7723).

Dat.: fase 2

Glørstad & Røstad daterer ryggknappspenne T7714 til Ørsnes fase 2 (ca. 650-725 AD). Skålspennene er av typen R. 643 som dateres til Vinsrygg fase 2B (midten/slutten

av 700-tallet – ca. 800). Dette kan passe med Glørstad & Røstads datering.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M. (2015), s. 187-188; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T12253

Berget, Bjugn kommune

Kontekst: Gravfunn (privat fremkommet)

(a) *Konisk spenne* av bronse. Orneret på forsiden kangs den nedbrettede kant med to omgående furer nedenfor en rad av små punkterte trekkanter. I midten et fordypet midtfelt innenfor en lav ramme med riflet overkant, fylt med en hvit, hard masse. På undersiden sees rester av nålefestet. Spennen er kun 2,7 cm i tverrmål.

Andre funn i samme kontekst: (b) *perler* av glass, bronse og kritt; (c) *osteologisk materiale*.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T18758

Oppdal prestegård, Oppdal kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) *Konisk spenne* av bronse, med nedbrettet rand og rundtløpende, graverte linjer hvorav et par er forbundet med tverrstreker. Mellom disse og en øvre linje går en rundtløpende punktrekke. Nedenfor er et bredere bånd fylt av 3 båndformete, svungne dyrefigurer i stil II. Innfatningsrammen på toppen er tom. Diam. 4,7 cm.

(b) *Konisk spenne* av bronse. Mindre konisk spenne av samme form som T 18758 a, men uten dyreornamenter. Spennen har 2 rundtløpende linjepar som hver for seg er forbundet med tverrstreker. Diam. 3,9 cm.

(c) To fragmenter av en *likearmet spenne* av bronse med en form og dekorasjon som kommer svært nær det avbildete eksemplar i

Birka I Taf. 78, fig. 3. Vår spenne er imidlertid tydelig av bedre utførelse.

(d) Fragment av en liten, tynnskallet og glatt *oval spenne* av bronse. 3,2 cm lang.

(e) *Oval skålspenne* av bronse, type R. 647. Flere mindre fragmenter som synes å tilhøre samme ovale bronsespenne. Ytterranden er prydet med korte, tverrstilte siksaklinjer.

Andre funn i samme kontekst: (f-l) *perler*; (m) *pilspisser*; (n-o) *kniv*; (p) *sigd/sigdfragment*; (q) *linhekle*; (r) *vevreel*; (s) *hvirvel*; (t) *håndtak*; (æ) *osteologisk materiale*.

Dat.: fase 3

Koniske spenner er typiske for Vinsryggs fase 1 (550/575 AD – slutten av 600 AD) samt likearmete spenner hører hjemme i sen folkevandringstid/tidlig merovingertid, men de ovale spennene hører hjemme i Vinsryggs fase 2B (midten/slutten av 700 – ca. 800 AD); dermed kan man plassere Oppdal prestegård-funnet i Ørsnes' fase 3 (ca. 725-800 AD).

Lit.: Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-46.

T19507

Selnes, Snillfjord kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) *Konisk spenne* av bronse, av den nordenfjelske typen, ufullstendig i kantpartiet, dessuten bøyd omkring nålens retning. I det runde, false midtpartiet er en skive av bein naglet fast. Av dekor kan påvises to sirkler med innstemplete trekkanter omkring midtfeltet, disse er igjen omgitt av en dobbeltlinjet sirkel. Rust ved nålefestet viser at nålen har vært av jern. St. diam. 4,0 cm.

Andre funn i samme kontekst: (b) *hengesmykke*; (c-d) *perler*; (e) *kniv*; (f) *nøkkel*; (g) *remspenne*; (i) *osteologisk materiale*.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T25720

Gjemble, Levanger kommune

Kontekst: Løsfunn (privat fremkommet)

(1) *Konisk spenne* av bronse/kobberlegering. Gjessings nordenfjeldske type. Gjessings nordenfjeldske type (Gjessing 1934:124f). Geometrisk dekor i form av 2 konsentriske linjer rundt spennens sentrum, samt et ca. 0,3 cm konsentrisk felt med to rekker av innstemplede, motstilte trekkanter. Sirkulær form, gjennomgående hull i sentrum. Mangler toppstykke, vitrede rester av festeanordning på spennens bakside. Spennens nærmeste paralleller foreligger i spennen C15714 fra Leikvold i Tune, Østfold (jfr. Gudesen 1980, pl. 23 - a), samt spennen Ts 6370a fra grav 1, Ytre Kvarøy, Lurøy, Nordland (jfr. Vinsrygg 1979, pl. IVb).

Andre funn i samme konteskt: (2-3) *spinnehjul* av kleber.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T26639

Veset lille, Stjørdal kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøk)

Spenne med ornamentikk som et sammenkrøket dyr eller krypdyr. Den ene siden og toppen er brutt. I tillegg er spennen trykt inn og har en sprekk på ca. en halv cm på midten. Nedre nålefeste er fullt bevart, mens det øverste er brutt. Samme stil som Rygh 1885, nr. 642 og Jansson 1985, s. 111 fig. 2.

Dat.: fase 2/fase 3

Slike ovale *krypdyrsspenner* hører hjemme i Vinsryggs fase 2A (slutten av 600 – midten/slutten av 700). Sett at det er et løsfunn, blir det vanskelig å plassere Veset-spennen til enten Ørsnes' fase 2 eller fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 34-41.

T26641

Hove, Trondheim kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Konisk spenne av kobberlegering. Gjessings nordenfjeldske type (Gjessing 1934:124f). Geometrisk dekor i form av 2 konsentriske linjer rundt spennens sentrum. Begge har en tykkelse på ca. 1 mm og har tverrgående stripedekor. I tillegg er det nær sentrum en sirkel bestående av triangler som peker vekk fra sentrum og nær den innerste en sirkel av triangler som peker inn mot sentrum. Spennen er sirkulær, men store sidestykker er brutt vekk. På baksiden er det forvitrede rester av festeanordning. Av lignende type som Ts3071, Ts893, T25720, T26642, T26644 og T26650.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T26642

Hoem, Trondheim kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Konisk spenne av kobberlegering. Gjessings nordenfjeldske type (Gjessing 1934:124f). Geometrisk dekor i form av 2 konsentriske linjer rundt spennens sentrum. Begge har en tykkelse på ca. 1 mm og har tverrgående stripedekor. I tillegg er det nær sentrum en sirkel bestående av triangler som peker vekk fra sentrum. Spennen er sirkulær og mangler toppstykke. På baksiden er det forvitrede rester av festeanordning. Av lignende type som T25720, T26642, T26644 og T26650.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T26644

Vaaberget, Snillfjord kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Konisk spenne av kobberlegering. Gjessings nordenfjeldske type (Gjessing 1934:124f). Geometrisk dekor i form av 2 konsentriske linjer rundt spennens sentrum. Begge er ca 1 mm tykke og har prikkdekor. Spennen er sirkulær, har gjennomgående hull i sentrum og mangler toppstykke. På baksiden er det forvitrede rester av en festeanordning.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T26649

Lø, Steinkjer kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Konisk spenne av kobberlegering. Gjessings nordenfjeldske type (Gjessing 1934:124f). Geometrisk dekor i form av en ca. 1,5 mm tykk sirkel med tverrgående striper rundt spennens sentrum. Utenfor der en noe uregelmessig innrissing eller bord. Spennen har sirkulær form, gjennomgående hull i sentrum og mangler toppstykke. På baksiden er det forvitrede rester av festeanordning. Av lignende type som C57203 uten bord.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T26650

Lø, Steinkjer kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Konisk spenne av kobberlegering. Gjessings nordenfjeldske type (Gjessing 1934:124f). Geometrisk dekor i form av to konsentriske sirkler rundt spennens sentrum. Den innerste har dekor på innsiden i form av en serie små triangler som peker inn mot sentrum. Den ytterste er fylt med stripedekor av lignende type som på T26449, men skråstilt. Inkludert dekor er begge sirklene ca. 1 mm brede. Spennen har sirkulær form og på baksiden er det forvitrede rester av festeanordning. Lignende type som T25720.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T26656

Haugan, Trondheim kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Konisk spenne av kobberlegering. Gjessings nordenfjeldske type (Gjessing 1934:124f). Geometrisk dekor i form av konsentriske sirkler rundt spennens sentrum. Den ytterste har en tykkelse på ca. 1 mm og tverrgående stripedekor. I tillegg er det nær sentrum en sirkel bestående av triangler som peker vekk, og utenfor denne en med triangler som peker inn mot sentrum. Spennen er sirkulær og noe mindre enn beslektede typer. På baksiden er det forvitrede rester av festeanordning. Av lignende type som T25720, T26641, T26642, T26644 og T26650.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T26834

Jystad, Skaun kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Konisk spenne av Gjessings nordenfjeldske type med geometrisk dekor (Gjessing 1934:124f). Nålefestene er bevart, men deler av platen er brutt bort og også svært korrodert. Rundt spennens sentrum går minst fem konsentriske sirkler, men grunnet brudd og korrosjon er noen av disse utydelige. De to innerste er begge i underkant av 1 mm tykke og består av triangler pekende vekk fra sentrum. Tett inntil den lengst fra sentrum er en smalere sirkel bestående av en ubrutt linje og rett utenfor denne en tilsvarende sirkel av punkter. Langs randen er det spor av en femte sirkel som trolig tilsvarer punktsirkelen. Toppstykket er bevart. På spennens bakside er det rundt nålefeste bevart mineralisert tekstil. Tekstilfibrer ligger samlet i en bunt og er trolig rester etter en svakt Z-spunnet tråd. Ligner på Ts3071.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T27137

Auran, Stjørdal kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Konisk spenne i kobberlegering av Gjessings nordenfjeldske type (Gjessing 1934:124f). Spennen har geometrisk dekor i form av konsentriske sirkler rundt spennens sentrum. Disse er delt inn i to sett som hvert består av to fullstendige sirkler utenfor en sirkel av sidestilte triangler pekende mot midten. Nålefestet er bevart.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T27621

Veie, Levanger kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Konisk spenne av kobberlegering av Gjessings nordenfjeldske type (Gjessing 1934: 124f). Spennen sentrum er gjennombrutt og den har geometrisk dekor i form av tre konsentriske sirkelsett. Innerst er en sirkel av utoverpekende triangler. Mellom dette og randen er tre tett stilte sluttede ringer, et mønster som gjentar seg ved randen. Nålefestene på baksiden er tildels bevart.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T3880

Rise, Oppland kommune

Kontekst: Gravfunn (privat fremkommet)

Konisk spenne av bronse. Den har et rundt felt til innfatning med en ramme omkring; lengre nede 2 bånd av 2 parallelle striper. På innsiden er det ved den ene kanten et charnier, hvor det også er litt jernrust.

Andre funn i samme kontekst: *kniv* (T3873-T3875); *bissel* (T3876); *beslag* (T3877); *kjel* (T3878); *spinnehjul* (T3879).

Dat.: fase 1

Risefunnet ble opprinnelig datert til yngre romertid/folkevandringstid, ifølge NTNUs gjenstandsdatabase. Denne dateringen passer ikke da det er funnet en konisk spenne i graven. Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T7378

Bjørnes, Overhalla kommune

Kontekst: Gravfunn

Konisk spenne av bronse. Ingen spor av ornamenter er synlige, men den er idethele meget påvirket av ir. Nålen og nålefestet har vært av jern.

Andre funn i samme kontekst: *osteologisk materiale* (T7378); *perle* (T7379); *pilspiss* (T7380).

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T13228

Holmlien, Verdal kommune

Kontekst: Gravfunn (privat innlevert)

Oval skålspenne av bronse, kun 4,5 cm lang av den gamle type med dekor som et liggende, firfotet dyr med oppunder kroppen trukne, fremadvendt føtter (fig. 18). Sml. navnlig "Osebergfundet" III, fig. 288. De ovale, båndformede konturer av forbenenes ansats til kroppen er over dyrets rygg flettet innbyrdes inn i hverandre. Bakbenene viser halvrunde ansatser om et øyelignende midtpunkt, hvorved der er oppnådd en tilsiktet symmetri mellom spennens begge ender. Båndformede ribben fyller flaten mellom den med entrelac ornerte ryggrad og dyrets bakre føtter.

Dat.: fase 2

Mønsteret på spennen, samt referansen til *Osebergfundet III*, fig. 288, tyder på at spennen er en krypdyrspanne. Krypdyrspannene høre hjemme i Vinsrygg fase 2A, og funnet kan antas å høre hjemme i Ørsnes' fase 2.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 34-41.

T13439

Smolan vestre, Steinkjer kommune

Kontekst: Gravfunn

(e) *Oval skålspenne* av bronse, enkeltskallet, litt ufullstendig. Av typen R. 647. Avtrykk av tøy på innsiden.

Andre funn i samme kontekst: (a-b) *sverd*; (c) *spyd*; (d) *øks*; (e-f) *perler*; (g) *kar*.

Dat.: fase 3

Den ovale spennen hører hjemme i Vinsryggs fase 2B (midten/slutten av 700 – ca. 800 AD); dermed kan man plassere funnet i Ørsnes' fase 3 (ca. 725-800 AD).

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T13885

Nes, Bjugn kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) *Oval skålspenne* av bronse. Bruddstykker, tynnskallet og av typen R. 640.

Andre funn i samme kontekst: (b) *armbånd*; (c) *perle*; (d) *fragment* av jern; (e) *osteologisk materiale*.

Dat.: fase 3

R. 640 er den samme som T2374, som blir datert til Vinsrygg fase 2B av Røstad. På bakgrunn av dette kan Nesfunnet dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2015), s. 55-57

T15313

Strømøya, Frøya kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) Tre små fragmenter av en eller to *ovale skålspenner* av bronse, enten av underplaten til en spenne med dobbelt plate, eller av den tynnskallede type uten ornamenter. Et stk. av en nålekjede eller nåleholder er bevart ved det ene fragment.

Andre funn i samme kontekst: (b) *hengesmykke*; (c) *perler*; (d) *vevspyd*; (e) *vevlodd*.

Dat.: fase 3

Spennen er sterkt fragmentert, men viser likheter til typen R. 640. På bakgrunn av

dette kan funnet dateres til Vinsryggs fase 2B og Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2015), s. 55-57

T15320

Hegge, Steinkjer kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) Rester av en eller to tynnskallede *ovale skålspenner* av bronse av typen R. 643, av den yngre, forholdsvis brede form, med inngraverte ornamenter i den yngre Vendelstils formkrets, hvor dog de to opprinnelige dyrefigurer finnes igjen på hver side av spennene, cfr. Osebergfundet III, s. 286, fig. 293.

Andre funn i samme kontekst: (b) *perle*; (c) *nagle* av jern; (d) *osteologisk materiale*.

Dat.: fase 3

Skålspennene er av typen R. 643 som dateres til Vinsrygg fase 2B (midten/slutten av 700-tallet – ca. 800). På bakgrunn av dette kan funnet dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T20751

Vik, Roan kommune

Kontekst: Gravfunn

(1) *Likearmet spenne* av bronse. Den øvre endekant er smeltet og ombøyd, nål og spiralfeste foreligger ikke. Rester av nåleholder i nedre del. Spennene har en hvelvet bøyel, og fasettert fot / endekant med triangulært tverrsnitt. Spennens front har dekor i form av et vertikalt midtfelt, avgrenset på begge ender av vertikale felter med perleradslignende felter og punktstempler. Bøyelen har en krum midtfure, innrammet av lignende felter. Foten har fem parallelle, V-formede furer som følger fotens fasettering.

(2) *Likarmet spenne* av bronse lik foregående; til dels meget skadet av ild og korrosjon; en av endeflikene avbrutt. Den påviselige dekoren virker identisk med foregående eksemplær.

Andre funn i samme kontekst: (3-4) *metallfjær*; (5-6, 10, 20-23, 25) *nåler*; (7) *perle*; (8-9) *spinneshjul*; (11) *spiker*; (12-13) *nagler*; (14-16, 24, 27-28) *fragment* av jern og bronse; (17) *brent leire*; (18-19) *kam*; (29) *bjørneklo*; (30) *osteologisk materiale*.

Dat.: fase 1 (mvt)

Spennene er Jenssens (1998) type II.4, som dateres til tidlig merovingertid. På grunnlag av dette kan Vikfunnet dateres til Ørsnes' fase 1 (ca. 550-650 AD).

Lit.: Jenssen, A. (1998), s. 190

T26465

Olstad, Skaun kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking/ Arkeologisk etterundersøkelse)

(1) *Likearmet spenne* av bronse, særform; ornamentikken nærmer lik Arwidsson 1942, abb. 40 fra Vist, Östegötland (Arwidsson 1942). Krummet i lengde- og bredderetningen, rester av nålefeste på undersiden. Avlangt hull på en endekant, sannsynligvis der nålen har vært festet. Ornamentikken består av 3 sirkler, plassert i midten og på begge ytterkanter, profilerte "innknipinger" i midtre del samt 4 smale, utgående lister (dyreføtter?) i overgangen til endestykkene. I tillegg peltaformede fordypninger i overgangen til endekantene.

(2) *Likearmet spenne* av bronse lik T26465:1 (parspenne til denne med identisk ornamentikk), men noe bedre bevart. Avbrutt (nå sammenlimt) ved en endekant, bevarte rester av nål og nålefeste på baksiden.

Dat.: fase 1 (mvt)

Spennenes har en særegen form, og dermed vanskelig å typebestemme. Konteksten taler derimot om at funnet tilhører en merovingertidsgrav, og på grunnlag av dette dateres spennene til merovingertidens første fase.

T26492

Grande, Overhalla kommune

Kontekst: Løsfunn (metallsøking)

Likearmet spenne av liknende type som Schetelig 1910: fig 69 og 71 og Ørsnes 1966:

fig 92. Dekoren nærmest sistnevnte med tverrgående stripedekor på begge ender samt starten på bøylene, og langsgående stripedekor midt på bøylene.

Dat.: fase 1 (mvt)

Spennen likner Jenssens type II.4, samt ligner den på T20751:1 og T20751:2. På bakgrunn av dette, samt at spennen er et løsfunn, kan den dateres til tidlig merovingertid.

Lit.: Jenssen, A (1998)

T27582

Være, Trondheim kommune

Kontekst: Løsfunn

Likearmet spenne av kobberlegering. Dekorert med vertikal stiplede ornamentikk på føttene og et stykke inn på hver ende av bøylene. Midtpartiet av bøylene har horisontal stiplede ornamentikk. Variant av Ørsnes 1966, fig. 92-96.

Dat.: fase 1 (mvt)

Spennen likner Jenssen 1998, pl. 13, nr. a og pl. 14, nr. b. Begge disse spennene er av typen 11.4, og Værespennen kan trolig dateres til tidlig merovingertid.

Lit.: Jenssen, A. (1998)

T28143:2, T28143:3 og T28143:4

Mære, Steinkjer kommune

Kontekst: Løsfunn

Likearmet spenne av kobberlegering. Spennen er dekorert på liknende vis som Jenssen 1998, pl. 13 d og e med tverrgående striper på platene og starten av bøylene og langsgående på midten av bøylene. Enkelte av de tverrgående er stiplede. Baksiden har bevart nålefester. (T28143:2)

Fragment av *likearmet spenne* av kobberlegering. I overkant av halve spennen er bevart. Spennen er dekorert på liknende måte som Jenssen 1998, Pl. 14 d med vekselvis tverrgående hele linjer og punktlinjer på plate og start av bøyle og langsgående linjer av samme art på midtpartiet av bøylene. Nedre nålefeste er bevart. (T28143:3)

Fragment av bøylene til en *ryggknappspenne* av liknende form som Gjessing 1934, pl. XXXIV. Dekorert med forgyllt dyreornamentikk. Den er brukket i overgangen til midtpartiet og i overgangen til fot eller plate. I midtpartiet er det to hull. (T28143:4)

Andre funn i samme kontekst: (1) *armbånd*; (5) *remspenne*; (7-10) *vektlodd*; (11-13) *mynt*.

Dat.: fase 1/fase 2

Selv om Mærefunnet er bestående av løsfunn, kan alle tre spennene dateres til merovingertid; da enten fase 1 eller fase 2.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T11912

Melhus, Overhalla kommune

Kontekst: Gravfunn

Tre noe ufullstendige, *ovale spenner* av bronse av den tynnskallede typen R. 643, med inngraverte båndformede ornamenter begrenset av dobbelte konturlinjer. Som vanlig ved disse tidlige spenner er det tynne godset styrket ved et på innsiden etter lengden festet jernbånd, som dog til dels nå er helt bort rustet.

Andre funn i samme kontekst: *armbånd*; *perle*; *vevskje*; *sigd*; *nøkkel*; *spiker*; *nagler*; *osteologisk materiale*.

Dat.: fase 3

Skålspennene er av typen R. 643 som dateres til Vinsrygg fase 2B (midten/slutten av 700-tallet – ca. 800), samt Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T12571

Storborg, Levanger kommune

Kontekst: Gravfunn

Enkeltskallet, *skålformet spenne* av bronse med støpte flateornamenter i stil II, yngre Vendelstil. Som vanlig ved spenner av denne typen er flaten todelt langs ryggen. To dyr med motstilte hoder oppe under

perlestaven og sammen slyngede kropper fyller flaten i hvert av de to hovedfeltene.

Dat.: fase 3

Yngre Vendelstil dateres fra 700-tallet, Storborgspennen hører dermed hjemme i Vinsryggs fase 2B, samt Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60

T15625

Lø, Steinkjer kommune

Kontekst: Løsfunn (privat gave)

Oval, tynnskallet spenne av bronse av typen R. 643 hvis overflate er dekket av en elegant gravert dekor av entrelac bygget over 2 dyr i stil III, gruppert på hver side av et midtbånd, hvis ender løper ut i et triangulært felt med konkave sider.

Dat.: fase 3

Skåls pennene er av typen R. 643 som dateres til Vinsrygg fase 2B (midten/slutten av 700-tallet – ca. 800), samt Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T15808

Storfosen, Ørland kommune

Kontekst: Gravfunn

To små runde, koniske spenner av bronse av den type som bl. A. er behandlet av G. Gjessing i «Studier i norsk Merovingertid». Begge hører til den nordenfjelske gruppen med nedbrettet kant og geometrisk dekor av rundt løpende bånd, på de foreliggende eksemplarer dels snorlignende eller riflede og dels med innstempte trekanter.

Andre funn i samme kontekst: *nåler* av bronse; *perler* av glass; *kniv*; *osteologisk materiale*.

Dat.: fase 1

Koniske spenner med geometrisk dekor, hører hjemme i Vinsryggs fase 1 (550/575 – slutten av 600), som havner innenfor Ørsnes' fase 1.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 21-33.

T16433

Halset, Trondheim kommune

Kontekst: Gravfunn

Rester av to tynnskallede *ovale spenner* av bronse av typen R. 640, uten ornamenter. De har på undersiden vært styrket med et etter midten gående jernbånd.

Andre funn i samme kontekst: *sverd*; *spydspiss*; *kniver*; *sigd*; *spiker*; *saks*; *perler*; *spinnehjul*.

Dat.: fase 3

R. 640 er den samme som T2374, som blir datert til Vinsrygg fase 2B av Røstad. På bakgrunn av dette kan Halsetfunnet dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2015), s. 55-57

T17679

Grande, Ørland kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) En oval, skålformet, tynnskallet *bronsespenne* av den brede typen Rygh fig. 643, med restene av et jernbånd på undersiden. Oversiden er bare ornert med fire ganske svake, omgående linjer langs kanten. Spennen er nå sprukket på et par steder. L. 9,2 cm

(b) 2 pent bevarte *ovale bronsespenner* av typen Rygh fig. 650. Begge eksemplarene har et hull nederst på kanten nær den ene ende. Den ene spennen har også nålen bevart, hvor det sitter fastrustet små tøyrester. L. 10,3 cm

Andre funn i samme kontekst: *perler*; *sigd*; *nagler*; *osteologisk materiale*.

Dat.: fase 3

R. 643 og R. 650 hører begge hjemme i Vinsryggs fase 2B. På bakgrunn av dette kan Grandefunnet dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T18026

Dolmøy, Hitra kommune

Kontekst: Gravfunn

En liten oval *skålspenne* av bronse av den tidlige form med to sidestilte symmetriske dyrefigurer på platen. L. 6 cm.

Andre funn i samme kontekst: perler; bryne; osteologisk materiale.

Dat.: fase 2

Skålspennen er en krypdyrsspene, som hører hjemme i Vinsryggs fase 2A (slutten av 600 – midten/slutten av 700). På bakgrunn av dette kan funnet dateres til Ørsnes' fase 2.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 34-41.

T18340

Leknes, Leka kommune

Kontekst: Ubestemt funnkategori

Den ene halvdel av bøylen til en stor *ryggknappspenne* av bronse prydet med et forgylt felt med dyreornamentikk i stil III. Bøylens forgylte sidekanter har et ornamentmønster formet som løpende hund. Stykkets lengde 7,6 cm.

Dat.: fase 3

På bakgrunn av størrelse og dyreornamentikken på spennedelen, kan den plasseres i Vinsryggs fase 2B, samt Ørsnes fase 3.

Lit.: Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M. (2015)

T18645

Sandvika, Fosen kommune

Kontekst: Gravfunn

Tre fragmenter av en tynnskallet *spenne av bronse* av typen R. 643. To av dem er randfragmenter fra begge langsider, mens det tredje stammer fra spennens midtparti med en del av jernbåndet bevart på undersiden. På oversiden viser fragmentene fint innrissete båndfletningsmønstre som fremheves med skravering av de mellomliggende partier (sml. Gjessing: Studier i norsk merovingertid, fig. 25).

Båndene har forskjellig bredde, men det er ikke spor etter oppdeling i felter. Dekoren innrammes av en ca. 3 mm bred bord langs kanten med partier av skråstreker i vekslende retning. Av dekoren er imidlertid for lite bevart til å kunne si noe sikkert om komposisjonen og hvilken betydning dyremotivene kan ha hatt ved siden av de rene båndfletningsmønstre. Spennen har sannsynligvis vært en 10 cm lang.

Dat.: fase 3

R. 643 hører hjemme i Vinsryggs fase 2B. På bakgrunn av dette kan denne spennen dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T18648

Sandvika, Fosen kommune

Kontekst: Gravfunn

Liten *skålformet spenne* av bronse med ganske tykt gods, prydet med gravert dekor som fremstiller et liggende, firfotet dyr sett ovenfra, med lemmene trukket frem og oppunder kroppen. Fremstillingen av dyret er klar og tydelig med organisk sammenheng mellom de enkelte deler. Øynene er markert ved ikke helt regelmessige sirkler, lemmenes ansats har nærmest form av pæreformete figurer med en liten spiral som midtpunkt, baklemmene skyter frem med oppflikete føtter under ribbenene, mens forlemmene går frem langs kantene med de flikete føttene under snuten. Som på de eldste eksemplarene av typen er avstanden mellom øyne og forlemmer mindre enn mellom forlemmer og baklemmer. Rygglinjen er markert ved et smalt bånd med siksakmotiv.

Andre funn i samme kontekst: kniv av jern/tre.

Dat.: fase 2

Skålspennen er en krypdyrsspene, som hører hjemme i Vinsryggs fase 2A (slutten av 600 – midten/slutten av 700). På bakgrunn av dette kan funnet dateres til Ørsnes' fase 2.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 34-41.

T18652

Sandvika, Fosen kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) Defekt, tynnskallet *bronsespenne* med graverte ornamenter av typen R. 643. Mønsteret består av to symmetrisk anbrakte dyrefigurer av lignende karakter som på T 3451 fra Alstad, Skatval (Osebergfunnet III fig. 291) med lemmer og kropp i båndfletning. Dyrekroppen er markert ved dobbelte linjer med rader av ganske små tverrstreker langs den indre konturlinjen. Motivet er sikkert og elegant utformet og den tekniske utførelse av høy kvalitet. På undersiden forrustete rester av jernbåndet hvortil nålen har vært festet. På den ene siden av spennen er et stort stykke brukket av. Av det manglende stykket foreligger bare to små fragmenter.

(b) Defekt *bronsespenne*, parstykket til foregående. Av spennen foreligger to større, sammenhørende stykker som tilsammen viser en vesentlig del av det inngraverte mønstret og en del mindre fragmenter. Mønsteret er i hovedtrekkene det samme som på den andre spennen, men avviker litt i utformingen av detaljene. På undersiden forrustede rester av jernbåndet for nålefestet.

(c) Oval, glatt *spenne av bronse* som Jan Petersen: Vikingetidens smykker fig. 2, men med to naglehuller i hver ende for feste av jernbåndet på undersiden. Dette foreligger for seg som en rustkake som også inneholder nål og nålefeste. På oversiden et flyktig innrisset ufullstendig mønster til en dyrefigur sett ovenfra.

Andre funn i samme kontekst: armring; perler; nøkkelring; hank; kniv; fingerring.

Dat.: fase 3

Alle tre spennene er ovale skålspenner som hører til Vinsrygg fase 2B, samt Ørsnes' fase 3. På bakgrunn av dette kan funnet dateres til fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T19966

Strømmen, Levanger kommune

Kontekst: Gravfunn

(a) Tynnskallet, *oval spenne* av bronse, bare på midten bevart i sammenhørende fragmenter. Dekoren består av båndfletninger med knuter og sløyfer. Båndene er markert med konturlinjer og tannrekker, og har vekslende bredde.

(b) Tynnskallet, *oval spenne* av bronse, ufullstendig bevart i den ene enden. Dekoren består av båndfletninger med knuter og sløyfer. Ulike bånd har ulik bredde, men samme bånd har stort sett samme bredde og utforming. Brede bånd har parallelle striper langsetter, smalere bånd har tverrstriper på midten.

Andre funn i samme kontekst: kniv; ten; avslag; tekstil; nagle; osteologisk materiale.

Dat.: fase 3

Begge spennene deler likhetstrekk med R. 643, som plasserer dem i Vinsryggs fase 2B, samt Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T21520

Ryum, Nærøysund kommune

Kontekst: Gravfunn

Liten enkel *oval skålspenne* med dyreornering i bronse. Nærmest lik Gjessing 1934: Pl. XXXIXa (første spennen av tre), men ryggsøylen er båndflettet og ikke rett. Dekoren består av et firfotet dyr med føttene framadvendt opptrukket under kroppen. Da spennen er skadet mangler snuteparti og framføtter, men det er antydning til to store øyer over dyrets skuldre. Forbeinene og bakbeinene er forbundet med en 8-tallformet sløyfe. Rygglinjen dannes av et felt med båndfletning. Båndformede ribbein fyller flaten mellom skuldre og lår. Ribbeinene består av bånd med smalere konturlinjer i ytterkant. Konturlinjene har tverrgående streker og midtbåndet groper i midten. Spennen har ikke jernbånd på undersiden, men det er spor etter en bortsmeltet festeanordning i den bevarte enden. *Fnr*: T21520:be.

Et større og 4 mindre fragment av en *oval enkelskallet skålformet spenne* i bronse. Nærmest lik R643, men antageligvis ikke like bred. Ornamenterne består av heldekkende båndfletning av to typer dyrekropper. Begge

kropper har smale konturlinjer i ytterkant, men hovedkroppen har små tverrstreker langs de indre konturlinjene. Dekoren er ikke symmetrisk. Det ene mindre fragmentet har rest av dyrekroppens hode; et større øye og rest av en åpen munn, samt antydning til et slags horn mellom øye og munn. Minner om stil III (Salin 1904:272). På undersiden er det rester etter et bånd av jern i spennens lengderetning, samt nålefeste og spiral i enden, svært rustet. Nålfestet er naglet fast til bronseskålen. Gjessing daterer slike spenner til merovingertid (1934). Fnr: T21520:ai

Andre funn i samme kontekst: perler; linhekle; vevsverd; osteologisk materiale; nål; hengesmykke.

Dat.: fase 2

Begge spennene ser ut til å være krypdyrspanner som hører hjemme i Vinsryggs fase 2A (slutten av 600 – midten/slutten av 700). På bakgrunn av dette kan funnet dateres til Ørsnes' fase 2.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 34-41.

T21981

Lauvsnes, Flatanger kommune

Kontekst: Gravfunn

Oval skålspenne av bronse, lik R. 643. Spennen er ufullstendig og kanten bevart kun i den ene korte ovalbuen, samt noe av den ene lange ovalbuen. Fnr: a.

Oval skålspenne av bronse, lik R. 643. Spennen er ufullstendig og kun 2,5 cm av kanten bevart. Fnr: b.

Dat.: fase 3

Begge spennene er lik R. 643, som plasserer dem i Vinsryggs fase 2B, samt Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T22012

Lauvsnes, Flatanger kommune

Kontekst: Gravfunn

Fragmenter av *oval enkel skålspenne* av bronse. Fem små fragmenter og et større fragment med del av kanten intakt. Fragmentene ble funnet på samme sted som to ovale enkle skålspenner (T21981) i 1994. Fragmentene antas av feltleder å stamme fra en av eller begge disse skålspennene.

Andre funn i samme kontekst: pilspiss; perler; sigd; nagler; osteologisk materiale.

Dat.: fase 3

Spennen er sterkt fragmentert, men sett at den er funnet samme sted som T21981, kan man anta at denne tilhører samme datering; Vinsryggs fase 2B, samt Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T22602

Blakkhaugen, Namsos kommune

Kontekst: Gravfunn

Fire fragmenter av en *tynnskallet oval skålspenne* med heldekkende båndfletning, type R. 643. Båndene har gjerne doble konturlinjer, og det største fragmentet har et større rektangulært felt med konkave sider med små tverrstreker langs den indre linjen. I tillegg skimtes små tverrstreker langs midten av det samme feltet. I ene hjørnet av fragmentet finnes en sirkel som kan tolkes som et øye. De andre fragmentene viser kun båndfletning av samme type. Fnr: 1.

Andre funn i samme kontekst: perler; saks; nagler; spiker; osteologisk materiale.

Dat.: fase 3

R. 643 hører hjemme i Vinsryggs fase 2B. På bakgrunn av dette kan denne spennen dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T27627

Leknes, Leka kommune

Kontekst: Løsfunn

Fragment av bøylen til en stor *ryggknappspenne*, dekorert med et felt med forgyllt dyreornamentikk. Spennen er en del av samme gjenstand som T18340 og de har

felles bruddflate øverst på bøylen der knappen skal ha vært festet. I likhet med T18340 har også denne forgylt sidekant med ornamentmønster, men dette er bevart kun på den ene siden. Gjenstanden er jevnt over dårligere bevart enn T18340 og den siden som mangler sidekant har flere brudd langs hele lengden.

Dat.: fase 3

På bakgrunn av at funnet tilhører samme gjenstand som T18340, kan denne også plasseres i Vinsryggs fase 2B, samt Ørsnes fase 3.

Lit.: Glørstad, Z. T. & Røstad, I. M. (2015)

T3451, T3452

Bringberget, Stjørdal kommune

Kontekst: Gravfunn

Oval *skålformet spenne* av bronse av den sjeldne type NO.R. 643, meget tynn og flat. Charnieret (enkelt) og nålefestet er anbragte ytrest ved endekanterne. (T3451)

Brudstykke av en *skålformet spenne* av bronse med enkelt plate uten ornament. Den må ha vært ganske lik NO. R. 640 og har også som denne en bred stripe av jernrust innvendig etter midten, men ikke spor av festet for nålen. (T3452)

Andre funn i samme kontekst: økseblad; øks; osteologisk materiale; perler; tekstiler; bissel.

Dat.: fase 3

Sett at spennene likner på R. 640 og R. 643, plasseres de i Vinsryggs fase 2B. På bakgrunn av dette kan denne spennen dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T3847

Dyva, Stjørdal kommune

Kontekst: Ubestemt funnkategori

Enkel *oval skålformet spenne* av bronse, kun 6,7 cm lang og kun litt over 3 cm bred. Har noen likheter med Sv. Forn. 435, men dog med mer opprinnelige og mer utpregede dyreformer i ornamentene.

Dat.: fase 2

Spennen ser ut til å være en krypdyrspanne som hører hjemme i Vinsryggs fase 2A (slutten av 600 – midten/slutten av 700). På bakgrunn av dette kan funnet dateres til Ørsnes' fase 2, potensielt fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 34-41.

T6417, T6418

Salthammer, Levanger kommune

Kontekst: Løsfunn

Ufullstendig *oval skålformet spenne* av bronse a typen R. 647. Der mangler meget på sidene, og den er meget påvirket av ir. Dobbel charnier og rester av en nål av jern. (T6417)

En del av et toppstykke av en *oval skålspenne* av bronse av typen R. 640. Det er ikke gjennombrutt, men har fordypende partier, begrensede ved opphøyede rammer, dels vertikalt stilte ovaler, fylt med ravlignende masser. Oversiden danne en åpen ramme, hvor det har vært anbragt et mindre, spist toppstykke. (T6418)

Dat.: fase 3

Sett at spennene likner på R. 640 og R. 647, plasseres de i Vinsryggs fase 2B. På bakgrunn av dette kan disse spennene dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T7432, T7433

Vasstrand, Åfjord kommune

Kontekst: Ubestemt funnkategori

Oval skålformet spenne av bronse med enkel plate av en usedvanlig type. Den er meget lik Aarsb. 1887 fig. 19, det er dog flere avvikelser. Av disse skal fremheves, at de to halvvaler på midten ikke er glatte, men utfylte med båndfletting i form av et 8-tall; de to halvovale flater på hver side er like ornert med båndsløyfe. Spennen har ært litt over 9 cm lang. (T7432)

To bruddstykker av en liten *oval skålformet spenne* av bronse av en gammel form. Langs

midten er det en opphøyet ribbe, avdelt med tverfurer, minner om ryggraden til et dyr. På den flaten som er bevart på begge sider, sees slyngede lemmer av dyr. Ved den bevarte enden er det et enkelt charnier like ved kanten; det ser ut til at nålen har vært av bronse. (T7433)

Dat.: fase 3

Ut ifra beskrivelsene av spennene kan man anta at de hører hjemme tidlig i Ørsnes fase 3, og Vinsrygg fase 2B.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T7687, T7688

Skogmo, Overhalla kommune

Kontekst: Gravfunn

To *ovale skålformede spenner* av bronse av meget eiendommelig form. Deler likheter med R. 643. (T7687)

Deler av en eller to *ovale skålformete spenner* av bronse med tynt skall, og uten ornamenter, omtrent lik R. 640, dog med en fure langs kanten. Noe ufullstendig. (T7688)

Andre funn i samme kontekst: tekstiler; perler; spinnehjul; tråd; saks; kniv.

Dat.: fase 3

Sett at spennene likner på R. 640 og R. 643, plasseres de i Vinsryggs fase 2B. På bakgrunn av dette kan disse spennene dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T8035

Skogmo, Overhalla kommune

Kontekst: Gravfunn

Et større og noe mindre bruddstykke av en oval spenne av bronse av typen R. 643, mulig snarere av to spenner. Inngraverte ornamenter, deriblant takkede konturlinjer. På undersiden sees en stripe av jernrut etter lengden, en levning av pålagt jernbånd.

Andre funn i samme kontekst: tekstiler; osteologisk materiale; perler; nagler.

Dat.: fase 3

Sett at spennen likner på R. 643, plasseres den i Vinsryggs fase 2B. På bakgrunn av dette kan denne spennen dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T8052

Skogmo, Overhalla kommune

Kontekst: Gravfunn

Ganske små bruddstykker av tynne *ovale spenner* av bronse, deriblant ialfall en av typen R. 643.

Ander funn i samme kontekst: osteologisk materiale; perler; sigd; nøkkel; nagler.

Dat.: fase 3

Sett at spennen likner på R. 643, plasseres den i Vinsryggs fase 2B. På bakgrunn av dette kan denne spennen dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T8388

Gjeite, Levanger kommune

Kontekst: Løsfunn

Ufullstendig *oval skålformet spenne* av bronse av den tynnskallede typen, R. 643, hvorav den dog er forskjellig i ornamenteringen; blant annet er konturlinjene her ikke takkede. Kanterne mangler overalt. Liksom spennene fra Melhus i Overhalla (T6575) har den på innersiden hatt et påfestet bånd av bronse, hvor nålefestet ha vært anbragt.

Dat.: fase 3

Sett at spennen likner på R. 643, samt likheter til T6575, plasseres den i Vinsryggs fase 2B. På bakgrunn av dette kan denne spennen dateres til Ørsnes' fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

T8621

Dyva, Stjørdal kommune

Kontekst: Løsfunn

Liten, oval skålformet spenne av bronse av meget gammel type, beslektet på R. 642. den er fullstendig lik T3847. Begge er funnet i en åker. Det er ingen tvil om at de hører til samme grav, og at de har vært nedlagt som par.

Andre funn i samme kontekst: perler av glass.

Dat.: fase 2

Spennen ser ut til å være en krypdyrspanne som hører hjemme i Vinsryggs fase 2A (slutten av 600 – midten/slutten av 700). På bakgrunn av dette kan funnet dateres til Ørsnes' fase 2, potensielt fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 34-41.

T8747

Vasstrand, Åfjord kommune

Kontekst: Gravfunn

Oval skålformet spenne av bronse av eldre form. Etter midten går et opphøyet, tverfuret bånd. På sidene er fire felter og i hvert av dem en dyrefigur i opphøyet fremstilling på flat bunn. En større del på den ene siden mangler.

Andre funn i samme kontekst: perler (T8748).

Dat.: fase 3

Spennen ser ut til å høre hjemme i Vinsrygg fase 2B, samt Ørsnes' fase 3. På bakgrunn av dette kan funnet dateres til fase 3.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 43-46.

C54753

Hollen, Heim kommune

Kontekst: Gravfunn

Ovalspanne (krypdyrspanne) i støpt kobberlegering, nærmest som Gjessing 1934 Pl. XLI. Dekoren er symmetrisk på to sider, linseformet midtpart omgitt av to ribbensfelt, ribbena er markert med svakt krummede regelmessige linjer. Kroppen er markert med doble konturlinjer og sirkler omgitt av pæreformede figurer markerer bak- og forbensledd. Spennen er to fragmenter, deler av spennen mangler slik at dekoren er ufullstendig og spennen er flattrykt slik at opprinnelig størrelse er usikker.

Dat.: fase 2

Sett at spennen er en krypdyrspanne, hører hjemme funnet i Vinsryggs fase 2A (slutten av 600 – midten/slutten av 700). På bakgrunn av dette kan funnet dateres til Ørsnes' fase 2.

Lit.: Røstad, I. M. (2016), s. 52-60; Vinsrygg, S. (1979), s. 34-41.

APPEDIKS II: AUSTRÅTSPENNEN

T26651/1

Løsfunn fra AUSTRÅTT, av ØSTRAAT (182/51), ØRLAND K., TRØNDELAG.

1) Spenne (ryggknappspenne) av kobberlegering/glass/jern.

Ryggknappspenne. Deler av fot og hode mangler, ellers ganske helhetlig. Hodet har rektangulær form. Det ser ut til at hele dette partiet har vært dekorert med to rekker av små, firkantede kastanjebrune glassplater. En av disse er intakt. Partiet som bøyer seg opp mot knappen under hodet, er dekorert med fem rekker små sirkler - fem i hver rekke. Knappen har en forhøyet kant rundt, og et hull i midten. Det ser ut til at dette partiet opprinnelig har vært dekorert, men at dekoren nå mangler. Partiet som bøyer seg nedover mot spennens fot, er også dekorert med små sirkler: På øverste del, mot knappen, en horisontal rekke sirkler, og ned fra denne fire eller fem parallelle, vertikale rekker med sirkler. Foten har et rhombisk parti i midten som deler deg opp i to spiraler. Skrått ovenfor den høyre spiralen, er det en liten rund glassplate. Mellom denne, og partiet på motsatt side, som antakeligvis har hatt en tilsvarende plate, er det dekorert med en rekke prikker. Rett under de to spiralene, er det to innfelte ringer, der den høyre har en kastanjebrun glassplate bevart. Midt mellom, under ringene, er kanten av en større, hul ring bevart. Spennen har spor etter forgylling. På undersiden av hodet er en jernklump bevart, som trolig stammer fra nålen. På undersiden av foten er platen for å feste nålen intakt. Foten er svært lik figur a i pl. XXXIII, Gjessing, 1934. Funnet har museumsnr. C10244 hos Kulturhistorisk museum (Universitetet i Oslo). Gjessing (1934) nevner at denne typen ryggknappspenner er vanskeligere å datere, men finner flere holdepunkter for 500-tallet (s.136-137). Ryggknappspenner finnes imidlertid både i folkevandringstid og merovingertid.

Fnr: 546.

Mål: L: 4,9 cm. B: 2,2 cm. Vekt: 16,4 gram.

Datering: Folkevandringstid/merovingertid

Litteratur: Gjessing, G. 1934: Studier i norsk merovingertid: kronologi og oldsaksformer. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist. - Filos. Klasse 1934: 2.

Foto: NTNU Vitenskapsmuseet

APPENDIKS III: KOMMUNESAMMENSLÅING, TRØNDELAG 2020

Følgende kommuner er slått sammen:

- Steinkjer og Verran er slått sammen til Steinkjer kommune
- Fosnes, Namdalseid og Namsos er slått sammen til Namsos kommune
- Nærøy og Vikna er slått sammen til Nærøysund kommune
- Agdenes, Orkdal, Meldal og del av Snillfjord er slått sammen til Orkland kommune
- Hemne, Halså og del av Snillfjord er slått sammen til Heim kommune
- Hitra og del av Snillfjord er slått sammen til Hitra kommune
- Åfjord og Roan er slått sammen til Åfjord kommune
- Ørland og Bjugn er slått sammen til Ørland kommune
- Trondheim og Klæbu er slått sammen til Trondheim kommune

Hentet 16. mars 2020, fra: <https://www.kartverket.no/Om-Kartverket/kartverket-trondelag/fra-48-til-38-kommuner-i-trondelag/>

